

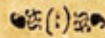

APPENDIX REGNI
CONGO.

QVA CONTINENTVR NAVIGATIONES quinque Samuelis Brunonis, Ciuis & Chirurgi Basileensis, quas recenti admodum memoria animosè suscepit & feliciter perfecit.

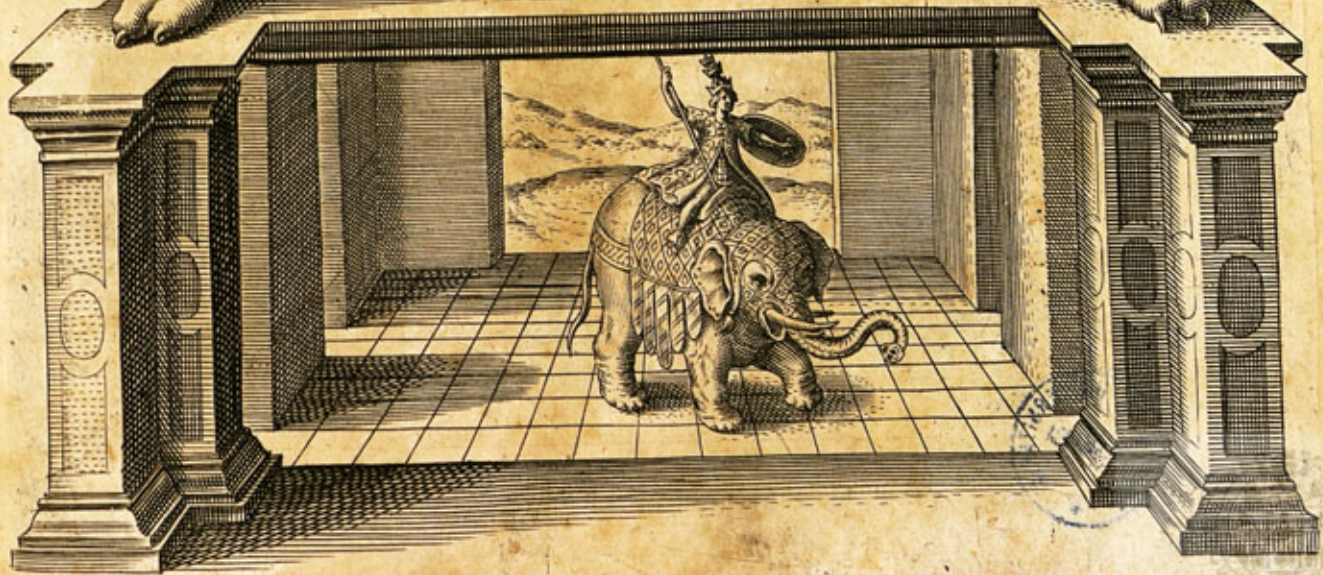
- I. In Africam, eiusq; regna ac prouincias Congum, Bansam Loangam, Angolam & Insulas, Mederam, Canariasq;
- II. In eiusdem Africa regna, Guineam, Beninum, Æthiopiam, Amboissam, Insulasq; Principis, Annabonam, & S. Thomæ, aliasq;
- III. In eandem Africam, ad Castellum munitissimum Nassouium, in Prouincia Morensi Regni Guineæ
- IV. In Orientales maris Mediterrancæ regiones, Syriam, Ægyptum, Alexandriam, Insulasq; Maltam, Cretam, Cyprum.
- V. In Lusitaniam, ubi Naufragium passus, in reditu Granatam, Italiam, Apuliam, Calabriam, Venetias, Fretum Herculeum, & Insulas, Siciliam, Sardiniam, Corcyram, Gades adiuit, tandemq; in Batauiam reuersus est.

OMNIA AB IPSO QUIDEM AVTHORE Germanico Idiomate conscripta, nunc verò in Latinam linguam translata, tabulitque ac figuris æneis elegantissimè adornata

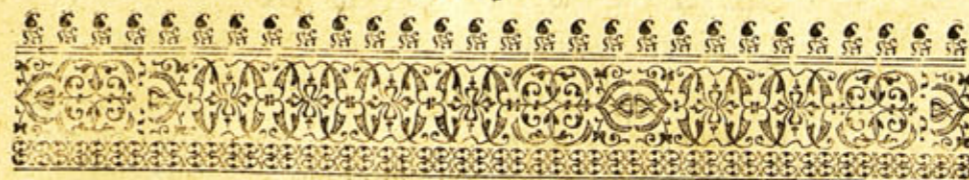
FRANCOFVRTI

Studio & sumptibus hæredum Iohan. Theod. De Bry
Typis Caspari Rötelij, Anno 1625.

(2)

15686152

Magnifico Præstantissimoq; viro,
DOMINO IOHANNI FA-
MÆ IVNIORI, REIPVBLI-
CÆ FRANCOVRTENSIS CIVI ET
 Negotiatori præcipuo; Quem

Pietas in DEVM,
 Beneficentia in proximum,
 Candor in negocijs,
 Prudentia in rebus
 Moderatio in tanta fortuna
 Ornant, commendant, extollunt:

PATRONO AC EVERGETÆ
 MEO EXIMIO
 S. D.

QVI ingrediuntur mare nauibus, facientes negotiationes in
 aquis multis,
 Ipse viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.
 Dixit & stetit spiritus procella, & exaltati sunt fluctus eius.
 Ascendunt usque ad cætos & descendunt usq; ad abyssos,
 anima eorum tabescit in his malis.

Impelluntur & mouentur sicut ebrui, & omnis sapientia eorum absorpta est.
 Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eo-
 rum eduxit eos.

Et statuit procellam eorum in auram, & siluerunt fluctus, & letati sunt quia
 siluerunt, & deduxit eos in portum voluntatis eorum (hi inquam) con-
 fiteantur Domino, & narrent mirabilia eius filijs hominum.

Videntur mihi hæc verba Pfaltis mirè apposita ad rem præsentem, Ma-
 gnifice ac Præstantissime Vir, siue Nauigationes has Samuelis Brunonis
 Ciuis & Chirurghi Basileensis contempler, siue calamitates meas, qui supe-
 rioribus diebus illas in Latinum conuerti sermonem. Loquitur hæc historia
 miros authoris casus, pericula infinita, conuersationem inter Æthiopes sol-
 licitam, morbos vel ipsa nouitate sua formidabiles, æstus & algores recipro-
 cos, Piratarum truculentiam, Martis ac Neptuni alternatam fauittiam, Æoli
 importunitatem, prælia, conflictus, famem, sitim, naufragium. Dira sane hæc
 omnia, quæ singula cum sufficiant ad expugnandam humani corporis infir-
 mitatem, cuius iniuriæ opportunam, quid de vniuersis sentiendum erit?

EPISTOLA

Illi robur & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem

ait admirabundus Poëta: & me iudice, non minore iure, quàm ille, qui rogatus, nauigantes trium digitorum latitudine à mortè abesse pronunciauit. Nos qui talia hæc legentes papyraceum sulcamus æquor, variè animo afficimur. Miramur, dubitamus, ridemus, ringimur, indignamur, assentimur, abnuimus, alia amplectentes alia contemnent, postremò tædio aut delectatione capimur. In vniuersum autem omnibus

Dulce mari in magno alterius spectare labores.

Dulce, fateor, nisi & terra sua habeat pericula, suos fluctus decumanos, procellas, tempestates, syrtes, charybdes, scopulos, breuia, monstra, naufragia. Subscribet sententiæ meæ *Petronius*, Latinarum Elegantiarum in terfa dictione *Arbiter* in his:

Non sola mortalibus maria hanc fidem præstant. Illum bellantem arma decipiunt: alium dijs vota reddentem penatum suorum ruina sepelit: ille vehiculo lapsus properantem spiritum excussit. Cibus auidum strangulauit, abstinentem frugalitas. Si bene calculum ponas, vbiq; naufragium est.

Quid autem opus est aliunde testimonia anquirere, cum *οἱ δίκαιοι δὲν μάστιγες* nos luculenter erudiant, parum differre, vbi iacturam naufragiumquæ faciamus, in arido an humido solo an salo cruorem nostrum hauriente, bona abliguriente.

Intus habes quod queris, ait

Vxor ad Tereum apud Nafonem. Quod enim Mare Malorum permultos hæctenus iactauerit, qui fluctus, & quàm graues tempestates nos exercuerint, qui considerauerit, facile patietur, nos pericula nostra cum Oceani iniurijs componere, quod non minore animi præsentia, fortitudine, constantia, tolerantia, in sicco hoc naufragio opus fuerit, quàm quæ ab ijs exigitur, quorum *περίπλους* vel ipsum mundi Orbem cinxerit. Et vt de me priuatim profitear longum fuerit recitare, fortassis & tædiosum, quibus his proximis annis, patriâ nostrâ in viscera sua sæuiente, fuerim iactatus fluctibus, quibus quassatus tempestatibus, latronum sim furorem expertus, qui Piratis nihilo mitiores omnibus me exuerunt fortunis, patria extorrem fecerunt cum familiâ, afflictum, egenum, exulem, adeò, vt carina mea tot insultibus collisa, parum abfuerit quin admissio Pelago mergeretur. Accessit tandem grauissimus fluctus ille, qui

Posterior nono est vndecimoq; prior,

vt eum non multo me felicior Poëta exul circumscibit: Morbus inquam, varia trahens, & fontica symptomata, quibus ita per totam ætatem superiorem exhaustus sum, vt ab vmbri redeunti similior extiterim, quam ad vmbra ambulanti. Interim, ne quid ad cumulum miseriarum mearum decesset, hei mihi! quoties ab improbis ac malis hominibus

impulsus, euersus sum vt caderem,

Sed Dominus suscepit me,

excitauitque nonnullos pietate & virtute præstantes viros, qui mihi in illis angustijs versanti opportunè suppetias tulerunt, quorum solatia languenti ac arenti instar roris matutini fuerunt. Inter quos Tu mihi primo loco numerandus venis, Vir amplissimè ac præstantissimè; qui intellectis necessitatibus

NUNCVPATORIA.

tibus meis me, tibi necdum satis notum, vtrò ad percipiendam beneficentiam tuam inuitasti, eaque præstitisti humanitatis officia, quæ mihi quidem memoriâ nunquam elapsura, Tibi autem vel meo ministerio perpetuam sunt paritura *F A M A M.*

Sentio me hoc nomine Tibi non parum debere, *Magnifice Domine*, sentio inquam, & fateor, & erubesco, quod hæctenus gratias Tuæ virtuti ac liberalitati nõ sufficienter egerim. Quid igitur, dices, an iam id præstabis? Nec poliam nec olim, exul, egemus, inops, sed vadem Tibi sistam, eum, *qui potens est facere vltra quàm optare aut cogitare possumus, & cuius altitudo diuitiarum superat omnem intellectum*, qui pro me præ futurus, haud dubiè memor erit verissimæ pollicitationis suæ, *se vel pocillum frigide seruis suis laborantibus oblatum, aternis præmijs remuneraturum.* Interim vt vel aliquod grati animi Testimonium à me proficisceretur, volui publicè me tibi debitorem profiteri, oblatâ hæc festinatâ opellâ meâ (nec enim multum olei impendendum fuit versioni huius historiæ) quæ tamen vel eo nomine nec rhonchos, nec cariem præmataram metuit, quòd Virtuti ac Amplitudini tuæ nuncupata est,

Quodque sibi F A M A E præscripsit pagina Nomen.

Alterum est, vt memor moris perantiqui hoc velut Xenium ineuntis noui anni causa gratulabundus ad puluinaria tua deponerem, securus repulsæ, quod etiam libens meritò facio, *D E V M* Optimum Max. conceptis votis comprecatus, vt annus feliciter currat & labatur, Tibi tuisque prosper ac salutaris, adeoque vniuersæ Ecclesiæ Christi, sub graui bellorum ciuiliu onere fatiscenti. Ira opto voueoq; ore, stilo, pectore, manu scribens, animo subscribens. *οὕτω γένοιτο.*

Vale vir præstantissime, & munusculum hoc adeoq; me ipsum Tuâ id est lætâ fronte excipe, fauore complectere, beneuolentia prosequere. *Francofurti primis Anni Noui Calendis, qui à partu virginis currere incipit supra millesimum sexcentesium vigesimus quintus.*

Nomini, Honori, Virtutique Tuæ

Addictissimus

*I. Ludouicus Gotfridus, seruus
& exul Christi.*

X 3

P R Æ F A T I O

BENEVOLO LECTORI
SALVTEM.

Vanta fuerit Ioh. Theodori de Bry, ciuis, Bibliopole & Chalcographi Francofortensis, Mariti & Patris quondam nostri (cuius est in pace memoria) cura & sollicitudo, quis labor, qui sumtus circa publicationem historiarum vtriusq; Indiae (vt vulgo vocantur) tam Orientalis quam Occidentalis, satis superq; elucet ex vtroque opere tam terso, tam polito ornatq; (fas enim nobis sit gloriari) vt omnes, quibus non est ingenium tetricum, aut plumbeum pectus, quiq; nō aspernantur rerum exoticarum cognitionem, facile fateantur, in omni re litteraria vix quicquam extare suauius lectū, iucundius auditu, delectabilius visu, siue ipsas historias rerumq; plurimarum incredibilem varietatem consideres, siue spectes tabulas Chorographicas & Topographicas, figurasq; artificiosa manu lepidissime & peringeniose sculptas, historiaq; ipsi lucis instar adiectas. Inter hæc ingenij eius monumenta est elegans descriptio plerorumque regnorum ac prouinciarum Maioris Africae, imprimis autem regni illius vastissimi, quod tam ab incolis Afris quam extraneis Europeis CONGV S appellatur, cuius partes & velut membra sunt Songo, Angola, Loanda alieq; prouinciae, prope vsq; ad extremum Africae promontorium, quod Caput Bonæ Spei vocant: quod regnum, vt & vniuersam terram Africam, tabulis Geographicis & Hydrographicis eleganter expressam, vna cum incolarum eius habitu, moribus, armis, consuetudinibus, vt & fructibus ac animalibus illi regioni peculiaribus, lectori non minus quam spectatori ob oculos posuit, in prima parte magni operis nostri Orientalis Indiae, quam regnum Congi inscripsit. Et illum quidem sua mansere fata: nos autē vt bonorum & nominis sui, ita studij quoque lectorum delectandi & publicis monumentis demerendi heredes reliquit. Nacti igitur has honestissimi & experientissimi viri, Samuelis Brunonis, ciuis & Chirurghi Basileensis nauigationes, quas is in easdem regiones, quæ parte prima nostræ Orientalis Indiae describuntur, Africae nimirum regna, Congum, Sognum, Loangam, Angolam, Guineam & littus auriferum audacter suscepit & feliciter confecit: nostri officij esse duximus, earum, viri docti operâ in Latium sermonem conuersarum, copiam Lectori facere, his præcipuè de causis. Primò quia id ordo & series, quam hæcenus in vtroque opere Indico secuti sumus, poscit, vt cæpta tela pertexatur. Deinde quia paritas materiae, & concinnitas vtriusq; scriptoris, & prioris illius, & huius recentioris id exigere videtur.

Tertio

AD LECTOREM.

Tertio quia à prima illa descriptione Africae, Congiq; atque Angolæ multi anni ad hæc nostra tempora effluerunt.

Anno enim à partu Virgineo millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, auspicijs Iohannis secundi Lusitaniæ Regis illius partis Africae populi plenius cogniti, & ad fidem Christi conuersi sunt (circa quod tempus etiam Christophorus Columbus Occidentalem Indiam, quam Nouum Orbem vocant, auspicijs Ferdinandi Catholici, Castulonis Regis detexit) à quo tempore ad hunc vsque diem, quàm multi intercesserint anni, nemo est qui non videat.

Et si autem tempora mutantur, & cum ijs terra, mores & consuetudines gentium, inueniet tamen lector non sine admiratione, maximum consensum inter vtrumq; scriptorem, mirabitur inquam perseuerantiam, seu potius peruicaciam illorum Africae incolarum, in Diabolica Demonolatria, alijsque turpitudinibus atque abusus, Constantiamq; in inconstantia, pertinaciam in malitia.

Hunc igitur posteriorem, Samuelem inquam nostrum Brunonem, qui omnia quæ nobis literarum monumentis consignata impertiuit, ipse nuper admodum oculis suis arbitratus est, cum prisco illo superiorum temporum scriptore Pigafetta confer, nec dubitamus, quin multum inde utilitatis ac delectationis sis percepturus. Nos certè, vt de nobis profiteamur, id vnice operam damus, vt laborum sumtuumque nostrorum is fructus duplex ad te redeat, sic valeamus, & tu quoque

AMICE LECTOR.

Francofurti ex Bibliopoleio Bryano Kalend. Martij 1625.

Ioh. Theodori de Bry, felicitis
recordationis hæredes.

Ανθράκων πολλῶν ἴδεν ἄσεια δῖος Ὀδυσσεύς,
 Τὴνδ' ἔλαχεν σοφίην, ὡσπερ ὀμηρὸς ἔφη.
 Λιθίον Σαμψὴλ ἴδεν ἄκτας, καὶ νόον ἔγνω,
 Ἄμφι βροτῶν μελάνων δάματα μικρὰ πλέμνυ.
 Χειρὺρχός τ' ἀγαθὸς μάλα καὶ κρατερός τερατιότης,
 Φημὴ δ' ἄρα κλέος Πατρίδ' Ἐλβετίας.
 Αὐτὰρ ἐμοὶ Βρέων Ἰθάκου ἀντάξιός ἀνδρὸς
 Καὶ φάνειεν δόξης ἄξιός ἔμμεν' εἶης.
 Ωκεανὸν τε βλάπων, Πόντον, καὶ Μεσοθάλασσαν,
 Ἱστορικοῖς τε γραφῶν κύμα' ἀνέμοιο λόγοις.

I. L. Gottfridus.

SAMUELIS BRUNO-
NIS CIVIS ET CHI-
RURGI BASILEENSIS, PRIMA
 navigatio Africana, in Insulas Canarias, Palmam, Mederam
 Majum, S. Matthæi, & Regna, Angolam, Banfam Loangam, Con-
 gum, aliasque Provincias.

U^m ab ineunte adolescentia mira me tenuisset
 cupido peregrinas regiones videndi, & extero-
 rum populorum, ritus moresque pernoscendi, ut
 tandem desiderio meo satisfacerem, cum jam ar-
 tis meæ Chirurgicæ tyrocinia deposuisssem, ver-
 no tempore anni à partu Virginis millesimi sex-
 centesimi vndecimi, statui experientiam ulterio-
 rem cum usu artis apud peregrinas gentes acqui-
 rere. Eo nomine profectus in inferiorem Ger-
 maniam secundo Rheno, & ad Batavos delatus,

Amsterdamum appuli, meamque operam cuidam Chirurgicæ facultatis
 Magistro (Herculi Francisco Viro nomen erat) addixi. Cumque ibi loci om-
 nis generis majores naves quotidie conspicerer, quæ ex variis orbis habi-
 tabilis partibus eò appellebant, puta ex India Orientali, & Occidentali,
 Guinea Africa, Angolæ regno, nec non ex Europæ partibus, Hispania, Lu-
 sitania, Italia, ut & ex Mari mediterraneo ab Ægypto & Syria, Græciaque &
 Ponto: in stuporem præ admiratione raptus homo harum rerum ignarus
 vix mihi ipsi credidi. Crevit igitur exinde desiderium quædam è regnis il-
 lis exoticis perlustrandi, unde & mihi, & fortassis etiam aliis aliquid emolu-
 menti crearetur. Nec destiti in omnes occasiones intentum habere ani-
 mum, donec inventa navi, quæ ad Orientales Indos profectura esset, illius
 me adjungerem epibatis. Ut autem omnia humana consilia facilibus mu-
 tantur momentis, præsertim si alienis quid faciendum sit auspiciis, ut itineris
 repente sit commutanda ratio: ita mihi tunc accidit, quanquam magno
 meo, ut post patuit, emolumento. Cum enim recensiti essemus, quotquot
 una eramus navigaturi, vir quidam benevolo in me animo clam seductum
 amicè monuit, ne vitam meam unico, eiq; vili & exiguo navigio crederem,
 sed me ipsum meliori occasione servarem. Post aliquot dies aliam navim in
 Africam abituram, pluribus viris, armis & commeatu, machinisque instru-
 ctam, quæ jam in potentissimum regnum Congum, ejusque Provinciam
 Angolam destinata esset. Expectata igitur hujus navis profectio, implo-
 rato divino auxilio, eam ingressus sum, cujus navarcho nomen erat Jano Pe-
 terfonio. Duravit autem hæc navigatio viginti duobus continuis mensi-
 bus, cum tamen ulterius quam in Congi regnum profecti non fuerimus, cu-
 jus incolæ se Christianos profitentur, quanquam Romano more, ut Hispani
 & Lusitani, à quibus primum conversi sunt. Nec in toto illo Africae littore
 facile invenies Christianos, præter eos qui cum Aethiopibus commercia a-
 gitant, solis Congi Regni civibus exceptis.

1611

Αφορμή
 harum navi-
 gationum.

Authoris pro-
 fectio in A-
 fricam.

A Cum

UNIVERSIDAD DE SALAMANCA

Cum igitur hæc regna atque Insulas ipse coram adiverim, fert animus, ea, quæ prærens oculis meis usurpavi, quæque annotatione digna judicavi, multis bonis viris exigentibus, memoriæ prodere, stylo tamen simpliciori, & veritatis ac perspicuitatis magis quam elegantia studiofiori.

Igitur postquam Amsterodami lustratio facta esset eorum, qui navigaturi erant; primo Decembris die Anni supra millesimum sexcentessimum undecimi solvimus ab urbe, Texeliamque; exiguam Batavorum insulam petimus, quo in loco navibus solenne est, ventum prosperum expectare, quod consilij nobis quoque tum capiendum fuit: hæsimus enim ibi ad vigesimum octavum usque Decembris diem: quo, ut & sequentibus, circiter septuaginta duæ naves majores solventes, diversas Orbis terrarum partes petere interque eas tredecim junctim in Orientalem Indiam iverunt: nobis vero, uti dictum est, propositæ fuerunt Guinea & Angola regiones ulterioris Africae. Porro nostræ navi nomen indiderant, ut virum Marinum appellarent: junxerantque se nobis aliæ quædam naves duæ, quæ nobiscum in omnem fortunæ eventum societatem pactæ fuerant. Sic enim obtinuit mos navigantium, ut quoties naves è diversis partibus conveniunt, simul navigaturæ, & vel Hispaniam, vel Numidiam Mauritaniamve petituræ, gnaræ, piratis mare illud frequenter infestari, his ut validius resistere possint, aliquot naves inita societate inter se unum corpus constituent, uni Admirallio parituræ, eandemque fortunæ aleam, ut cunctis cadat subituræ. Quod si contingat, unam pluresque ex earum navium numero, quæ hoc modo pactæ sunt, in hostium potestatem venire, cæteræ obligantur, vi compromissi illud quidquid est damni collato ære sarcire, donec in solidum satisfactum sit ei qui jacturam fecit. Noctæ autem suis quibusdam se internoscunt signis, uti suos ab hostibus discernant, neve in brevibus aut vadosa loca impingant, aut aliud aliquid improvisi nocenti percipiant. Nobis igitur Texelia vigesimo octavo Decembris die profectis,

primo Januarii anni novi, tam valida tempestas incubuit, ut sequenti die sublatis cæteris è conspectu nostro omnibus, unica navis nobis adhæserit, cui & nomen & signum erat cærulei Leonis. Ibi ego imperitissimus mortalium mihi persuasi, cæteras naves omnes submersas periisse. Sed vanus fuit metus. Patuit enim postea, illas ad unam omnes, diversos Angliæ portus ingressas, incolumes evasisse, excepta una, quæ in Ægyptum destinata fuerat, sed impedita naucleri in loca vadosa deducta, noctis incommodo obhæserat. Ita duabus navibus tantum itineris marini confecimus, ut bidui spacio Hispania se nobis ostenderit. Delati autem nautæ ad parvam quandam Insulam, Perles dictam, moris sui perantiqui tenaces, eos qui mare illud antea non navigaverunt, ceremoniis quibusdam initiatos baptizant, ut tyro antenna principalis mali ter in altum sublatus, ter in profundum præcipitetur. Quæ quidem initiandi ratio mihi supervacanea admodum visa, parum placuit, utque hoc tam crudele Baptisma precio redimerem, cerevisiæ dolio sive Tonna, ut vocant, me ipsis satisfacturum sponondi, & sic parsum est mihi. Successit huic procellæ commodior tempestas, venti que magis propitii spirabant, singulis diebus decrescente frigore, quia meridionales regiones petebamus, qua comoditate usi, assidue vela ventis indulsumus, donec Canariæ Insulæ se nobis in conspectu darent, inque primis mons præaltus, Picadictus, cujus tanta est sublimitas verticis, ut ad quadragesimum milliare Germanicum videri possit, cum cælum sudum est. Præter illam Insulam (Teneriffæ inter Canarias nomen est,) cospeximus etiã sereno aëre Mederam & Palmam, quarum insularum incredibilis est fertilitas. Tantum enim in his trius provenit quotannis vini, quantum vix in media parte ipsius Hispaniæ, ut jam de præstantia ejus nihil dicam,

cum

Texelia insula.

Guinea & Angola regiones Africae.

Ratio societatis à navigantibus inita.

Annus 1612

Mos initiandi à navigantibus.

Madera & Palma insula.

etiam per omnem Europam sit celebre. Nec exiguus, est ibi optimi sacchari proventus, ut & Gossipii, cum incredibili sericorum vermium sive boby cum copia. Hæc Insula inter peregrinos præcipuam laudem invenit; rationes eæ sunt, nec Gallos nec Anglos nec Batavos, nec denique nostris Hamburgenses aut Gedanenses fugiant. Ceperat me ingens desiderium in littus egrediendi, easque Insulas pressius cognoscendi, sed navarchus negabat id sibi licere, cum nobis propositum esset eas terras, quæ regis Hispanorum Imperium agnoscunt, infestare. Ipsi incolæ harum Insularum Hispano-Lusitanica lingua loquuntur, cum centum quinquaginta miliaribus, non amplius ab extremo Hispaniæ littore absint, ipsique adeo Hispani potissimum eas possideant colantque. Cum autem res rationesque nostræ non paterentur, longiores hic moras necere: propterea alio versis, parvas quasdam Insulas, Salum, Majum & Brachum petimus, quæ nongentis quinquaginta millaribus ab Hollandia distare creduntur, suntque admodum inter se vicinae. Non tam habitantur oppidatim aut vicatim, nec ulli mortales ibi, quam facinorosi Hispani, qui ob scelera atrocitatem patria ejecti, in has deportati fuerunt Insulas. Multum hi nostris nautis subinde damni afferunt, quos comoditate aquandi illectos, sciunt hic in terram descendere solere. Magna insuper est in iis Insulis Caprorum copia silvestrium, qui magnitudine nostros multo superant, cute glabriore ac pilis brevioribus: jaculis configere, globisque trajicere oportet, qui illis frui velit. Crescunt etiam in hisce Insulis poma aurata felici admodum fertura. Cæterum hi deportati, quibus aqua & igni interdictum domicinium est, quoties peregrinam navem advenire cernunt, abdunt se in nota latibula, nostrisque vana credulitate persuasus, Hispanos nullos adesse, ac sparsim per viciniora littori loca discursantibus, nonnullis etiam fructus arboreos in propinquis sylvis quærentibus, ad usum ægrorum, scelerati illi, qui in insidiis latuerant, hoc animadverso profiliunt, nostrosque dicto citius globis plumbeis trajiciunt, qua ratione hæcenus multos è medio sustulere, ipsi contra impunes, cum dilapsi speluncas ac recessus suos, nostris ignotos petant.

Cur autem tanto furore ac rabie cum in alias nationes tum in Batavos præcipue ferantur, ut nec bona nec naves eorum, sed sanguinem vitamque tantum appetant, hæc est ratio: quod Hispano Regi non sit ignotum, naves plerasque omnes qui Indiam Orientalem, Guineam, Angolam, Bajam de Todos Sanctos, Fernambucum sibi proposuerunt, hic appellere solere, ubi lignatio, aquatioque percommoda, & salis insuper copia. Deportatis autem illis non alia ratione reditus in patriam conceditur, quam si octo aut decem capita humana peregrinorum nautarum cervicibus avulsa, Barbara & ferali ratione, ostendere possint. Quo facto in Hispaniam vel Lusitaniam recepti ad priora scelera reversi, antiquum obtinentes, latrociniis & furtis grassantes tandem tamen carnificis manu facinorosum spiritum perdunt, aut si mitius cum illis agitur, ad triremes damnantur.

Cum igitur de aqua dulci nobis prospexissemus, vulsis anchoris vela dedimus, prora in Insulam S. Matthæi obversa: quam, postquam ob densas nebulas quæ repente emerferant, conspiciere nequivimus, omissa illa Bansam Loangam (alii Loandam vocant,) celeberrimum Regni Congi portum recta petimus. Hic ego, si omnium tempestatum procellarumque pericula, quæ nos toto hoc itinere miris modis exagitaverunt, percensere velim, in immensum crescat libri modus: sed superfedere satius est: unum tamen subticere mihi facile non est. Cum octo tantum gradibus ab Æquinoctiali linea versus Arctum abessemus, ingens volatilium piscium numerus, quibus magnitudo qualis halecis, in navem nostram se volando conjecit. Signum hoc

A 2 fuit

Earum fertilitas & præstantia soli.

Deportati Hispani latrones.

Pulchra ratio, per homicidia, reditus in patriam impetrandi.

Insula S. Matthæi.

Mira tempe-
statum va-
rietate.

fuit sequutæ post triduum malaciæ ; tanta quippe oborta est tranquillitas, vt per integrum menstruum spacium ventos nullos animaduertemus. Quod silentium quandoque tanta Circij violentia secuta est, vt, nisi dicto citius vela contraxissemus, pereundum nobis illico fuerit. Quodque magis mirere, post pauca temporis momenta tantam illam ventorum sæuitiam iterum repentina tranquillitas subsecuta est, quasi venti nulli ab aliquot diebus spirauerint. Pluuiæ insuper frequentes, trinis quaternisque quotidie vicibus, grandibus guttis decidebant in nos, quas ventorum magna & violentia & varietas est secuta: quas pluuias, vel potius imbres nauitæ vulgariter *Tranadas* vocant, nec omnibus per annum mensibus, sed certis tantum quibusdam imperium obtinentes: Martio nimirum, Aprili & Maio. Cæteris omnibus pluuiæ nullæ terram humectant, sed omnia velut sub feruente elementior affluit Spiritus, qui nobis velut manceps factus ad vsque fines Regni Angolæ pro votis obsecundauit, nimirum, vsque in regnum Maiombanum: ibi nauim Hispaniensem, quas Barquas vocant, offendimus; ipsi Hispani negociatores ab indigenis rubeum quoddam ligni gemus, quod Daculum vocant, mercabantur, admenso vili quodam panni genere, certilei, flauï, aut rubei coloris, perexigui precij, aliud mercimonij genus ob paupertatem incolarum ibi non exercetur.

Porro

Porro Maiombæ regio horridior & sterilior est cæteris prouinciis omnibus in toto regno Angolæ: collib. aspera, syluis & nemorib. oblecta, dumetis ac veprib. horrescens. Ipsi incolæ tam viri quam fœminæ, pueri, adulti, senes, nudi penitus incedunt, recti vereda suppariolo. Agros neq; colunt neq; conferunt, nec tamen famem vnquam patiuntur. Crescunt quippe in eorum solo radices quædam tanta magnitudine, vt hominis obesi femur æquent crassitie: nomen radici illi Cassau, quam contusam, ad solé siccant, teruntq; postmodum, vnde farina prodit quauis triticea candidior. Si quis succum huius radicis recens expressum (quod ipsi mira ratione faciunt) bibere ausit, præsentissimum vitæ adit periculum: nec enim minore pollet vi venenata, quam tithymalli aut cicutæ sanies. Cæterum, vri dictum est ad solem siccata radix cum succo, in salutare nutrimentum cedit, dulcedine sua commendabile, panisque similaginei ipsis vsus præstat.

Cassau ra-
dis diuersa
qualitas.

Venatio insuper in ijs locis non infrequens, Bubalos alit terra magno numero, quos accuratè iaculari norunt, nõ sagittis ab nervo tortis, sed hastilibus pilisve, artificiosa dextera celeriter missis. Ipsi hoc teli genus Assagaiam vocant. Carnes bubalorum ferè fumo siccatas asservant, ex corio eorum in longitudines secto lora oblonga conficiunt, spithamã unam lata, quib. lumbos succingunt velut Zonis latioribus, sed non nisi cum aut in belli expeditionem, aut venatum proficiscuntur. Estq; illis latum illud lorum sive aluta ob crassitiem & firmitatem instar lorice, quibus partes corporis molliores & imbecilliores muniunt, alia prophylacteria arma ignorantibus. Fructus arborei qui penes ipsos, præstant bonitate & dulcedine, quoq; magis mireris, sylvestres & cõtumaces omnes sunt, nulla insitione, aut maritatione, aut minima deniq; cultura mirefcere docti. Domus eorum vili fabrica, virgultis inter se plexis combinatæ, eoq; ob leuitatem portatiles. Cubile nuda humus præstat, quæ calida & sabulo strata vndiq; nec tamen ob id quicquam de aduersa valetudine apud illos querelarum. Robusti sunt, succulenti, validi faniq; pleriq; omnes. Quæ sit eorum religio, vel superstitio potius, expediam postea, cum Insularum regionumq; vicinarum Loangæ, Guineæ, Malembæ, Gagongi, aliarumque historiam edisseruero: hæ enim nationes omnes eandem circa cultum Dei insaniam insaniunt.

Bubalinè
corii vsus
mirus.

Deserta Maiomba conuertimus vela versus Banfam Loangã. Cæterum cum navigatio nostra lentè succederet ob ventos parum fauentes, qui potissimam anni partè ex Euroaustri regionibus prospirant, fluuiusq; insuper, cui idem cū Congo regno nomē, aquas suas in Oceanum exonerans, nos eodem pariter impetu longè propelleret: totis sex septimanis retardati circiter 300. milliaria velificando conficere sine vllius emolumenti specie, coacti fuimus: quo tempore magna nauigantium pars ob aeris intemperie diuersis morbis correpti male habuerunt. Tandem vero multis exhaustis laboribus & periculis in Banfa Loangæ portum celeberrimum ingressi sumus. Primi qui nos contuenerunt, erant piscatores aliquot pice nigriores. Erat autem illis familiariter notus navarchus noster, qui hæc loca iam ante frequentauerat. Hi, inquam piscatores aduentum nostrum sibi gratum esse, miris gestibus significauere: genibus innixi, complosis manibus sine fine clamâtes, SACARELLA SACARELLA, quod est nostra lingua: Prosperè aduenitis: sit felix appulsus vester. Ibi magno animo nauclerus noster solus cymbam piscatoriam Barbarorum ingressus, solus in littus egressus est, quem atrii illi piscatores exceptum, protinus ad Regem suum deduxere, cuius aula tunc duabus non amplius horis ab littore siue portu aberat: ad quem accessus peregrino homini nequaquam patet, nisi deducatur ab atrato aliquo, notæ hæc dei indigena.

Banfa Lo-
anga.

A 3

Quo

Oracula a-
pud Incolas
Congi.

Quo facto, ne quid improvidè faciant, Oraculum suum, quod ipsi bar-
bara lingua, Maguschi vocat, (est autem ipsissimus Cacodæmon) consulunt:
utrum exteris sit habenda fides? an in eorum perniciem an emolumentum
advenerint peregrinæ naves? Quibus omnibus respondet pro modo quæ-
stionum Maguschius eorum, postquam illis prius indulsit veniam cum ad-
venis exercendi mercimonia. Ab hoc enim Cacodæmone (quæ res commi-
seratione est dignissima,) toti dependent, velut ab summo suo Imperatore,
cui tam animo quam corpore devoti sunt infelices. Accepto Oraculi re-
sponso, Rex peregrinis suo modo cavet de incolumitate, illisq; copiam facit,
egrediendi in littus, ac mercimonia commutandi, fidemque datam ingenuè
præstat. Obtinuit tamen ab antiquo mos, uti Comes, cujus sunt præcipuæ
in navi partes, Regem indigenam munere aliquo honestiori veneretur,
quod tunc quoque à nostris factum. Duos enim Pavones, & duos catellos
Melitenses exquisiti candoris, Tympanum in super Batavici generis, regi
dono obtulimus. Accepta autem sunt hæc munuscula tanta cum alacritate,
gratiæque acta, ac si aliquot ducatorum aureorum millia obtulisset: nam
neque pavones nostrates, nec albos catellos, nec tympanum ullum
Hollandicum ad eum diem viderant. Hac nostra in regem liberalitate scilicet
factum est, ut ab universo populo blande excepti coleremur, & modis
omnibus honestè haberemur.

Dona regi
Barbaro ob-
lata qua.

Ipsè Rex Loangæ sex aliis, veluti regulis imperitat, qui & ipsius summū
Imperium venerantur. Sunt autem partim filii ipsius regis partim ex fratre
nepotes aut sorore, quib⁹ non ante quam ad gubernationem reipublicæ suo
quisq; loco admotus est, nomen MANNA conceditur. Quale autem hoc sit
nomen, & cujus dignitatis, inde disces: quod Regem Banæ Loandæ vocat,
MANNA Loanga, quæ quidem dignitas filiis legitimis post patrem impera-
turis permittitur, cæteris nequaquam. Respondet igitur hoc vocabulum
Gallicano Monsieur sive potius Monseigneur, (si stolidissimum abusum tol-
las) aut Hispanico Don, aut Italico Signor. Qui tum potiebatur rerum; Rex
Loangæ, trecentas sexaginta concubinas dicam an uxores, habebat. Una
tamen inter illas præcipuo loco est, ac veluti regina Ex qua, si cōtingat ipsum
filios suscipere, qui primus lucis usuram adspicit, totius regni hæres est indu-
bitatus: quicquid superest masculæ proles ex primaria uxore, in illos minores
provinciæ distribuuntur, quibus secundario imperitent, ita tamen, ut à primi
nutibus dependeant omnes. Qui è cæteris mulieribus progeniti sunt filii, ad
arma ab adolescentia adsuescunt, ut suo tempore militum, tribunorum, cen-
turionum officiis sufficere possint. Nominantur tamen & hi, postquam adul-
ti manum capulo admoverunt, honoris erga MANNA, velut Manna Ganga-
la, Manna Belle. Quod enim his barbaris Gangala, nobis hastile sive spicu-
lum missile sonat: quod ipsis est Belle, nobis culter. Hæc autem armorum
exercitatio tantum apud istos valet, ut nullo prope nisu aut sanè levi, hostem
missili ab manu telo transfodiant: cultros autem latiores, & velut secespitas
tanta peritia jacere norunt, ut hosti ictu minimè nugatorio caput in partes
secent, quam rem ipsi cum admiratione oculis arbitrati sumus.

Manna vocis
usus apud
Barbaros.

Exercitium
armorum a-
pud Congen-
set.

Quod si spes proles ex uxore præcipua regem fallat, & rex sororem ha-
beat, quæ mater sit masculorum unius vel plurium, major natu inter eos suc-
cedit in regno. Quod si ne hi quidem ulli sint, res armis disceptatur. Nam
successore legitimo destituti, quisque regnum sibi vendicat privato jure, &
si quis ex primis ordinum ductoribus cæteris opulentior cum alio aliquo re-
gni candidato conspiret, parvo labore res transigitur, tribus duobusve con-
tra singulos facile prævalentibus.

Carent

Carent illi quidem argento auroque, propriis ad ostentandam super-
biam instrumentis, nec tamen eo minus inflati sunt & ambitiosi.

LOANGA regio est plana quidem, sed edita, omnium bonarum re-
rum ferax. Circa partem eius, Banæ Loanga dictam, telluris est ea facies, ista
affluentia, ut eam Mahometi Paradiso non ineptè conferre queas. Vinum
quo hic utuntur, vix vlli per totum orbem præstantia cesserit: incolæ appel-
lant Malasam: nostri vinum de Palma. Colligitur autem laudatissimus hic
liquor ab arboribus quibusdam, quæ altitudine sua cum abietibus nostrati-
bus certare possint, in quarum summitates nigri hi circulatores tanta ce-
leritate erepunt, ut vix credam, selem in conscendendis arboribus expedi-
torem esse posse.

Loanga ferti-
litas.

Dilapsus in hanc de vino illo palmarum narrationem temperare mihi
non possum, quin deliciosissimæ illius arboris viniferæ ingenium & natu-
ram aliquanto fusius enarrem, unde lector admirandam Dei bonitatem &
sapientiam noscere queat.

Igitur iam primum hæc arbores coluntur pari prope cum vitibus ratio-
ne, quotannis enim inferiores rami; instar sarmentorum falce amputan-
tur: inde amputatis ramis subnascuntur quasi varicosi quidam tumores, &
eminentia, qui ascendentibus scalarum aut graduum usum præstant.

vade

Vinum ab arbore lectum quale.

Unde ex insitis tubulis sive canaliculis prolicitur succus arboreus, inque vasa arbori alligata colligitur. Hic autem tam gratus sudor longo tempore fluit, nempe novem continuis mensibus per annum, cuius ea est gratia, ea gustui allubentia, ut ne præstantissimo quidem vino cesserit.

Cæterum dum recens adhuc est, sumi vult: nam si per biduum afferretur, acescit. Subveniri tamen huic rei commodè potest, si decoquatur igne, velut defrutum; tunc enim priorem suam bonitatem recuperat, sed duraturam. Vires ejus sunt mirificæ, detergit mentem omni molestia, confirmat nervos, nec cerebrum ferit alternis ictibus, quod vina ferme omnia nostratia faciunt. Hujus rei non est quod aliunde arcessamus testimonia. Ecce me, qui hujus Vini arborei multoties non parum hausi, citra tamen debilitatem membrorum, citra dolores capitis, omnemque penitus moram, ita loquor, ita testor bona fide.

Alius usus arboris vinifera.

Nec tot ac tanta hujus arboris in genus humanum beneficia etiamdum omnia percensuimus. Tertio quoque anno, quasi parum à succo tam nobili ex haustæ sint hæ arbores, uvas proferunt, brachii humani longitudine, eaque crassitie ac pondere, ut à viro robusto manibus sustineri ægre possint. Acinis lucent auratis, magnitudine juglandis. è coccis qui racemis continentur, postquam contusi sunt, oleum profluit, quod nos, Oleum de Palma, barbari Masam appellant. Ipsi cocci sivi nuclei multum habent similitudinis cum avellanis, & nisi exprimantur, siccati ac moliti farinam ad panem faciendum præbent. Nec foliis suis deest usus, suaque ingens commoditas, superant autem longitudine sua brachii humani mensuram, quibus Afri extimam pelliculam scitè detrahunt, eamque tanto artificio plectere ac torquere norunt, ut preciosa quædam textura appareat, quales apud nos sunt depictæ cortinæ, vel aulæa ac peristromata. Nec illos fallit hic idem usus. Parietes ædificiorum suorum hoc genere exornant, qui parietes tamen & ipsi sarmentis sive ramis arboris viniferæ incredibilis rectitudinis texti plicatique sunt, ea pulchritudine atque ordine, ut cum natura illis omnia prope suppeditet sua sponte, nos dictis fidem habere non possimus, quibus omnia sudoribus, algore, vigiliis, periculis emenda sunt.

Cestæ de foliis arborum.

Nec foliorum hujus tam prægnantis arboris usus desit. Ex iisdem vestes suas conficiunt. Extremi corticis tenuissimam membranam, & velut epidermida pedunculis foliorum scite detrahunt, quæ ubi aruit lini speciem, sed præparati, præ se fert. Illam membranam miro artificio habilem reddere norunt, ut ad varios nendi texendique usus, qui ferè sunt duum generum. Ex puriore quidem hujus materiæ partè vestes conficiunt, ut & miræ pulchritudinis, variæque picturæ tegumenta capitis sive mitellas, quæ ob artificii præstantiam, tantum pro regum aut magnatum filiis coëmuntur: nactus autem ego quoque talem mitellam ob raritatem texturæ, mecum Basileam attuli, ubi eam studiosè conservo. Porro virorum vestitus à sede costarum spuriarum promittitur, usque ad pedes, mulierum à præcordiis ad usque genua. Is autem est harum vestium splendor & glabrities, ut holoserici speciem intuentibus referat, cum tamen ex solis hujus arboris foliis constent. Fœminæ mitras aut tegumenta capitem non gestant, sed crines in nodos cirrhosque collectos in summo vertice torquent in acumen, quod non adeo est indecorum.

Agricultura Angolenfium.

Nunc porro etiam de Agricultura eorum aliquid dicendum est. Cum autem in superioribus à me commemoratum sit, viros in Angolæ regno robustiores ferè esse reliquis Afris, nec lacertorum validitate mulieres illis multum cedere, huc paucis ea repetam; dico igitur in toto Angolæ regno mulie-

mulieribus (& bona quidem ni fallor ratione, cæteroquin inertio ocio fruges absumentur) officium colendorum agrorum hortorumque delegatum esse; Cum enim aureos argenteosque thesauros reconditos habeant nullos, divitiarumque alia longè sit apud illos ratio quàm apud nos, mulieribus velut iumentis vtuntur, quarum opera agriculturæ proventibus ditati opes acquirunt. Hinc scilicet originem traxit tam enormis polygamia apud illos, ut singuli denas, imo vicenas uxores ducant, quæ omnes ad agrum colendum, ferendumque obligantur, quod ab ipsis volentibus quidem, & miro laborantium ordine fit, ut satis mirari non possit, qui fœminarum in nostro orbe malitiam & intemperiem consideret.

Ipsam Angolæ regnum frugum copia & arboreorum fructuum ubertate omnia vicina regna facile superat, cum primis circa Loangam. Abest autem octo gradibus ab Æquinoctiali linea versus Polum Antarcticum: abundat pomis, omnibusque fructibus arboreis, quos terra illa præ aliis affluentia & bonitate præstantes gignit, mellis insuper ibi ingens copia, quod nulla ope humana curatur, sed è silvis colligitur. Apes enim ob abundantiam præstantissimarum herbarum & florum largam ibi inveniunt fauorum fabricandorum materiam. Sylvæ gignunt temere aurata poma, limonias, mala citria, non secus ac apud nos glandes & sylvestria poma pyraq; passim proveniunt, alijque insuper illis fructus quos Vannanas, Podaras (cum Barbaris loquendum est) Pacouas, Annanafas, sic enim appellant inusitata dulcedinis poma, quibuscum nulla in toto terrarum orbe componi possunt, largæ in his copia proteniunt.

Angola ferit: lina.

In Loanga provincia nullus nec bouum nec equorum ad arationem usus, sed fœminæ manus id omne præstare coguntur. Hæ igitur cum ad laborandum rus abeunt, infantes suos de tergo pendulos secum ferunt, quos ne in ipso opere quidem rustico deponunt, nec pueri iactationes illas quicquam morantur, sed placidè dormiunt in humeris maternis, haud secus ac nostri infantes cunarum agitatione sopiuntur. Lassitudine autem matres occupante, deponunt eos humi, substrato arboris folio, quibus folijs cum latitudine præcipua sint, capiti impositis pluuias arcent: quarum madore nihilo factæ segniore, pergunt in opere, & rure colendo, cuius hæc ferè est ratio.

Famina iumentorum vice habita.

Sulcos deprimunt ad altitudinè cruris erecti, cumque sementes faciunt, digitis, grana proiecta telluri imprimunt: nec enim vllis fossioni idoneis utuntur instrumentis, præter ligones perparuos, quibus humum suapte sponte mittem ac raram sarrunt. Ea est autem harum regionum felicitas, ut quatuor mensium spatio duabus lætentur messibus, vindemia autem earum novem continuis duret mensibus, quibus, uti dictum, præstantissimum colligunt vinum, cæteris quæ restant mensibus anni tribus, vinum quidem colligunt, sed quod bonitate ab illo altero multum distat, mirè tamen salubre bibentibus, & in hoc nihil deterius, ipsi Angolenses Matumbam vocant.

Nec viris semper licet esse ociofis. Viniferarum arborum cultura, & vindemiæ tam diuturnæ labor illis incumbit. Cumque piscationi fere omnes operam dent, quæ hic admodum frequens, haud longè ab litore casas suas construunt. Cæteri qui mediterranea ac interiora colunt, ferarum venationem, puta Bubalorum, Ceruorum, Caprearum ac Ibicum magna sedulitate nec minore emolumento exercent, confectis magno numero feris illis, sagittisq; ab neruo aut manu missis, traiectis.

Viri colunt arbores viniferas.

Postquam, præcipua terra nascentia persecuti sumus, iam de mercimoniis eorum, quorum gratia à peregrinis gentibus adeuntur aliquid dic-

Merces Angolensium.

endum est. Vtigitur ab Elephantis ordiamur, sciendum est, ebur illos hac fere ratione adipisci. Igitur bestia illa nonnunquam dentes suos abiiciunt, (siue cum veteribus cornua dicere mavis) quod tunc fit, cum longa sepe te marcescunt, suntque inter illos dentes reperti, qui centum pondo ad lancem appensi superarent, ut ipse hisce oculis meis vidi. Et est hoc ebur præcipua pars mercimoniorum omnium, quæ inter ipsos agitantur. Inde enim non tantum omnis generis instrumenta & ornamenta, uti pectines, manubria cultrorum, gladiorum capuli, sed & pates marmoreis tabulæ, integræque mensæ ac abaci rationales conficiuntur.

*Elephantorum
captio
modus.*

Porro Elephantos intercepturi his fraudibus vtuntur. Vtuntur hæc grandia corpora vna fere via, cum aquatum eunt, quæ attratos nostros minime latet: Sic enim vnusquisque Elephantorū ingreditur, suamque peculiariter insidit viam, ut sedulo caueat, ne quem alium obuium habeat, ægre enim sibi inuicem de via decedunt. Hac igitur explorata semita Afri fossas defodiunt, easque egesta humo ad quindecim pedum altitudinem deprimunt. Moles igitur illa consueto itinere aquatum proficiscens, securæ doli, in foveam illam delabatur; venatores autem fraudis machinatores, qui hætenus latuerant, celeriter proficientes, captiuum animal miserè trucidant, frequentibus missilibus, ab ipsis Aslagaiis dictis, corpus eius traicientes. Sic ille infelix vitæ suæ finem, hi vero ebur adipiscuntur. Caudæ insuper harum bestiarum magno venduntur precio, inque, exoticas regiones deferuntur, vnde monilia barbarica conficiuntur, & flabra pellendis muscis. Seræ in his Elephantorū caudis crassissimæ, firmissimæque, ut cum filamentis ferreis certare possint, vnde Angolenses fiscellas miræ pulchritudinis texere norunt, cuius generis alias reperire non est.

*De Metallis
Angola.*

De metallis hæc fere habemus dicere. Aeris in maritimis regionibus protentus nullus, ab longinquis oris ad illos defertur: quod nacti denuo fundunt, circulos inde exactæ rotunditatis fabricantes, quorum alij binas, trinas, quaternasue libras appendunt. His circulis æris ferrum, pannos laneos diuerforum colorum, globos vitreos qui corolia mentiuntur, & alia ludicra permutatione acquirunt, liberali satisfactione delinitis mercatoribus. Illæ enim nugæ sunt præcipua apud illos mundi muliebris pars, primique nominis ornatus, & quo plura eiusmodi fictitia coralia, siue globos vitreos brachiis sustinent, eo ornatiores prodire se existimant mulieres, adeo ut nonnunquam ponderi huic nugaci vix sint ferendo.

*Irreligiositas
Angolen-
sium.*

Cæterum sex illæ prouinciæ, quæ cohærent, cum vni Principi, nempe Regi Loangæ parent, eadem superstitione ac idololatria, vel potius Dæmonolatria imbutæ sunt omnes. Nam miserrimi incolæ (horresco referens) ipsissimum Diabolum colunt & adorant, quem Maguschi vocant, à quo toti dependent, cui summa cum deuotione obtemperant, serio exequentes, quæcunque per sacerdotes & sacrificos suos ipsis imperat, qui sacrifici, veluti quidam mediatores ac interpretes sunt, inter infelicem populum & Spiritum hunc impurum, quem calamitosi isti homines Manna Maguschi appellant, cum gloriosius nomen haud inueniant, quidpe, quod soli regi principibusque debetur. Cum autem Dæmonolatræ sint in vniuersum omnes, sæpe mirari subiit, quod in veneficos & incantatores tam rigide animaduertant, qui illa minorum puto gentium dæmonia colunt, quibus nomen Mannæ haudquaquam tribuitur. Ipse vero Maguschius hoc priuilegio à rege cohonestatur.

Res

Res vxoria apud illos ad hunc modum habet. Accipiunt in matrimonium vel contubetnium potius, mulieres quotquot ipsi volunt, quæ illis sunt instar mancipiorum, nec aliter habentur, quam in Hispania aut Asia bello capti aut ære emti Sclauo mancipis. Meminisse enim debes lector, quæ in superioribus de agricultura diximus, coli fodique agrum muliebri opera, sed & cætera seruitia illiberaliora ab ijs obiri; interim dum viri vitium ab arboribus legunt, & arbores illas putant coluntque, aut bonam temporis partem alea & computationibus perdunt. Alij quidam vestes ipsis conficiunt, & fabrilis opera, qui ferè sunt eorum opifices. Exoleti autem, & senio ad capulum redacti, ut & cæci habent & ipsi quod agant: nam qui minimum præstant, fabrorum folles ductu manuum sublatis ventis implent, ut ita vel solum panem lucentur. Nullos propè hæc videre licet mendicos: quotquot enim viribus ac membris sunt integri, ijs satis superque alimonix ad vitam necessariæ suppetit.

*Officia senum
& cæcorum.*

Sunt autem in Loanga innumeri nobiles, ob eam potissimum causam quod rex tantum alat concubinarum numerum; omnibus his vestitus ad pulchritudinem suo more; quo induti magnificè de se sentiunt, incessus tarditate mentis grauitatè profitente. Quatuor enim pueris ingenuis comitati, cætera mancipia in templum suum deducunt, cum lata tabula Tapetica, ab vtroque verò latere, duo incedunt, ferentes, velut vannos quosdam aut ventilabra, quibus heris suis æstu anhelantibus ventulum faciunt. Hos feruorum ingens multitudo sequitur, quorum nonnulli tres quatuorve Callabassas vino plenas portant (Callabassas autem vocant cantharos siue vasa capaciora, quæ sunt fructus quidam, exterius crocei coloris, interius caudore vincentes quodvis argentum) Aula autem regix propinquiores facti, expandunt aulaũ illud humi, cõsiduntque ordine: qui primo loco inter ipsos est medium occupat, quem cingit mancipiorum aut voluntariorum multitudo: hac ratione multoties fit, ut bis centum nobiles conueniant, quandoque etiam plures, quibus si addas seruorum addictorumque cohortes, facile tria capitum millia numerabis. Sunt autem hi ferè omnes spectatæ in tota natione virtutis, agilitatis & dexteritatis mirandæ.

*Conuiuia
nobilium in
Loanga.*

Cæterum cum vna prandent cœnantque, nullis insident scamnis aut sedilibus, sed humi, instar eorum, qui fiscellas iunco virgultisque texunt, cruribus in quincuncem sibi incumbentibus, femoribusque diuaticatis. Confabulantibus autem inter cœnandum heris, famuli præsto sunt, potum è Callabassa petitem ipsis continuo offerentes.

Ipsius regis tanta est Maiestas, vel potius morositas, uti singulis annis non nisi ter quaterue in publicum prodeat, quo tempore admittit litigantes, eorumque controuersias utcunq; decedit. Sedit ibi solus, ad eum, qui supra dictus est, modum, iuxtaque eum Maguschius ille, bellissimus pufio. Qui capiente rege poculum, clara voce pronunçiat, morituros è vestigio omnes quotquot Regem bibentem viderint. Qui adsunt, his tam formidabilibus verbis auditis, humi celeriter se prosternunt, faciemque proni tantisper occultunt, donec rex spumantem pateram eduxerit. Ibi leuato terra corpore, complosisque manibus barbarico fremitu acclamant, SACARELLA SACARELLA MANNA LOANGA: quod est si interpreteris, multum gaudemus nobis, & gratulamur nostro regi. Durant autem hæc conuiuia in multam vsque noctem, donec signo dato Regij satellites cum tympanis tubisque è cornibus animalium fabrefactis, adsint, vbi nihil auribus amicum, sed confusus sonus atque fremitus tantum auditur. Quod si quis vel casu, aut per

*Regem bi-
bentem vi-
dere capitale
& exitiosum.*

B 2

impru-

imprudenciam regem bibentem videat, certissimum est, illum celeri morte vitæ eximi: cuius a Dæmonio occisi cruore rex inungitur, quo significant, regi hac ratione restitui honorem suum, cuius maiestas, non parum læsa existimatur. Quin & ipse ego coram tale documentum oculis hæc meis adspexi. Cum enim filiulus regis, puer (novem annorum patre bibente corruisset cum alijs, inclinata in terram facie, & diuturnioris moræ, puerili ratione impatiens, citius paulo leuato corpore quam par erat, in patris adhuc bibentis amplexus irruisset, confestim Manna Maguschius exclamavit: Ergo puero huic moriendum est. nec verba hæc tam immania caruerunt effectu: in conspectu enim patris regis misello huic infanti caput securi fractum, cerebrumque dispersum est, incerto auctore. Cruore autem interemti pueri ipse Maguschius regis nudum brachium inunxit.

*Sathanas
infanticida.*

*Experimen-
tum peruesti-
gandi cri-
mina.*

Nec hoc meo iudicio omittendum hoc loco, si quem è primo principum ordine, aut regem adeo ipsum mori contingat, tanta formido tantusque horror consanguineos eius ac necessarios inuadit (inter quos nonnulli etiam sunt venefici, & incantatores) ut morte illius intellecta, summa cum trepidatione velut lymphatici exclament, moriamur cum eo; ego quidem illi superstes esse nolo. quod si quis tergiversetur aut aperte renuat, sine mora Magus & veneficus pronuntiatur. Qui si neget, & in criminatores suos conuicium retorqueat, aliud probandi criminis medium non habent, nisi quod è vestigio Sathanam consulunt, qui illis medicatam portionem exhibet (ipsi Gombam nominant) quam is, qui criminis arguitur, sumere necesse habet. qui si delicti sibi conscius sit, hausto pharmaco, statim corruit, similis deliquium animi patienti; si sceleri affinis non sit, vrinam facere cogitur, cæterum sine noxa, aut vitæ periculo. Conuictus autem flagitij crudeliter cæditur, vsque ad mortem, quin manibus pedibusque sine misericordia auulsis, horribiliter laceratur.

*Conditio
Afrorum
post hanc
vitam.*

Cur autem cum rege & magnatibus mortem oppetant, causa notanda est: quod mendax Spiritus per seruos suos sacrificos, quibus plena fides apud plebem constat, populo denunciat, defunctos simulatque extremum halitum emiserint, in aliam regionem migrare, vbi pariter imperituri sint multitudini, ut antea, consentaneum igitur esse, ut & ibi seruis ac ministerijs instructi dominantur, nec solum à plebeijs, sed & nobilibus ac illustribus regali magnificentia colantur.

*Diaboli im-
pudentia in
perpetrandis
homicidijs.*

Defuncto ad hunc modum viro principe, propinqui eius, quibus & ipsis ex disciplina Angolensi moriendum est, epulum suo more magnificum instruunt, ad quod quidquid est virorum honoratorum conuocant, quibus haud grauate conuenientibus, causam instituti conuiuij aperiant: conuiuæ audientes hoc, morituros laudibus ad cælum efferunt, ob fidem & amorem in defunctos rarissimum, quo finito encomio, indulgent epulis poculisque. Cum autem Dæmonio commodum visum est, adest spe citius, ferens potionem præsentissimi veneni, quam propinat tribus quatuorue ex numero periturorum, ut & denis duodehisque mancipijs: tandem etiam sacrificijs cum mulieribus eorum, qui omnes vi tam salutis poculi, quod à Deo suo perceperunt, suffocati, continuo mortui in terram decidunt, est autem ipsa potio mixtura quedam aut sanies è venenatis radicibus ac herbis Diabolico ministerio expressa.

Ceremonias eorum atque superstitiones operosiores silentio inuoluam, ne nimium excrescat sermo: quod ita faciam, si vnum hoc commemorauero, Æthiopes hocce circumcisionem admittere, instar Iudæorum & Tur-

Turcatum. In ædibus suis priuatis varias Diaboli effigies habent pictas fictasque, quibus venerantur ipsum, libantes vini pocula, quæ effundunt, sacrificium hoc modo offerentes idolis & idolorum patri. Sed & hinc inde delubra ac Lararia perexigua in compitis ac trivijs extructa sunt, quæ ipsi Maggafethi vocant, id est ædiculas Cacodæmonis, vbi comparere Seducor Spiritus solet, quoties ab ipsis evocatur. Delubra illa eandem quam domus ipsorum præ se ferunt speciem, nisi quod intergerino pariete in medio diuidantur, & per ostiolum exiguum admodum intro rependum potius est quam eundum.

Humanas insuper victimas eos offerre certissimum est, idque hoc potissimum modo fit. Qui morbo grauiori affligitur, votum facit, se Dæmonium vnum è mancipijs suis sacrificaturum si æger conualescat: estque tanta voti religio, ut quenquam fefellisse ab omni ævo non sit auditum. Seruos enim miseros crudelissimè trucidatos enectosque ita demum in lararium illud collocant, donec Homicidæ spiritui visum fuerit, cadauera illa auferre. Quod si cuiusdam præterea voti se reos fecerunt, nihil antiquius habent aut prius, quam illud religiosissimè dissoluere. Et hæctenus quidem de Regno Banfa Loanga.

*Vota huma-
nis hostijs per-
soluenda.*

Iam porro ad Congi regnum conuertendus est sermo noster. Est autem immanis huius regni vastitas & amplitudo, quippe quod à prægrandi fluuio Congo ad vsque oppidum Loando, ipsumque adeo extremum Africae promontorium, quod Caput bonæ spei dicitur, se extendat. Sciendum autem populos huius regni tam immanis Christum profiteri, Romanensium more. Initium huius incidit inter octauum & nonum eleuationis Poli gradum versus antarcticum ab Æquatore, distatque ab Hollandia miliaribus Germanicis, bis mille quingentis. Ita nos illum fluuium Congum ingressi sumus, vbi aquas suas in Oceanum Æthiopicum exonerat, latitudinis sex miliarium, quo loco etiam diuortijs aquarum suarum regiones diuidit. Hinc enim rex Banfa Loangæ imperat, illinc Rex Congi. Nobis nihil plus admirationis attulit quam præceps & celer fluuij decursus, qui nobis traiectionis per ostium illius multum exhibuit negocij.

Tandem igitur munera ferentes & dona, terra potiti sumus, cum ea impudenter fati à nobis exegissent pro principe suo, Manna Songi: cui obtulimus bipennes duas ex hastarum genere, duo tympana, duosque pauones.

Prouinciæ Songæ incolæ staturæ sunt mediocris, non tamen adeo validi ac lacertosi, quam Loanganæ, comes tamen & affabiles Christianis: quin multo plus ipsis exhibitori beneuolentiæ, nisi Hispanorum mendacijs plus fati fidei adhiberent, impudenter affirmantium (scilicet ut nos in imperitorum odium adducant, cum diuersam ab alijs profiteamur religionem) Batauos, adeoque omnes peregrinos populos Piratas esse & plagarios, qui homines in æternam seruitutem abripiant. Ad cuius rei fidem faciendam multum faciunt quidam nauiculatores Galli, qui mare illud latrocinij furtisque infame reddunt, nullumque omnino mercimonij genus exercent, solo rapto & plagio viuentes.

Cum autem nauis nostra ad septem menses cum celoce ibi hæfisset, contracta diuturnitate temporis familiaritate, animum nostrum satis explora-

plorauerunt, deposita ergo sinistra suspicione, omni nos officij genere prosecuti sunt. Quin etiam quoties animaduertent, Hispanos malignitate animi sui nefaria contra nos agitare consilia, non solum per idoneos homines nobis significauerunt, cautè ageremus, ac caueremus periculo: sed & se nobis defensionem ad futuros ultro adfirmauerunt. Cum enim Castellum Hispanorum non nisi triginta miliaribus supra hunc locum situm sit, nostris laborantibus celeriter adesse possunt, quod & strenuè fecerunt Septembri mense, anno post Christum natum supra millesimum sexcentesimo duodecimo. Eo enim tempore Hispani unanimi consilio statuerunt nos inuadere. Sed regni Congi & Songæ provinciarum incolæ clam nostros monuere, ut vigilarem, imminere enim periculum. Nec multum aberamus tunc ab extrema pernicie. Vtrumque enim nauigiū nostrate scatebat ægris ac male affectis militibus, ut ex omni numero plures viginti quinque validos & armipotentis non haberemus, in his consistebat omne robur nostrum militare: ut non fuerit Hispanis metuendum à valida nostrorum resistentia. Deus autem Afrorum corda in nostri fauorem flexit, adeo ut cum Hispani nos quatuor nauibus, quas ipsi Caravellas appellant, quibus trecenti armati veherentur, adorti essent: Songani nobis tam bonam & fidelem operam præstiterint, ut Hispani eorum alacritate territi Portum Loandæ repetere coacti fuerint, postquam multos è suis perdidissent, plures autem fauciatos traherent. Alia vice cum navis Hispanica ex improviso in nos incidisset, coegimus nauigantes, quicquid haberent pyrii pulueris, vini Hispanici & Canariensis, & dulcis conditura, quæ sanis pariter ac ægrotis arridet, nobis sine mora darent; quod si tergiverfantes eos & negantibus similes deprehendimus, duplicatus ijs impositus est census.

De fluuio autem Congo, quid mihi videatur, percensebo: credo igitur milliarium mille spacio grandius flumen non reperiri. Piscibus ditissimus est in cuius alueo non solum noti generis ingentes pisces, qui exiguo labore quotidie capiuntur, sed & Hippopotamos inuenire datur, qui viceni aut viceniquini quandoque se offerunt conspectui, quod eo verius affirmare possum, cum ipse his oculis meis hæc quæ narro, arbitratus fuerim.

Ex eiusdem fluuii alueo aliquando prodeunt pabulatum monstra quedam vaccæ marinæ dicta, ut & Crocodili (ipsi Gaymanos barbaro ore vocant) Xiphij pisces, & prægrandes Presteres. Hippopotamis (siue Equis marinis, si modo iidem sunt cum istis) non ea est corporis facies, qualis apud nos fingitur pingiturque, nec abnuerim, quaternos illis pedes esse, modo obseruent, posteriores anterioribus haudquaquam respondere. Breuiiores multo quippe sunt & latiores, sine fissuris & vngulis, quales ex volucrum natione Platipodes ferè obtinent, ijs ergo posterioribus vtuntur ad natandum. Pelliculis illis potissima sui parte glabra & depilis, linea lata nigri coloris illis à capite ad extremum vsque corpus porrigitur, colla ipsis iubata. Caput æquat magnitudine tria vulgaria capita equina. Dentes illis in inferiore mandibulo prægrantes, suntque nonnulli reperti, qui decem aut duodecim libras ad lancem appenderent. Candore eximio vincunt nitidissimum ebur, suntque habiles ad capulos, manubria & omnia id genus instrumenta.

Vaccarum marinarum caro palato ac ventriculo gratissima est, quæ causa est, quod studiose ab incolis intercipiuntur. Circa vesperam enim, vale aquis dicto, in vicina fluuio pascua egrediuntur, pabuli gratia, ut nostrates siue terrestres vaccæ. Primo autem quoque strepitu audito, illico trepidè profunda fluuii repetunt, cum vitulis suis, quæ res adfectis risum, peregrinis admirationem parit.

Cæte-

Cæterum ipsius Rogni Congi ingens fertilitas & abundantia omnium rerum, nec auri argentique metallis caret. Prohibet autem incolarum sedulitas hæc malorum irritamenta latebris suis euerere: allata causa, quod si Hispanorum auaritiæ innotescant absconditi thesauri, non conquieturos, donec per summum nefas vi et armis terra tam prægnante potirentur. Non est tamen dissimulandum, ipsam Morboniam videri hoc regnum, ob æris in salubritatem maximam, (siue quis aquis vel alij causæ adscribere velit, nos non pugnabimus) præter enim varios, nostroque orbi inauditos morbos alia quadam pestis illos afflicta, quam ipsi Pyfi sua lingua nominant: quæ talis est. Vermiculi exigui, quales in caseis vetustate putridis regnant, subnascuntur homini in intestino recto, circa extremum eius orificium, ut & sub vnguibus digitorum: estque tanta mali vis & acerbitas, ut nisi caueatur malo tempestiue, intra tertium vel quartum diem perpetuis erosionibus carnis circa Sphincterem omnia ita nudentur, ut ad recipiendum pugnum humanum turpi hiato pateant. Quod si fiat, nonus dies certam homini moriendi necessitatem adfert. Sed hoc malum primo suo insultu clandestinum latensque est, adeo ut multos emori contingat antequam morbi causa perfectè cognoscatur. Summa medicinarum in hoc consistit, ut limonium pomum per medium sectum, vel decorticatum integrum ano infecatur, cuius occulta vi & acrimonia necatis bestiolis tam noxijs æger valetudini pristina restitui potest. Sed si vnquam alias, hic certe periculum in mora est, cunctatio enim præsens mors; cæteroquin ingenti periculo promptum & facile remedium, ac vbique obuium natura commouit.

De Religione Conganorum sciendum, illos non diffiteri, se Lusitanorum opera ab erroribus suis ad Christum conversos esse, cæterum aiunt, in illa actione fraudem dolumque interuenisse: multoties enim eos sub hoc prætextu conatos fuisse, proculcata libertate civium regni totius possessionem inuadere, sed conatu semper irritato. Istud satis constat, quoties propugnaculum aut aliquod munimentum firmiter vallo & aggere moliti fuerunt, indigenas mira prudentia omnia velut dissimulanter diruisse & solo æquasse. Animosi enim satis sunt, ad hæc & maiora audenda. Quin & plures quam quinquaginta anni sunt, cum iidem Lusitani Castellum aliquod ibi locorum excitarunt, quod tamen succedentibus annis ab Afris dissectum ac complanatum, libertati ipsorum insidiari desijt. Desperata igitur militia monachi facti sunt Lusitani, id est collectis ruderibus Sacellum extruxerunt, cuius frontispicio insignia Sebastiani Regis Portugalliæ affixerunt, nominaturque area illa in hunc vsque diem PATRONVS: fuit enim hic locus omnium commodissimus ad ipsum fluuium Congum, vnde omnes naves, quotquot aduersum flumen subiere, accessu prohiberi poterunt. Deleto hoc Castello in Insula quadam inani & habitatoribus vacua aliquid Castro simile moliti sunt Iberi, sed eodem euentu. Suspectus enim libertati popularium locus cito in ruinam datus spem ædificantium elusit.

Conganorum præcipua ac spectata prædicatur in bello fides, industria singularis, & famis sitisque vix credenda tolerantia: Tabaci enim herbæ (ipsi Mackay vocant) folijs quibusdam siccatis, minutatim concisis incensisque fumum tubulis hauriunt, quæ res famem sitimque morari non vana fide creditur.

Princeps

Princeps Songanæ regionis tantæ est potentia, vt aliquoties ipsi Regi bellum mouerit, quoties nempe animaduertit, Regem Congi Lusitanis plus nimio fidere atque indulgere. Rex enim longe ab litore aulam habet, quinquaginta circiter milliaribus, in ipsa nempe vrbe Congo. Alit ibi Episcopum regni sui, natione Lusitanum. O quoties vaferrimi hominum Lusitani regem blanditijs palpisq; obruerunt, donec expugnata eius pertinacia aliquid terrarum adepti in suam potestatem redegerunt. Mox ducem sibi belli aduersus regem callidè elegerunt, Comitem Songensem, hominem quouis carbone nigriorem, qui regi bellum indixit. Hunc Lusitani Don-Ferdinandum appellauerunt, Afri verò Manna Songo, quod est Principem Songanæ regionis. Homini supra fidem longa senectus, quippe qui centesimum quinquagesimum annum superauerit viuendo. Oculos amiserat senio, cæterum tam cruda viridiq; senecta, vt longissima itinera pedes confecerit, nihil cedens hac in re iuuenibus. Ingredientem duo viri præiuerunt, qui talitris crepitibusque digitorum sequenti innuerunt, quem sonum ille sequutus est. Erant ipsi filij, viri robustissimi, & gigantibus haud inique conferendi, quibus mira ferebatur esse tractandorum armorum scientia. Vestibus vtuntur abiliis siue costis mendosis vsque ad talos descendentibus, pectus omnesque corporis partes superiores nudi, præterquam cum cælum pluuias aut gignit aut minatur, ibi enim amiculo aut tenui chlamyde teguntur. Ipsius principis liberi mitellis caput operiunt, quæ ob texturæ incredibile artificium & decus inter res raras & preciosas numerantur. Nostro autem tempore nobilitas atris pileis latioribus siue petasis adfuevit, quibus à nostris mercatoribus acquisitis capita tegunt. Lingua Lusitanorum illis non ignota, quam melius loquendo proferunt, quam vicini populi, qui parum aut nihil studij in illa perdiscenda collocant. Causa est non solum quotidiana cum Lusitanis conuersatio, sed & quia præces suas Lusitanorum idiomate proferre edocti fuerunt: habent enim ludimoderatores, ludosque suos, in quibus tamen non Afrorum sed Lusitanorum & Castiliensium lingua discuntur, sicut in ipsa Hispania. Congensium enim idioma horridius ac incultius nec apprehendi facile, nec scriptura aut litteris vllis commode exprimi potest.

De pecunijs eorum monendum puto lectorem, eos nec auro nec argento aut ære signato quicquam mercari solere, sed minutis cochlearum exiguarum domicilijs siue testulis, quas cornu parui instar curuatas indigenæ Simbas vocitant, quæ millenario numerantur numero. Estq; hæc emendi vendendique ratio, quamuis nobis videatur perridicula, apud illos tantæ æstimationis, vt adnumeratis nugis illis mercari possis, cuiuscunque tibi vsus fuerit. etiam sericum & preciosas vestes ac materiam exornandis templorum parietibus aptam. Naues, quæ ex Maiombæ regno, (cuius supra à nobis facta est mentio) huc appellant, secum ferunt lignum Daculum vocatum, quod in magno apud Congeses est precio, cum eo in medicina, vt & in conficienda tinctura pigmentisque frequenter vtantur. Præcipua ac pene vnica apud ipsos Mercimoniorum ratio veriatum circa Ebur, quo abundant, post hoc pelles Pantherarum & Leopardorum, quorum largus est per Angolæ regnum prouentus. Hæc autem de indigenis Afris solum dicta sunt. Nam Hispanis ac Lusitanis multo plus lucri inde emergit, quod terrestri itinere in Orientalem Indiam, Goam vsque, inde ad Malabares & regionem Choromandellam peruadere possunt, quod quidem iter, si cætera consent, quinque aut sex septimanarum spacio conficere possunt.

In vniuerso Angolæ regno equos nullos reperire est. Quisquis igitur longius iter persequi in animo habet, nec satis valet ab pedibus, quod Lusitanis

tanis non est infrequens, mancipiorum opera in rete firmissimum collocatus, quod Afri Ham-macha nuncupant, de loco in locum portatur, binis feruis singulos humeris baiulantibus.

Mira multa quæ narrauimus, nec tamen minus admirationis habet belligerandi ratio, qua Rex Congi & Princeps Songanorum contra hostes suos vtuntur. Quod si enim eorum vterq; vel alteruter in aciem prodeat, Lusitani è suis præsidiariis militibus quos in Castello Loando in statione habent, octoginta aut centum expeditos illi adiungunt. Quod si contingat Lusitanos victoriam reportare, quidquid hostium viuum capi potest, capitur, id omne postmodum Christianis cedit in stipedium militiae & præmium fortitudinis: qui captos illos magni diuendunt, præsertim iuniores, adeo vt precium eorum quandoque ad centum ducatos adscendat. Cum triumpho ergo & tripudijs domum re bene gesta repetunt. Cum enim illi populi nec auro nec argento diuites sint, corporum suorum robur & membrorum firmitudinem in præcipuis diuitiis collocant. Si autem ipsi Congenses vincant,

quidquid nanciscuntur hostium, è vestigio macant, carnesq; eorum devorant: solent enim & cæteroquin humanis vesci carnibus. In eo autem potissimum se viros fortes ac bellicosos præstitisse autumant, quo quis pluribus ex hostium numero virilia cultro amputauerit, quæ miseris amputata diligenter col-

ter colligunt, funiculoq; ordine dependentia collo circumiciunt, inque petus demittunt, scilicet vt omnibus planum faciant, quantum inimicorum numerum meliore sui parte victor spoliauerit. Verenda autem illa humana longo tempore asseruant, haut secus ac preciosa quædam Cimelia, gloria ac ostentationis instrumenta. Quoties enim festum aliquod agitant, aut hilaria iunctim peragunt, suo se quisque modo quam optimè comit ornatque. proferuntur deinde illa fortitudinis τεκμηγία, & collo appenduntur, ad instar torquis, monilis preciosi aut velleris aurei. Et quis, quæso te lector, non miretur hanc superbiam?

Raro tamen res inter ipsos ad prælium pugnamq; apertam redit: nimis enim horrent bombardarum ac sclopetorum ictus ac ignita tonitura, quæ non nugatorijs plagis contactos feriunt. Astu igitur, rem hoc modo agunt. Cum Afri hi diuortio ingentis fluuij, cui idem cum regno toto & primario oppido nomen, ab se inuicem separentur, insidentes Canois suis, (vt ipsi vocant, sunt autem parua nauigia μονόβουλα, siue lintres, quibus pro scaphis aut cymbis vtuntur, quadraginta aut quinquaginta virorum capacibus) traiectoq; fluuio in loco quopiam faciendis insidijs apto, confidunt. Quod si nemo ab altera ripa aduenientes sentiat, felices sunt; multoties enim contigit eos ad octoginta vel centum capita hostilia rapere. quod si maior hostium captiuorum copia sit, quam vt omnes traicere fluuium commodè queant, mox interficiunt, cæsisq; virilia exsecant. quos vero in patrium solum auferre secum possunt, iugulatos instar pecudum asfosq; auide deglutiunt, sicut nos ferinam.

In hoc fluuio tam magno tamque celebri nauis nostra mercimonijs Africanis oneranda ad septem menses commorata est. Celoce tamen interrim aliquoties vsi sumus, quoties altius & ad interiora, ad oppidum vsque *Songanum* nobis fuit adscendendum.

FINIS primæ nauigationis Samuelis Brunonis ciuis & Chirurgi Basileensis in Africæ regiones, vicinasque Insulas.

SECUNDA

SECUNDA NAVIGATIO
SAMUELIS BRUNONIS
CIVIS ET CHIRURGI
BASILEENSIS: IN AFRICÆ
regna, Guineense, Beninense & alias complures
prouincias atq; Insulas.

QVOD castra militiamque sequentibus accidit, vt euitatis belli periculis, compositis rebus domum dimissi, exauratione, non conuiescant, sed nouum Ducem novaq; castra ac copias, quibus se denuo adiungant, peruestigent, bis ad eundem lapidem, quod aiunt offensuri: idem mihi quoque contigit, vt ereptus varijs periculis, quibus mare præ cæteris Elementis prægnans & fecundum est, non acquieuerim, sed velut rem aliquam dulcem, non falsum pontum aut amarum Dorida degustauerim, rursus in animum induxerim, Oceani fluctibus Neptunique fidei, valde licet dubiæ me concredere, quod & sine mora feci. Anno enim à nato bono publico supra millesimum sexcentesimo decimo quarto, cum priorem illum nauclerum nactus essem, quo cum ante triennium in Africæ regnum *Congum* nauigaueram, denuo cum eo pactus, interq; vectores receptus sum. Ne autem in rebus notis moras nequam nauigationem ipsam recta ordiar.

Igitur vltimo die Martij mensis anni superius commemorati nauem nostram, cui nomen erat Albo cani ingressi, ab *Texelia Insula* soluimus, multæque aliæ naues idem nobiscum fecerunt. Sed cum diuersas omnes regiones peterent, nullius societate gaudere potuimus. Cum autem iam aliquantum prouectis tres naues Hispanicæ se in conspectum dedissent, nos sanè, qui Piratas illis vehi arbitrabamur, non in exiguo metu fuimus, accedente præter solitudinem nostram alio incommodo, quod nauis nostra mercibus adeo onerata erat, vt ad machinas grandiores igniuomas accessus tormentorum magistris minimè pateret, vnde damnosum sed necessarium cepimus consilium, faciendi iacturam. Quod quidem etsi acerbum ac lacrimabile remedium, assumendum nobis omnino fuisset, si res ad arma pugnamq; deuenisset. Nec erat res noui aut nullius exempli futura, cum sæpe fiat, vt nauigantes ab hostibus aut Piratis inuasi, nauis nimis obruta mercatorum bonis, resistere & inuales vicissim petere non queant, sed seque, nauemque suam dedere cogantur. Et hæc eadem nobis planissime erat subeunda alea, nisi DEVS nostri misertus secundo vento nos huic periculo eripisset.

Hac secunda nauigatione, nobis nec Insulam vllam, nec partem terræ continentis, totis quindecim septimanis videre contigit, quo tandem spacio finito, littori extremo Regni *Guinea*, allapsi sumus. Accolæ Oceani

illius à nostris *QVAQVÆ* vocitantur, non alia de causa, quam quod excipientes nos, & de aduentu gratulantes illa voce continuo inter loquendum vsi fuissent, subinde *Quaquam* ingeminantes. Iactis igitur anchoris ibi per biduum substitimus, vt cum illis negociaremur. Terra enim eorum multarum bonarum rerum ferax est. Nec tamen tutum est homini externo eorum ingratis in littus egredi, admodum enim feri & inhumani sunt hi Barbari, nec peregrinos ferunt in sua regione. Ipsa terra non nimis edita est, iucunda tamen & amœna ad spectu ob frequentes sylvas, quas si eminus intuearis, tanta altitudinis æqualitate deprehendes, ac si apices ramorumque largiores prominentiæ fornice detonsæ essent.

Auri quidem hi *QVAQVÆ* parum possident, Gossipio autem abundant, vnde vestimenta sua sibi conficiunt, quæ cæruleo colore tingunt. Nec dubium est, vel hoc indicio, ipsos abundare pigmento indico, quamquam ad naues commercandi gratia nullum afferant. Telas suas quas è gossipio conficiunt, admodum coarctant, vt quatuor palmos latitudine non excedant, quibus strias lineasque latiores cærulei coloris intertextunt, illasque telas, quod sint non satis latæ, quinas senasque consuunt, vnde illis latitudo surgit construendis vestibus commoda. Has vestes corpori circumiciunt, velut pallium. Crines eorum nigredine cum cute certant, suntque adeo prolixi, vt ad pedes vsque demittantur. Quos si circa tempora colligant, inque nodos cirrosque ligent, Turcicum pileum crassiorum non absurdè referunt. Vt autem & hic in simplicitate superbiam deprehendas, scito, illos, vt decus aliquod capillitio iungant, solere pilos albos nigerrimis intexere, ea quidem scientia, vt margaritas color albus mentiatur.

Merces huius regionis, quibus negociantur, hæc fere sunt. Aurum, Ebur, vestes bombycinæ: quas nos à gentis vocabulo *QVAQVÆ* appellare solemus. Ipsi ex omni nostrorum mercimoniorum genere aliud in permutatione non accipiunt, quam baculos ferreos, annulos ex orichalco in ornamentum brachiorum: vitra & globulos perforatos funiculo dependentes. Parum tamen fidei apud illos inveniunt nostrates nautæ, quod Gallorum perfidia causata est. Galli enim multotiens persuasos vt ad se in naues suas venirent cum mercibus suis, spoliarunt omnibus rebus, nec satis ipsis hoc fuit, sed in super raptos miseros, plagio ad furtum & periurium adiuncto, secum auctos vendiderunt. Cum enim robusti & lacertosi admodum sint hi Barbari, multo ære veneunt.

Quod si mare ingressuri sunt permutandæ mercis gratia, non alijs vtuntur scaphis lintribusque quam his. Ligna grandiora trabesque quinque aut sex firmis connectunt vinculis, quibus mare ingredi audent, quamquam in illo littore sit satis importunum, fluctusque cieat decumanos tanta ferocia, vt non satis mirari queas, quo pacto hi Afri incolumes ire ac redire possint.

Affine octoginta ferè miliaribus abest à *Quaquam* regione, ibi mercatores aurum pro mercibus adipisci incipiunt. Vnde Castrum Lusitani haud longe à portu extruxerunt, cui nomen *Asim* imposuere. Non exiguo igitur cum periculo hoc in loco mercaturam exercuimus. Dicti enim Lusitani animaduersis peregrinis, puta Hollandicis nauibus, conscensis è vestigio tremibus suis aduolant. Sed à nostris hominibus sæpe ita excipiuntur, vt præda spolijsque vulnera mortemque referant.

Nos

Nos leuatis Anchoris prouecti sumus vsque ad promontorium siue caput, *Aues Pintes* dictum, quod tribus apicibus in Oceanum excurrit. Inde vsque ad locum *Commendo* vocatum, donec nobis se ostenderit Lusitanorum *Castrum* munitissimum, *Mina* dictum. Quod præteruecti ad *Castellum* vsque *Nassouicum* peruenimus, vbi naues quasdam Hollandicas in statione inuenimus, sub ipsius Castellii fundamentis. Quas primo conspicati tribus tonitruis è grandioribus machinis salutauimus, honoris habendi ergo. Ipsi verò eundem nobis habuerunt honorem, totidem explosis tormentis.

Altero die vela ventis dedimus, sumusque ventorum beneficio affecti *Caramandinam*, vbi classem numerosam Batauorum offendimus, in qua erant naues quatuor è nostra societate. Cum autem nostra nauis velis, antennis, omnique instrumento nautico optimè instructa esset, nec nimis vasa ac ponderosa, iussus est nauarchus noster celeriter præire, donec *Accarayanam* regionem attingeremus, ciuitatemque eius nominis appelleremus, quæ vltima est earum, vbi aurum reperitur. Hic sex circiter septimanis hæsimus, exercendæ mercaturæ gratia. Ita negociati sumus cum incolis *Afris*, sed in nauis nostræ subsistentes, illisque merces suas adferentibus. Nec enim tutum erat res ac mercimonia nostra in terra venum exponere, ob bellum gliscens inter *Accaranos* eorumque vicinos. Hi autem *Accarani*, de quibus nobis sermo instituitur, grandi corpore non sunt, celeritate tamen & agilitate in omnibus rebus admiranda. Religio horum atque superstitio eadem cum cæteris populis omnibus qui littus illud auriferum accolunt, vt deinceps explicabimus, cum ad descriptionem *Castelli Nassouici* nos ordo rei vocabit.

Nauigantes vicinum mare, vtuntur Canois suis, quod est nauigij genus *μονόζυλον*, velut linter è solido trunco excauatus: quos ita parare nouerunt, vt singulæ Canox vicenos aut ijs plures viros commode recipere possint. Vestibus alijs non vtuntur, quam supparo siue harpasto exiguo, quibus nates & partes verendas velare vix possunt, cætera omnia nudi. Sed mercatores *Acanenses*, qui præstantissimum aurum obryzum grandioribus massis, sexaginta aut septuaginta librarum pondere, ex *Acania* vsque negociandi gratia eo deferunt, præter dictum subligar lacernam quandam humeris injiciunt, quæ pallij vicem præstet. Ipsi suo modo magnificè incedunt, caterua mancipiorum comitati, vt singuli nonnunquam centenos post se trahant.

Equis enim, cæterisque iumentis *Acanienses* penitus carent, cumque aurum suum pro mercibus magni ponderis permurent, cuiusmodi sunt feramenta omnis generis, vasa ex ære cyprio, pelues aheneæ, secures, cultri que grandiores, necesse est vt in deferendis ijs mancipiorum opera velut iumentorum vtantur, quorum humeris onera illa baiulanda imponunt, haud secus ac nos equis clitellariis aut asinis vtimur. Ita miseri illi longo ordine incedunt velut muli per alpium claustra, ferentes collo cornua locotubarum, quæ inflant vbicunq; ipsis pernoctandum est.

Aurum, quod eo adferunt *Acanienses*, exiguis membranulis inclusum est, certum idemque singulis pondus. Alia lingua non loquuntur quam sua, id est, *Acanensi*, vnde fit, vt cum peregrinis merces suas permutaturi *Accaransibus* vtantur interpretibus. Iidem illi mercatores *Acanienses* communi morbo negociatorum fraudulenter & captiose agere norunt, vt peregrinos circumscribant. Duplici enim vtuntur pondere, sed

C 3

occulte;

Inhumanitas Quaquamensium.

Tela horum Ethiopum.

Habitum eorum.

Mercimonia Quaquamum.

Castellum Mina.

Castellum Nassau.

Accarayan regio auro diuis.

Serui pro iumentis.

occulte. cum enim emunt ipsi, maius appendunt; cum vendunt, minus. Ingressi autem nostras naues, fere morbum contrahunt: tenui enim suapte sponte sunt valetudine, nec vel minimas maris iactationes ferre norunt: celeriter ergo sese in siccum referunt, relictis suo loco interpretibus *Accarensibus*, quibus sua interim committunt negocia. Sed ut illi *Acanienses* exteris sæpe imponunt, ita talionis lege ab *Accarensibus* vicissim circumscribuntur. Quod si *Acanienses* negotiatores in mercibus peregrinis parū acquiescant, sed querelarum causas hinc inde conquirant, *Accarenses* interpretes & procuratores eorum, ut ipsis satisfaciant, sine mora naues nostras scaphis suis repetunt, ubi aliquantum vini adusti siue destillati nacti, *Acanienses* adferunt, quo degustato illico acquiescunt, eius enim liquoris incredibili desiderio tenentur.

*Adusti vini
siue destillati
desiderium.*

Cum autem in tertiam quartamue vsque septimanam ibi commoraremur, nouum exarsit bellum, inter Regem Attij regionis, & *Accarenses*, qui odio infensissimo se mutuo persequabantur. Commissoque prælio rex *Accarensium* potissimam nobilitatis suæ ac copiarum partem amisit, ut ita turbatis rebus publicis Commercium exerceri desierint. Is igitur rex petiit ab *Hollandis*, ut viginti circiter aut viginti quinque viros sibi e nauticis ministerijs permitterent: quorum opera in bello vteretur, se vnicique tantum auri daturum quantum apud nos appendunt quatuor vnciæ, quæ constitunt ducatos triginta duos. Quod regis postulatum & promissum, postquam ad nautici vulgi aures allatum est, vnusquisque pro se expedire arma, instruere se prælio, aurum iam spe, victoriam opinione anticipare. Profecti igitur sunt cum mille *Accarans* noctu, repertoque hosti musquetis suis tantum terroris intulerunt ut celeriter fugam arriperet: crediturque tunc rex *Accarans* potiturus fuisse vniuerso regno hostili, si maioribus cum copiis adfuisset. Sexcenta enim prope capita hostium in triumpho præ se tulerunt *Accarenses*, cum tripudio lætum *Pæana* canentes domum reuersi. Inde gratiæ actæ *Batauis*, collaudataque virtus eorum.

Illectum hac victoria regem cupido incessit, denique inuadendi hostes ipse igitur profectus est in expeditionem, assumtis duodecim *Batauis*, conflictuque in victoria ab *Accarensium* partibus stare visa est. Cessit hostis imperii nostrorum hominum, seque in proximas sylvas recepit. Nostris autem pugnando lassis, & æstu propè exanimatis, sitis etiam quouis malo molestior fuit. Repertis igitur aliquot vini *Æthiopi* cadis auide hauserunt, ut hilaritatem ebrietas, ebrietatem negligentia & somnus sequeretur, præsertim cum hostem nullum animaduernerent. Cuius rei notitia cum ad *Attyenses* peruenisset, celeriter è re capto consilio circa noctis medium è siluarum latebris *Accarans* inuasere, quorum potissimam partem vna cum Rege ipso, duodecimque illis *Hollandis* trucidauerunt. Animus erat regi in fuga, sed præpeditus abdomine; (obesus enim admodum erat) deprehensus effugere insequentes non potuit. Grauis hæc accidit *Accarensibus* clades, cæcis circiter nongentis viris, cum rege ac *Hollandis*. Omnibus amputata capita, nec cadaueri regio parsum. qui effugerunt ex hac tam funesta clade aperte facti sunt; nisi nostri homines, ut & ipsi *Accarans* tam præcipitanti festinatione spoliis ac ebrietati indulisissent, hanc stragem egregiè cauere, inque hostes verti potuissent. Iidem illi profugi testati sunt, regem suum ultra duodecim auri libras secum tulisse, quod aurum omne fuerat inter *Batauos* distributurus, si contigisset illos victoriam reportare. Non contemnenda profecto summa, quippe quæ mille quingentos triginta sex ducatos constituat.

Cum

Cum igitur post prælium nihilo quietiores essent res publicæ, sed omnia gliscerent bello & latrocinijs, prohibiti sumus ulterius ibi commorari & commercia nostra agitare, vela igitur explicantes *Caramentinam*, contendimus, ubi peractis pauculis diebus, in *Beninense* regnum proras conuertimus.

Regnum autem *Beninense* inter amoenissima totius *Africa* numerari iure potest, cuius solum cum alias multas res præstantissimas, tum in primis piperis & Gossipij copiam profert, unde incolæ telas pulcherrimas texunt, quæ ob sui præstantiam in varias orbis partes distractæ magno venduntur. Regnum hoc distat milliariis circiter centum octoginta à *More*, ubi *Castrum Nassonium*, versus orientem. gignit feras omnis generis, sed infalubritas aeris infame facit, cum non exotici solum generis homines, sed etiam ipsi indigenæ frequētibus corripantur ægritudinibus. Inter omnia autem illius partis *Africa* Regna non inuenies vllum, quod pluribus superstitionibus & damnosioribus ceremonijs deditum sit quam hoc. Habent enim ipsi reges hic in more positum, Dæmonio suo ultra bis mille homines immolare. Dæmonium autem illud ipsi *Cryeri* vocant. Adolescentes in nuptæque puellæ & quicquid est florentioris ætatis totum corpus omnino nudi incedunt, ne pudenda quidem velati, eumque morem tantisper obseruant donec nubant. Ibi iuueni permissum est, tot ducere vxores, quot voluerit. Contracto igitur matrimonio vtrinque vestiuntur more patrio vestibus è gossipio confectis. Assidua illis cum vicinis populis bella, quos in hostium censu habent, ut sunt *Ambosij* & *Ancharani*, e quibus, si quos, ut fieri assolet, capi detur in prælijs siue excursionibus, eos continuo ad suum, id est *Beninensium* regem perducunt, qui latus hoc munere eos asseruari imperat, donec appetente solemnifesto, cum omnia plausibus perstreperunt, miseris Diabolo offerat in holocaustum. Multum ibi sanguinis humani effunditur, ut qui vel solum cogitet hanc impietatem & sæuitiam, contristari ac obstupescere necesse habeat: quanquam ipsi Diabolo, Homicidæ antiquissimo, nihil hac crudelitate possit euenire gratius.

Humana hostia in Regno Benin.

Post hæc deserto regno *Beninensi* in prouinciam *Ambosinam* & *Camaronensem*, ut & ad fluuium *Rio de Anchara*, itemque *Rio del Ree* vela direximus: quæ duæ postremæ regiones has denominationes ab *Lusitanis* indeptæ sunt, quia amœnitate & salubritate præstantes amnes ibi in mare aquas suas deponunt. Cæterum hæc quatuor loca ubi longissimè distant extremitates eorum, sexaginta milliaria intercedunt, porrigunturque in orientem. Hic *Mercurius* parum fuit nobis propitius, nullum enim mercimonij genus hic offendimus, quod in rem nostram foret. Paupertas incolarum nihil habet, quod pro *Europæis* mercibus permutet, quam lapilli quoddam genus, quod ipsi vocant *Accarin*, incolæ nobis persuadere volebant, esse gemmarum quandam speciem. Crescit autem ad cautes & scopulos in ipsa Oceani crepidine velut *Coralion*. Si à longe adspicias, colorem qualis cæli vel aeris sudi est, præ se fert: Sin vero propius contempleris, videbis omnino esse viridis ac pellucidi coloris. Pro his siue gemmis, siue lapillis, siue quicquid tandem est, aliud non perunt *Afri*, quàm multitudinem minutarum illarum cochlearum, quæ, ut supra à nobis commemoratum est pecuniæ illis aut nummorum loco adnumerantur. Lapilli autem illi glauco prasini coloris in *Guineam* delati magno precio veneunt, adeò ut auro contra cari sint, pari que auri pondere ad libram appenso æstimentur.

Accaris inter gemmas & lapillos Africanos.

Alterum

Mangones & Plagarii, hominum emtores & venditores.

Alterum mercandi, genus inter ipsos vsitatum, est forum, non rerum, sed hominum venalium. Vendunt hic magno numero homines, ex hostili agro excursionibus raptos, omnis ætatis atq; sexus. Nec magnum in hac auctione huic mercimonio precium. Hispaniensis vini mensuras tres quatuorve, vel duos cochlearum istarum pugillos si dederis, mancipium quantiuis precij mercaberis. Qui ita sub hasta velut veneunt miseri, nonnunquam ad mille milliaria emtores suos sequuntur, vbi magno emolumento Mangonum & Plagiariorum horum centuplo venduntur, compertumq; est, fuisse qui mille ducatis æstimarentur. Ipsi Ambosini & Camaronenses nigro colore penitus sunt, amabili tamen facie & decenti membrorum compage: quæ res nos commouit, vt quamuis ab Ordinibus nobis expressis verbis interdictum esset, ne quem hominem mercaremur, quatuor tamen pueros exquisitæ pulchritudinis emptos Comiti mercatorum in nostra navi dono dederimus, quorum puerorum vicem nos illis vasculum nouem mensurarum capax, vino Hispaniensi plenum dedimus. Comes ille noster vestimentis instruxit misellos, nudi enim penitus erant: hos pueros postea nobis cum in Guineam aueximus, vbi ex diuturno cum nostris vsu Batauorum linguam apprehenderunt.

Superstitio horum Afrorum eadem est cum impietate Beninensium, præterquam quod in sacrificiis suis ab immolatione hominum abstinere, malunt enim eos precio vendere, quam inutili mactatione perdere.

Porro Ambosina prouincia ratione situs altior est quam omnes circumiecta regiones, vnde & abs re nomen acquisiuit, vt à nostris Alta Terra Ambosina appelletur, Hispani ita efferunt: La alta tierra de Ambosi.

Fertilis hæc regio satis est, & abundat prouentu multarum bonarum rerum, præterquam vini: cuius defectum suppleunt decocto quodam ex radicibus, quas barbari Gaiambas nominant, quod decoctum vinum ipsis præsentat. Arridet palato, ob suauiatatem, sed aduersatur ventriculo.

Culices pellendi per fumum ratio.

Domicilia eorum ruditer & omnino simplicissime structa sunt, folijs arborum cooperiuntur ad arcendas pluuias; cubile humus paleis strata, vt lustra & spelæa ferarum, nocte ignem sed exiguum alunt in medio, iuxta vbi dormiunt, non sane ad frigus arcendum, quod hic nullum sentitur, sed vt culices, grauissimos nuditatis suæ hostes, à quibus sine intermissione sterentes infestantur, fumi beneficio vel enecent, vel in fugam pellant. hoc enim genus, vt notum est, fumum abominatur.

Regni Caponum descriptio.

Iam rerum ac historiarum series nos ad regnum Caponum vocat, quod longo tractu in austrum extenditur. Amæna & suaui cum primis regio, quæ irriguis aquarum dulcium fontibus, & fluuiis perennibus vndique perluitur, abestque ab Ambosia ducentis viginti milliariibus, vnoque & dimidio gradu ab Æquinoctiali circulo versus Arctum. Multi hic creantur Elephanti, vnde Ebur potissimum apud eos mercimonij genus. Pecuniæ vsus in hoc regno nullus, igitur qui merces eorum desiderat, nigra mancipia ipsis in seruitudem tradat necesse est. Sparguntur in illo Oceano multæ Insulæ minores, sed non habitantur ab hominibus.

Caponenses igitur loco scapharum aut actuariarum nauicularum lintribus vtuntur, è solido ligno fabricatis (Almadias & Malungos ipsi barbaro ore vocant) longitudinis mediocris, ita vt singuli septuaginta vel octoginta viros commode recipere possint, horum beneficio ad naues accedunt itemque ex continente in insulas & vice versa ex insulis in terram firmam traiciunt. Multa frequensq; illis bubalorum, Elephantorum aliarumq; minorum ferarum, venatio, Religio siue superstitio eadem, cum incolis Regni Lona-

Loange, Gens ipsa malitiosa & subdola, cui qui fidere voluerit, se deceptum sentiet. Tertio enim anno antequam nos eo appulimus, non contemnendæ magnitudinis naue Hollandos nostros miro astu inter verterant, quæ octo grandioribus machinis igniuomis præter cætera arma fuerat instructa. Proditoriè autem hic acta fuere omnia & mala, id est Afra seu Punica fide. Vocatos enim & perbenignè inuitatos plerosque è nostris, vt in littus egredirentur, placide exceperunt, vinoque velut amicitia Symbolo obruerunt, quo postquam plenos partim etiam sopitos animaduernerunt, irruerunt in nihil tale metuentes, suisque illis præacutis secespitis trucidauerunt omnes. Inde hac laniena terra perpetrata Almadijs siue lintribus celeriter ad nauim accesserunt, receptiq; pro amicis in ipsam nauem sunt. Mox barbarica feritate & hos quoque adorti iugulauerunt omnes, sic naue potiti sunt, quam illico ad littus remulco tractam, vacuefecerunt. Inde machinas grandiores extraxerunt, inque littore constituerunt, cumque deprehenderent puluere pyriò onustas, admoto igne exploserunt. Inde cum se magnificè efferrent, denuo impleuerunt, altera vice tonere volentes. Cum autem scientia tractandi hæc machinas destituerentur, tantam vim nitrati pulueris ingesserunt, vt duæ disrumperentur, vnde vi ignis, & fragmentorum dissilientium violentia circiter triginta ex eorum numero partim interfecti partim fæde lacerati ambustique sunt. Cum autem succedente tempore ad illos delati essemus, nec verbo nec facto nos laeserunt vlllo, quin & superius illud facinus de cæsis nostris nauiq; in potestatem redacta, ita excusare conati sunt, vt dicerent, existimasse se, illos ex Hispanorum gente longe omnium facinorosissima fuisse, cuius rei adparuerint indicia permulta. Sed & à nobis petierunt, vt sibi pulueris nitrati & globorum ferreorum modum aliquem largiremur, cum magistro tormentario, qui rationem tractandi machinas illas eos edoceret: contra polliciti, se ducentos dentes Elephantinos, quorum pondus bis mille libras superaret nobis daturus. Nos autem vtrumq; illis negauimus, nec absq; ratione, quia hoc nihil erat aliud quam præbere cultrum in manum ei qui te iugulaturus sit. nacti enim efferi hi homines vsum tormentorum, spem nullam fecissent nobis reliquam, posthac ad portus & littora eorum adeundi: cum vel sic cautione magna opus esset, quoties in terram egredieremur. Non tamen penitus ob negatam petitionem eorum inter nos ommissa sunt commercia. Emerunt enim suo modo, id est permutatione à nobis pannos telasque, nec non seras aliquot pensiles, cultellos, & id genus ferream suppellestem: pro quibus mercibus recepimus caudas & dentes Elephanthorum siue Ebur.

Hollandi ab Afra dolo casu & nauem interuersi.

Erat eo tempore nauis nostra plena Æthiopibus, tam viris quam fœminis, ad quadringenta capita, allubescibatq; pulchra occasio vindicandæ fraudis & perfidiæ, qua vti fuerant superioribus mensibus in nostram gentem: nec vllus euadere potuisset si voluissemus & iure nostro & viribus in eos vti: sed abstinuimus vindicta, iramq; iustam compescuimus, ne ijs qui post nos eo ex Batauia nauigaturi erant, exemplo noceremus. ita præter arbitrium saluos eos omnes dimisimus.

Non semel quidem, & magnis precibus à Comite nostro contenderunt, vt sibi copiam faceret, interiora nauis pernoſcendi: nec enim se in hostium numero esse, sed homines amico & beneuolo animo: sed cum superioris flagitij recens adhuc esset memoria, fidere ipsis stultum putauimus, & reuera erant Canibales, siue Anthropophagi, quod anteriores eorum dentes arguebant qui ferræ alicuius instar pectinatim erant, seu lima seu alio aliquo instrumento exacuti.

D

Deser-

Defertis igitur Barbaris hisce post aliquot dies *Ollibatam* & promontorium, quod vulgo *Capo Lopez* & *Gonsalues* vocant, aduecti fuimus. Situs huius promontorij est, gradus vnus ab *Aequatore* versus *Antarcticum*. Totus hic *Aethiopia* tractus amoenissimus est, humilis quidem ac depressa tellus, sed iucundo adspectu ob sylvarum semper viridantium copiam. Non tantum hic nobis erat periculi, quantum apud *Caponenses*. Ad *Ollibatam* cum appulisset, expulso tormento signum praesentiae nostrae dedimus, vt audito hoc tonitru ex aere cauo, aduolarent ad littus incolae: duobus enim circiter milliariis ab littore siue portu eorum villae & habitationes absunt.

Altero igitur die cateruatim aduenerunt, cum vxoribus & liberis suis: excitatisque quibusdam in vicino littore tugurijs, pro more, quia à littore non abeunt, donec pergrinae naues descendant, commercia nobiscum exercere ceperunt. Merx eorum non est alia quam Ebur: pro quo nihil ipsi sibi quaerunt quam mancipia & ferri massas. Mancipijs vtuntur ad bellum, ferro ad arma fabricanda.

Ollibata incola & soli qualitas.

Porro & superiore & hoc itinere, imo toto vitae meae tempore turpiores ac deformiores homines non vidi his *Aethiopijs*. Religione siue Dæmonolatria eadem sunt imbuti, qua *Angolenses*.

Terra quam incolunt, satis fecunda ac ferax est omnium bonarum rerum, sed haec soli indulgentia & bonitas illis in ignauiam cedit. Ab omni enim agrorum cultura abstinentes turpi ocio torpescunt, contenti varijs fructibus diuersarum arborum, quarum ne nomina quidem nobis in Europa nota sunt. Vinum etiam apud eos prouenit, commendabili bonitate. Ipsi *Mallasam* vocant.

Non abit annus, quin multae naues ex diuersis Europae nostrae partibus eo appellant, ex *Batauia*, *Gallia*, *Britannia*, *Hispania*, *Lusitania*, quarum potissima pars ad *Indos Orientales*, alij in *Guineam*, *Angolam* & *Insulas S. Thomae & Principis* nauigant. Affluit enim hic tractus littoreus aquarum dulcium riuulis, praebetque lignorum affatim nutriendo igni. Est ibi insuper copia ferorum taurorum vaccarumque, quorum venatio promiscue omnibus permessa. Terrae bonitas & fertilitas deprædicari satis non potest, quae quo est melior, eo ignauiores & turpiores nebulones fert, moribus fœdissimis. Totius corporis cutis, quae pice nigrior est, varijs rimis fissurisq; proficissa obscenè hiat, haud secus ac *Heluetiorum* thoraces. Nec ipsa facies ab hac turpitudine immunis est, in qua praeter varia stigmata rimas digitum longas circumferunt, qua re nihil fingi potest stultius.

Nostri blanditijs ab illis coluntur, non sane vt donaria alicuius precij ab ijs exambiant, sed vt linteolum aliquod dono accipiant, quod circum frontem & tempora ligent, nec magni faciunt, tenui an crasso stamine textum, vetus & detritum sit an recens, candorem solum & munditiem considerant.

Ad hanc scissae ac rimosae cutis fœditatem, quam sibi ipsis volentes conciliant manibus, accedit alia maior turpitudine: capris enim & passeribus salaciores mirum in modum flagrant libidinibus. Cumque caeteri Barbari ad conspectum nostrum fugiunt, hi vltro peregrinos sectantur: hominumque vilissimi velut Lenones & productores suas ipsi filias & vxores in naues delatas nostris offerunt, vt pro tam honorifico officio donariolum aliquod à nostris adipiscantur. Quod si quem *Priapismo* morem gerere è nostris contingat, expleta cum atratis illis bestiolis venerè, mori eum paulo post necesse est. Nec certè vana huius rei fides: sex viri è naui nostra pauculo tem-

Libido cum Aethiopijs mulieribus exciiosa.

poris

poris interuallo libidinem fœda morte soluerunt: cuius non alia causa quam consuetudo cum *Aethiopijs*, puellis. Seminis enim genitalis fluxus (medicis Gonorrhœa appellatur) tantus assidue secutus est, vt exhausta natura sanguis sequeretur: sic eundem vitae finem inuenerunt cum Satyro illo apud Hippocratem. Cui rei vt anteuerteret nauarchus, continuit nostros intra nauis pomœria, nec permisit illis, vt infelicem veneri terram calcarent, praeterquam cum aquatum aut lignatum irent, aut ad venationem, quo multi simul proficiscebantur. Nec tamen vel hac diligentia satis cauere huic malo potuit. Dimissi enim in diuersa abeunt quisque quo lubitum est, venanturque non boues aut lepores, sed *nigras mulieres*. Vnde multos ad nauem redire videas ab exitiosa illa Cypridis palæstra languidos, fessâ trahentes membra, natiuo vigore deperdito: raroque superuiunt, qui desiderijs frenaxant.

Venus mortifera, nec ob id intermissa.

In huius littoris ora, haud procul vbi naues appellant, ingens stat & annosa arbor. quod si quæ naus ex ijs quæ portum ingressæ sunt, damni aliquid vel in via vel ab his *Aethiopijs* perpeffa fuit, totius rei gestæ series in charta pergamena descripta, asserculo agglutinatur, qui deinde auersæ parti arboris illius clavis ferreis affigitur, hoc sine, vt nauigantes, qui huc appellant, visa lectaque schedula, cauere sibi discant. Estque hoc à multis retrò annis, imo seculis obseruatum, nec ausi sunt, seu mandato seu religione coerciti *Aethiopes*, asseres illos auellere aut alio quouis modo perdere. Me quidem ter eo proficisci contigit, semper aliquam hominum hic iacturam facientibus nostris, quin & hoc ipsum iter viris aliquot constitit.

Tædium nos iam ceperat & terræ & hominum horum: mane igitur quodam cum omnia parata essent & expedita ad profectionem, repente ventus conqueiuit. Expectandum igitur fuit, donec propitia aura afflaret. Est autem hoc solenne huic loco, vt antemeridie venti à terra spirent, postea à mari, contraria ratione. Ibi conspicati sumus celocem, quæ cursu recto nos petebat: nos, qui opinabamur esse *Barquam* Hispanicam, Actuariam nostram expediuimus, impositisque nonnullis militibus ac nautis, ad peregrinam uauim illam misimus. Sed propiores facti, *Celocem Hollandicam* esse intelleximus. Miseri autem homines vi ingentis tempestatis huc compulsi, fame sitique tantum non contabescabant. Nos vsitata nostræ gentis humanitate, illos rebus necessarijs, quantum potuimus, iuimus. Sed eodem adhuc die (ne omnino spes nostra vana foret) *Barqua* Hispanica se conspectui nostro obtulit. Nos conuestim omnia, quæ ad bellum & arma spectabant, expediuimus, certi depugnare. Nam

Lupis & agnis quanta sortito obrigit

tanta Hispanis cum Batauis discordia est. Prora igitur in eos obuersa plenis velis eos petiuimus, nam nostri homines erant alacres ad pugnam capeffendam, & sitientes vini Hispanici. Et petierant quidem nostri, sed repulsam tulerant. Hinc animo irritato vi eos adorti sunt. Sed Hispani mascule nostris restiterunt, acriterq; pugnatum est vtrunque: adeo vt nostri homines dixerint postea, non existimasse se, tantum virtutis & audaciæ in pectoribus *Hispano Lusitanorum* latere. Carinæ nauium ex vtraque parte tot globis, ferreis traiectæ sunt, vt plus operæ ac temporis vtrunque sit insumtum, in obturandis rimis ac vulneribus illis, quæ iam totum Oceanum admittebant, & interitum minabantur, quam pugnando. Vtrunque igitur pausa concertandi facta, velut inducias pacti fuisset, discessum est, postquam neutra pars de-

Pugna Batauica nauis cum Hispanica.

D 2

victoria

Victoria gloriandi, vtraque autem de damno accepto quirerandi largam nata fuisset materiam.

Nos omisso certamine, quod parum ex sententia processerat, vela dedimus, cursuque ad Insulam Principis delati sumus, quam ante aliquot annos, vt & *Insulam Diui Thomae*, Hollandi possederant: sed nunc sunt Lusitanorum iuris. Cuius Insulae littore potiti, vulnera nauis nostrae consolidauimus, quantum potuit, rimis obstructis, sed celeriter, nec enim res rationesque nostrae ferebant diutius hic obhaerere.

Ratio & situs
Insulae Prin-
cipis.

Ceterum ipsa *Insula Principis* vno gradu distat ab *Aequinoctial* linea, versus *Septentrionalem Polum*, in ipso prope *Zona torrida* meditullio, iucunda admodum ad spectu & fructibus omnigenis copiosa, praesertim vbi Orientem spectat. Vbi in fauonium ventum porrigitur, ingentibus rupibus asperatur, quae altitudine summities editissimarum turrium superant. Nos parum temporis hic triuimus, sed conscensa nauis in Austrum nauigauimus, *Angolam* versus & *D. Thomae Insulam*, quae sub ipso *Aequatore* sita est: iuxta hanc adhuc duae paruae Insulae sunt eminentes, altera *Rola* dicta, altera *Annabo* siue *Annus bonus*: distatque ista ab illa duodecim milliariis Germanicis. Ceterum posterior habitatore hoc tempore vacua, vix humana vestigia ostendit.

Mirum tamen hoc videri possit, cum vtraque sit non vulgaris fertilitatis, abundans fructibus arboreis, & gossipio, vnde conficitur laudabilis vestimentorum materies; ab Hispanis *Pannus de Sancto Thoma* appellatur. Praeter haec dicta magnus ibi Sacchari prouentus, quod ob eam causam, quod subfuscum est, *Mafconadum* nominatur. Ipsa *D. Thomae Insula* rotunditatis pene circularis est, diameter cuius quinque milliaria nostratia continet. In umbilico ciuitas extructa est mediocris, cum Castello valido, cui vtrique *D. Thomae* nomen.

Insula sub
Aequatore
ab Hollandis
spoliata.

Notandum praeterea est, ab ordinibus confederatarum Belgij prouinciarum ante annos quasi viginti emissam classem, has Insulas occupasse & dispoliasse; sed non diu ab ijs possessas; cum autem Batavorum corpora, sub longae diuersissimo climate habitantium huic siccitati & aeri adfuescere non possent, sed morbis continuo affligerentur, (quibus quidem Lusitani adeo non sunt obnoxij & ipsi fusci ac perusti) coacti sunt eas deserere, ac Lusitanis denuo cedere. Ne tamen vacui abirent, quicquid machinarum bellicarum, nolarum in templis, aut supellectilis grauioris in domibus erat, id omne secum abstulerunt Hollandi. Saccari insuper ingentem vim auerere. De ceteris rebus proteruiam fecerunt, quod comesse (auferre) non poterunt, combusserunt, vt aliquando Cato aiebat.

Nauis Hispanica submersa.

Nostro autem tempore Insula haec, quae *D. Thomae* sacra est, a Lusitanis ita munita est contra omnem vim repentinae & assultus, vt Hollandorum audaciam vltro prouocent; quanquam iactantia haec non ita pridem dignè coercita est. Nauis enim illa *Hispano-Lusitanica*, quae paulo ante nobiscum haud procul portu *Ollibasensi* depugnauerat, vt in superiobus commemorauimus, ab alio quodam nauarcho Batauico oppugnata atque ita quassata est, vt cum omnibus bonis virisque submersa perierit. Ceterum non est dissimulandum, Hispanos illos fortiter nobiscum praelatos fuisse, nec nostro commodo initam cum illis pugnam, nam Martis alea dubia admodum est: interfecto è nostris promtissimo quoque, alijs autem permultis foede vulneratis: & sane non aegre ferebamus, etsi non vinceremus, cum in magna gloriae parte poneremus, quod diuulsa vtrinque pugna incolumes euaseramus.

Cum

Cum autem non dubitarem, quin *Angola* portum essemus continuo ingressuri, id tamen nobis non licuit partim ob ventos aduersos à terra spirantes, partim ob violentiam *Congi* fluij, qui maximo cum impetu ibi Oceanum ingreditur. Ea est enim ventorum in illis locis regnantium ratio ac indoles, vt nouem mensibus *Austri* spirent, tribus autem superstitibus *Aquilonibus*. Multoties tentauimus non sine ingenti labore irruenti flumini obluendo littus accedere, sed semper irrito conatu. nam, vt supra quoque monuimus, magnitudo & exundantia huius fluij tanta est, quanta vix vilius per vniuersum orbem.

Mutata igitur nauigationis nostrae ratione aliud promontorium, quod vulgo *Capo monte* dicunt, petiuimus, distatque nonaginta milliariis ab *Angole* portu, porrigiturque in occidentem, quo etiam alias appulerant nauae nostrates. Nec quicquam aduersi sensimus eo itinere, ventis vsi prosperis, sed subducta ad littus feliciter naue coepimus explicare merces nostras, vt cum popularibus negociaremur. Ipsorum mercimonia praeter haec nulla sunt: Ebur, Oryza, & auri parum. Vestuntur incolae huius regionis Xylinis tunicis adusque genua demissis: manicae tantae laxitatis, vt vlnae vnius mensuram latitudine vincant, quas vbi aliquid operis faciendum est, in humeros reiciunt. Femora quoque tegunt braccis ex eadem materia, latioribus, sed tantae breuitatis, vix vt genua contingant. Pileorum aut petasorum vsu ignorat vulgus: nobiliores in vsu habent, nec hi tamen omnes. In mercium permutatione desiderant cum primis rubri coloris pannos, lebetes & pelues aeneas vel Orichalceas, quorum vsu ipsis in excoquendo sole, vt & caldiorum, insuper amant globulos vitreos & cultellos, quamuis sint viliores. Pannos quos hac ratione adipiscuntur secant in fascias longiores, quibus mulieres partim succingunt ilia, partim caput ligant ornatus gratia. Gens haec verecunda admodum est, ab omni spurcitie aliena. Miserrima tamen eo nomine quod Diabolum aperte colunt, cui & humanas hostias sacrificant, quoties ab illis exigit. Sed & in propatulo cum eo colloquuntur, quod ego hisce meis auribus audiui: aliquot enim hebdomadas me ibi haerere contigit. Aliquoties insuper in terram egressus eorum secretiora rimatus sum.

Promontorium
Capo
Monte.

Demonolatriam
aperta.

Non possum hoc loco committere, vt non recitem, quid mihi circa hunc cultum Diabolicum curiosus versanti contigerit. Comes nostrae nauis narrabat mihi quodam die (erat autem natione *Seelandica* patria *Vlyssingensis*) se audiuisset horribilem Diaboli vocem, vel rugitum potius, qui imperiose iusserit, offerri sibi sacrificia. Cum ego percontarer, vbinam sacrificia illa peragerentur, respondit in vicina sylua: ceterum peruigili sacrificiorum cura neminem admitti, praeter Regem, quae ipsi *Thabam Flamorem* vocant, eiusque aulicos, nobiles & consiliarios. Constituto igitur sacrificijs die ipse quoque inconditum quendam, sed horrendum boatum audiui, simulque vidi, quo pacto mulieres puerique, pariter omnes, quibus propter vilitatem conditionis interesse sacrificijs non licebat, pleni formidine, celeri fuga domos suas petierint. Post haec vidi fercula diuersorum ciborum in Sylua illam deferri, pitisanaria oryzae, carnes coctas, ferinam, & vinum ac melicraton sciti saporis. Ibi incessit me desiderium quoddam petulantius, pernoscenti pressius, quoniam tam lautus apparatus perferretur. Nec defuit è nostratibus peritior aliquis, qui non tantum locum mihi monstrauit, sed & se comitem ac ducem vix mihi adiunxit. Celeriter igitur promotus gradu accessimus locum illum, vt ad reliquum non amplius ab illis abessemus. Sed *ÆTHIOPE* visis nobis planctu atque ciulatus omnia complentes acclamauerunt nos, vt in

Ca
nashoria.

D 3

vesti-

vestigio confisteremus, quod si vel pedem latum progredi ulterius ausi esse-
mus, sine dubio à Dæmonijs suis *Criery* & *Suangi* trucidandos fuisse. Quas
minas cum nos contemneremus, eorumque larvas nihil morari præ nobis
ferremus, subinde ad eos accedentes propius: Ibi *Cacodæmon* impatiens se à
Christianis hominibus interturbari, tam importunè & malitiose vsit atros
suos cultores, eosque in nostri perniciem exacuit, vt qui erant inter eos reli-
giosiores, in occursum nostrum proruperint, qui simul ac ad nos venerunt,
zelo suo agitati in nos irruerunt, & cum plures essent validi nebulones, me-
que ducemque meum colaphis adeò obruerunt, vt prostratos etiam calca-
rint, stillantesque sanguine & liuentes vix ægre viuos dimiserint, postquam
nos spoliassent rebus omnibus, quas nobiscum ferebamus. Nos igitur fluen-
tes cruore, liuidis oculis, tumidi tempora, vitam in lucro ponentes ad Comi-
tem nostrum reuerfi, ludibrio excepti irrifque insuper fuimus; erant qui
condolerent nobis, quod nos haud dubiè perisse existimauerant, quibus te-
ritas barbarorum & truculentia nota erat. Quin, quod mireris iure, præ-
uenerat iam fama nostrum aduentum, nos à Dæmonio *Criery* iugulatos.
Nec pol *Comes* noster ab eo metu planè immunis fuerat, quippe qui formi-
daret, ne se ad epulum sacrificiale dolose vocatum caperent & omnibus for-
tunis spoliarent.

Aurhor dat
pœnas curio-
sitas.

Solatum
Diabolicum.

Cum iam finis esset Ceremoniarum, appetente vespera, reuerfus est
rex in aulam suam, relicto in syluis patre suo, *Dæmonio Criery* (ita enim appel-
lat malum hunc spiritum) qui regi, filio suo scilicet, *Thaba*, hos instillauit co-
gitationes, fore, vt post obitum suum hinc inde errabundus vagaretur ac vo-
laret de loco in locum, quemadmodum ipse Dæmon.

Eadem adhuc vespera *Comes* noster regem adiit, questusque est verbis
expostulatorijs, quod subditi eius me ducemque meum tam crudeliter ac
sæuè verberassent: satis faceret igitur iniuriam passis, alioquin fore, vt nemo
mercator posthac eo appelleret, desertumque iri emporium, omnibus sæui-
tiam gentis execrantibus. Rex auditis hisce respondit, quicquid factum
esset, iussu ac mandato *Diaboli Cryery* factum esse. Nec oportere nos queri de
iniurijs. Cum enim sacra eorum gentilitia ad nos omnino non pertinerent,
deuissse nos abstinere ab eorum perscrutinio: scire enim se, nos non venisse
pietate aut alia causa rationabili motos, sed vt curiositate quadam eorum
secreta rimaremur, & post irrideremus. Visus est non omnino alienè locu-
tus, *Comes* igitur acquieuit.

Rex Æthio-
pum Gallice
loquens.

Hic rex Æthiops scite Gallicè loquebatur, vxor vero eius, à nostris
hominibus *Maria* vocata, inferioris Germaniæ dialecto utebatur: erat tamen
æque nigra atq; excocta ac rex, maritus eius. Quidam enim *Comes* Belgici
generis (quales hi comites sint, dictum est in superioribus) eam à *Camaroni-
bus* secum huc detulerat, utebaturque ea pro concubina, certus à se nun-
quam dimittere. ab hoc Comite eiusq; domesticis affecuta est vsum linguæ
Belgiæ. Regis autem huius *Thaba Flamoris* vxor post facta est ex hac causa.
Ante sexennium *Thaba* ille bellum fecerat cuidam vicino regulo, quem cum
denuo peteret armis, exorauit *Comitem* illum, vt secum in expeditionem
belli proficisceretur, daturum se ei præmij loco eboris libras circiter mille.
Non abnuuit *Comes*, summa enim illi cum *Thaba rege* intercedebat notitia &
familiaritas: sed fortuna parum propitia *Comitis* temeritatem vltia est. Oc-
cubuit, enim ipse cum nauta quodam in prælio cæsus ab hoste. *Thaba*, reuer-
sus domum, concubinam comitis matrimonio sibi iunxit. Eo die, quo nu-
ptiæ celebratæ fuerunt, rex Diabolo donaria obtulit, quæ viginti viri baiu-
lare vix potuerunt.

Comes Belgi-
cus occisus.

Domi-

Domicilia eorum fabrè admodum & scite extructa sunt. A terra ele-
uata sunt circiter tres pedes, adscenditur in ea totidem gradibus. Forma ijs
exactæ rotunditatis: interiora omnia argilla oblita, & humus pauimento
strata. Tegularum vicem præbent palmarum folia, quæ ea sunt firmitate vt
imbres arcere queant. Lectis spondisq; destituuntur, humi cubant substra-
tis ferarum pellibus: cervicalis vsus præstat truncus.

Vix annus vnus erat elapsus, cum nauis Hollandica ibi procellis ob-
ruta atq; submersa est. Epibatarum pars multo maxima in terram euaserat.
Cæteri scapham inpressi fuerant, quod parum fiderent Afrorum crudelita-
ti. Sed male sibi prospexerunt. Ignem enim fatuum aut tale aliquid vide-
rant, dæmonis ludibrium, hunc recta petere institerunt, remis igitur valide
incumbentes omni vi ad ignem illum contenderunt. Sed miseri omnes sub-
mersi perierunt. In scopulos enim cæcos delati, magna vi quassata scapha
solutis commissuris aquam admisit & subsedit. Qui autem in terra plus fidu-
ciæ quam in scapha posuerant, melius illi quidem sibi consuluerunt, sed non
in minori fuere periculo. Diabolus enim magis eos infestauit, quam in colæ
regionis: nemo eorum rationem habuit, solus hic *Rex Thaba* misertus eorum,
ab iniurijs aliorum Æthiopum eos defendit. Sed polliceri illis patrocinium
aduersus *Dæmonium Suangi*, nec voluit nec potuit. Boni igitur illi naufragi er-
rando per syluas victum sibi ab fructibus arborum petere, vitamque hoc
modo producere coacti fuerunt. *Rex Thaba* nonnuquam parum *Oryzæ* in-
ter illos diuidi iussit, vt famem solarentur potius, aut desiderium edendi ex-
citarent, quam sedarent. Cum autem ita per syluas errarent victum quæri-
tantes, Dæmon illius loci tantas turbas dedit, tantosque excitauit tumultus,
vt multi, qui fame macerati vix languida membra trahebant, terrore ac for-
midine perculsi spiritum redderent. Scribi enim dicique satis non potest,
quantum fragoris & tonitruorum, qui clamores, boatu, rugitus ibi audian-
tur, vt vel animosissimo cuique audienti tam confusos & horribiles sonitus
arrigantur horrore comæ, & vox faucibus hæreat: vnde colligat Lector
quanta sit huius populi miseria.

Nauis Bata-
ua submersa.

Diaboli præ-
teruina.

Hoc illorum *Cacodæmonium* adigit imperio & minis infelices, vt deser-
tis habitationibus suis populariter alio migrent, in loca deserta aut densas
syluas, vt ibi maximis laboribus nova sibi construant domicilia, faciantque
noualia, & velut colonias deducant. Quod si populus dulcedine patriæ &
amore domiciliorum suorum tergiuersetur, nec è vestigio morem gerat tam
imperioso Consuli, vt illos parere nolentes cogat, omnes terræ fructus per-
dit, vt arefcant, etiam *Oryzam* in herba necat, vnde miseri farinam panem-
que suum conficiunt: coquunt enim aqua tamdiu donec in consistentiam
aliquam coeat atq; iacrassescat. Qua lingua vtantur, equidem haud exacte
scio, cum vltra quatuordecim dies ibi non fuerim commoratus. Id solum
obseruauit, post viginti vel triginta milliaria subinde mutari idioma vel dia-
lectum, quod etiã in nostra *Germania* vsitatum est, quod si nobiscum merces
permutant, aut negociantur, omnia signis & digitorum micationibus pera-
guntur. Inuenias paucos, qui aliquot vocabula Hispanica proferte norunt,
sed si pergas ulterius cum illis colloqui, conticescunt.

Coloniarum
deducenda-
rum trium-
vir Diabolus.

Iure vtuntur aduersus facinorosos, in primis fures, stricto rigidoque.
Nam si quis quid furto amisit, statim ad oraculum *Suangij dæmonis* abeunt,
quem de fure percunctantur: qui citra conuiuentiam Autolycum prodit,
nominatque; quem cæteri è vestigio trucidant, hinc rari admodum fures in
tam numerosa gente reperiuntur. In hac tamè parte paria cū Iudæis faciunt,
qui

qui inter sese ipsi vsuram non exercent, tantum ab exteris scenus exigentes: ita hic barbari quoque à mutuis furtis inter sese abstinent, sed si quid peregrinis elepsent, aut aperta vi rapiant, nemo est qui illis hoc nomine litem moveat, aut ad restitutionem adigat.

Cum iam satis negociati essemus cum his Æthiopicis, constituimus alia loca, quæ appellant *De Rto*, *De Sesto*, & Palma petere. Omnia hæc loca sunt maritima, iucundo adspectu, & peramano, distantque inter se ab inuicem milliariis circiter triginta. Nihil adeo commendabile hic provenit, præterquam species piperis, ab ipsis *Malagetta* dicta, & Oriza mediocri copia. E nauigantibus qui huc appellant, raro quisquam in littus egreditur, cum Barbari merces suas ad ipsas naues adferant, pro quibus ipsi nihil quam ferreas perticas & globulos vitreos à mercatoribus exigunt.

Negociandi ratio in Insula Sesto.

Hic ubi firmassemus Anchoras, didita fama aduentus nostri, Sestenses eorumque vicini celeriter adfuerunt, vim magnam piperis de *Malagetta* secum ferentes, nobisque permutare volentes. Sic igitur inter nos transactum est: destituta cupa satis capace ferri perticas & fragmenta iuxta collocauimus. Illi cupam bis pipere impleuerunt, quæ mensura duplicata libras conficiebat ducentas octoginta: nos contra illis baculum ferreum certi ponderis tradidimus. Pro oriza, quam nobis itidem admetiebantur, aliud non petebant, quàm globulos vitreos perforatos, in ornamentum vxorum filiarumque suarum: harum enim proprie est oryza eiusque cura, itidem ut piper viorum. Ferri vsus apud hos barbaros varius est. Norunt enim inde fabricare non tantum arma sua, telorum apices, secures, *Assagatis*, cultros maiores minoresque: sed etiam armillas & annulos ac brachialia ad ornatum: omnia è ferro. Felix fuit nobis admodum & expedita hæc negociatio: intra quartum enim diem onerauimus nauem nostram pipere & oryza ad centum circiter Lastas. Oryzæ precium admodum fuit vile, quam magno nostro comodo mercati sumus. Singulæ enim libræ vix singulis nummis veniebant: cum aliud nihil peterent stolidissimi mortalium, quam globulos vitreos, qui in Hollandia paruo ære emi possunt.

Prælium nauale.

Hinc leuatis Anchoris vela dedimus, nauigaturi in *Guineam*, ubi pars aliqua classis cum Commendatore (ut vocant) nostro substiterat: antequam tamen eo perueniremus, periculo nostro edocti sumus, quid Lusitanorum triremes possint. Cum enim prope Castellum *Mina* dictum cursum nostrum teneremus, duæ triremes Hispanicæ nos conspexere, statimque inuasere: cum autem id sit harum regionum ingenium, ut venti circa meridiem penitus conticescant, fugere non potuimus, sed capeßenda omnino pugna fuit etiam nolentibus. Commissum est igitur prælium atrocius quam pro paucitate pugnantium, donec auxilio diuini numinis post duarum horarum acrem conflictum prosper ventus vela nostra impleuerit, qui nos in portum *Castelli Nassouici* feliciter perduxit. Etsi autem tunc, cum pugnarem tribus abessemus ab illo Castello miliariis, præsidarij tamen affirmabant, omnia se & audiuisse & vidisse, quæ inter nos & triremes acta fuissent. Quocirca cum nos laborare animaduertent, sine mora nauem militibus plenam nobis subsidio miserunt, qua appropinquante nostris, qui iam ex desperatione & pro sola vita pugnabant, creuit animus: hostes vero visis copijs auxiliariis, desperantes de victoria iam fugam adornabant, quam inire vix ægre potuerunt, triremibus scæde laceratis & crebris globorum ferreorum ictibus perforatis. quo tamen potuerunt, magno nisu impulsis remis, abiuerunt, postquam octoginta viros è suis in hac nauali pugna amisissent, ut postea patuit. Sic DEVS iterum è manibus hostium nos eripuit. Cum autem ad *Castellum Nassouici*

Nassouicum appulsemus, altero die solennes Deo gratias pro tam efficaci liberatione ex euidentissimis periculis egimus vniuersi. In illo littore mortuos, qui in prælio nauali fortiter pugnando oppetierant, sepeliuimus: erant autem omnino viri octo.

Fuit post hæc aliquantum temporis curandis ægris atque saucijs indulgendum: qui postquam omnes prope conualuerunt, cœptum est inter nos de reditu in Bataviam agitari consilium. Nauis enim onerata peregrinis mercibus vel ipsa videbatur idem desiderare. Intulimus autem patriæ, piperis *Malagetta* centum lastas, quæ constituunt quater mille centenarios, (ut vocamus cum vulgo) itemque magnam vim Eboris, prætereaque mille libras auri Æthiopici, ut inita ratione ex mercatorum computo omnes merces, quas naui nostrâ aduexeramus, æstimatæ fuerint decem auri Tonnis. Tempus autem, quo hæc omnia, quæ hac narratione persecuti sumus, acciderunt, est mensium sex & viginti.

FINIS secundæ Navigationis Samuelis Brunonis, ciuis & Chirurghi Basileensis, in aliquot Africa regna vicinasque Insulas.

E SAMVELIS

SAMUELIS BRUNO-
NIS CIVIS ET CHIR-
RURGI BASILEENSIS: PERITIS-

sima Navigatio tertia in Guineam ad prouinciam
More, vbi Castellum Nassovicum in
Regno Sabou.

Tertia nauigatio Bruno-
ni in Afri-
cam.

RERICVLOSIVS multo fuit hoc iter superioribus, quod Anno à nato bono publico millesimo sexcentesimo decimo septimo in *Guinea Regnum Sabu ad Castellum Nassovicum* suscepi. Nam & ipse locus ratione situs ac aeris qualitate peregrinis infalubris & ideo inimicus, qua de causa haud facile quispian ibi diutius commoratur: & multo plus tempestatis ac procellarum hac nauigatione sustinimus quam vnquam antea. Etsi autem prospera valetudo longe maius bonum est, quam quod auro argentoque emi possit aut vendi debeat: inueniuntur tamen nonnulli, qui stipendij amplitudine, quod militibus eo euntibus persoluitur illecti, ad Castellum hoc proficiscuntur. Cum igitur conscriberetur supplementum militum, quod mitteretur in Guineam, & me tum *Amsterdam* esse contingeret, inuasit me consuetus curiositatis morbus, vt in *Curiam Principis*, vbi diribitorium erat, me conferrem, non sanè alia de causa, quam, vt quid ibi rerum gereretur audirem videremque. Ibi quidam è celebrioribus ordinum ductoribus, quibus ab antiquo notus eram, me conuentum interrogauerunt, vellemne illustribus ordinibus operam meam approbare in praesidio *Castelli Nassouici*; quibus citra vltiorem deliberationem respondi velle me. Inde vocatus sum ad consilium, quod Admiralitatem vocant; nam Hollandi in more positum habent, vt Chirurghi nullius opera vtantur, nisi prius Medicis ad interrogata sufficienter responderit, & artis suae peritiam gnaris approbauerit. Sic à duobus Medicinæ doctoribus & duobus Chirurgiæ Magistris examinatus sum, pauloque post iterum ad consilium vocatus, vbi cum discipulo meo ab ordinibus in Chirurghum illius expeditionis receptus, & Duci Generali *Adriano Calantio Harlemensi* commendatus sum. Nauis quæ mihi conscendenda erat, vocabatur *Geldria* eratq; ex earum numero quæ bellicæ siue militares appellantur, ferebatq; milites centum viginti quinque, in praesidio sæpe dicti *Castelli Nassouici* collocandos. Mercibus peregrinis non erat apta nec onerata, sed tantum machinis, armis & comœatu. Singulis enim annis non nisi singulæ naues eò mittuntur, qui quotidie pereuntium militum defectum integrent, & numerum suppleant: vix enim decimus quisq; patriam sanus & integer reperit. Comitabatur autem nos alia insuper nauis, calcem ac lateres coctos vehens ad moliendum aliquod ædificium, quæ tamen debito pondere onerari non potuit, donec ad *insulam Texeliam* appelleret. Hęc igitur nauis præcessit, altera, milites & instrumenta belli vehens subsequuta.

Ventis

Laudabile
mos exami-
nandi Chi-
rurgos.

Ventis igitur secundis vsi ab *Hollandia* profecti sumus, exiguoque tempore *Angliæ* extrema attigimus. Ibi ventus degenerauit in atrocem procellam, qui nos tam impetuose egit, vt intra octauum diem altitudinem *promontorii Viridis* in *Africa* cursu præterueheremur, quo quidem tempore vltra centum octoginta milliaria nauigauimus in occidentem. Tanta autem fuit ventorum violentia, vt viginti octo millia laterum in mare proicere cogermur, quæquam ob hanc causam nihilo commodius succederet nauigatio: sed indices grauior incubuerit tempestas, adeo vt duæ naues è conspectu nostro auulsæ fuerint: nostra vero nauis quatuor diebus & noctibus sine velis expansis impulsæ est, & tamen diuinitus seruata. Tandem autem impetu fluctuum quassata, actis hinc inde rimis Neptunum tanta vi irruentem admisit, vt quicquid esset in nauis vectorum, tam milites quam alij sine intermissione aquas exhaurire cogentur, quod quidem strenue fecerunt cum singulis momentis mortem ob oculos versantem intuerentur. Erat periculum eo maius, quod lacerata nauis tantam iam vim maris admiserat, vt viri illa altitudine sua contingeret. expectabamus igitur nihil aliud, quam falsam & madidam mortem. Gubernator nauis nostræ senex octogenarius deierabat grauiori tempestate toto vitæ suæ tempore nunquam agitatum. Nec dicere mihi nec scribere facile, quantum timoris, quantum angustiarum ac desperationis in tota nauis apud omnes promiscuè regnauerit. Erasmus enim omnino vltra viri bis centum, omnes pariter affecti, &

Tempestas
grauissima.

Versabatur vsiq; simillima mortis imago.

Ibi veritatem prouerbij adstruximus, eos demum precari discere, quibus aquæ vsque ad os pertingant. Tandem omnem spem nostram in solo Deo collocauimus, qui etiam mortuos viuificare facile, multo magis viuos ab interitu reuocare potest. Non enim apparebat vel minima ratio seruandi vllius hominis. Sed laudatus sit altissimus ille, qui tunc, cum ad summum periculi venissemus, auxilio suo nobis præsto fuit. Octauo enim die venti omnes conticuere, & Oceanus pater posuit iracundiam. Nos repentino perfusi gaudio, genibus innixi, manibus ad cælum leuatis Deo tam insperatæ salutis datori, gratias animitus egimus. quin & alter alterum velut à mortis limine reuocati, intuitus ita dicebat: Si nos Deus in *Guineam* ad *CASTELLVM NASSOVICVM* perduxerit, rimosa hac & veteri nauis ad reditum nequaquam vtemur. Octauus enim à vigesimo hic annus erat, cum primum ædificata fuerat, quin & celeberrimo illi prælio quod ab Hispanis & Batauis commissum est, inter Hispaniam & Africam, in ipsis faucibus *freti Herculei* siue *Gaditani*, Anno Christi 1609. interfuerat: vbi celeberrimus ille Admiralus Batauorum, *Iacobus Hemskerchius*, vt & Hispanorum classis imperator *Iohannes Vaiardus* occubuerat, memorabili ad posteritatem exemplo, ob vtriusque summi ducis interitum. Non igitur erat mirum, hanc nauem tot aduersitatibus quassatam, tantæ vetustatis exiguam nobis præstitisse fidem, cum in prælio illo nauali vehementer concussa ac resecta fuerit.

Tertio die post, secundus ventus ex oriente adspirauit, densas nebulas secum ferens, inusitati coloris, nostra enim nauis & omnia eius instrumenta rubro colore tincta infectaque, admiratione nos impleuit, utique cum color ille esset, qualis lateris cocti esse solet. Vnde nauarum petulantia rem in iocum vertens dixit, cacodæmonas lateres illos, quos leuandæ alterius nauis ergo in mare proieceramus, contriuisse, & nos eo puluere adpersisse.

Nebula in-
usitati co-
loris

Superatis tandem tot laborum & periculorum plaustris, ad *insulam Sarellionum* peruenimus, quæ, quia pomis aliisq; fructibus arboreis abundat,

E 2

multum

multum fecit ad reficiendos nostros, tenuitque nos hæc commoditas aliquot diebus, ut ægris gratificaremur. Arbores Limoniorum feraces tam densis ordinibus iuxta sese stant, ut vix admittant transire volentes, haud aliter quam apud nos pinus aut piceæ in densis nemoribus, earumque fructus sparsim sub arboribus iacentes reperiuntur, velut in nostris syluis glandes sub quercetis.

Populus illius regionis, non ut cæteri barbari, ferus & inhumanus, sed gratus admodum erga benefactores suos, quibus si aliquod donariolum offeras, etsi precij sit perexigui, ingentes tamen gratias agunt. Nec tamen per omnia fides illis adhibenda: quanquam, si verum fateri volumus piratis Gallicis hoc potius transcribendum est, à quibus Æthiopes hi aliquoties sub specie commerciorum turpiter decepti, nonnunquam etiam violenter spoliati vulneratiq; sunt.

Eadem his Afris viuendi ratio, ijdem mores qui cæteris Æthiopibus, à quibus vel sexcentis milliaribus absunt. Idololatria, vel ut verius loquar, Dæmonolatria illis cum vicinis communis. Circumciduntur tamen etiam velut Iudæi & Turcæ, quamuis superstitionem Mahometicam penitus repudient. Vestitus illis haud fere alius quam vicinis gentibus, tunica non ultra genua demissa, è gossipio texta.

Insula Sarelionum situs. Situs huius Insulæ sub octauo circiter gradu ab *Æquinoctiali* versus *Arctum*. Domus & habitationes eorum quales incolarum insulæ promontorij Capo monte: haud enim longè ab se inuicem distant. Merces alias non habent, quas peregrinis impertiant, præter ossa & dentes Elephantorum, abundat enim tota insula Elephantis, qui nonnunquam in vicos pagosque eorum ingrediuntur.

Hoc loco cum nostri refecissent sese, leuatis anchoris Castellum velut scopum nostrum petijmus. Vela igitur in orientem conuertimus donec tandem *Castrum* ipsum *Nassouicum* nostro se aperuit aspectui. Gratiis igitur Deo animitus actis, qui nos incolumes è tantis erutos periculis eò perduxerat, paulatim animo quoque recreati sumus.

Cum ad promontorium *Capo Corso* dictum, appulisset, milites aliquot è præfidiariis nobis in occursum prodierunt, nosque summis cum gratulationibus exceperunt: existimauerant enim, nos omnes vi tempestatis obrutos ac submersos penitus periisse. Nā duæ illæ naues, quæ ab initio nobiscum nauigauerant, sed vi procellarum auulsæ à nobis fuerant, quatuor septimanis ante nos ad Castellum peruenere, dixeruntque tanquam compertissimum sese habere, nos omnes naufragio perisse. Ipsi autem præfidiarij fame laborare incipiebant; commeatus enim eorum iam vehemenrer erat imminutus: lætandi ergo occasionem habebant, quod naus nostra rebus ad victum vitamque necessarijs tam opportunè instructa appulisset.

Subducta ergo naue nostra in stationem sub ipso Castello, cæteræ naues omnes: quæ ibi in Anchoris stabant tonitruis frequentibus è machinis grandioribus nos salutauerunt, fueruntque explosa tormenta in honorem nostri aduentus centum & sexaginta. Generalis igitur Præfectus novos milites in terram expositos ordine incedere iussit, & ita sub vexillo ad Castellum deduxit. Porro è veteranis, quibus emerita fuerant stipendia, vix viginti supererant, & hi ipsi plerique ægri & male affecti. Hi igitur facta vorsura, statim ad nauem nostram deducti sunt, domum scilicet repetituri. Nos ipsos amicè monuimus ne se crederent tam vetusto & ruinoso nauigio, quod nos prope perdidisset. Sed hoc responsi accepimus: si vos tam diu hic hæseritis donec

done emerueritis stipendia vestra, non dubitamus, quin tandem tædio huius loci affecti, primam quamque nauem, quæ vobis offeretur ad reditum, ambabus vlnis sitis amplexuri. Quid enim, aiebant, an peius nobiscum agatur in naui, quam in Castello: minimè verò. Nec illos fuisse mentitos subsequencia me docuere tempora.

In hoc igitur Castello inuenimus quadraginta viros, vermibus afflictos de quo malo in sequentibus dicemus fusius. Ibi Capitaneus Præsidij novos milites excepit, illisque diuersoria assignauit. Postea omnis commeatus quem attuleramus, è naui in terram expositus, inque Castellum subportatus est, non sine magno labore & lassitudine. Ipsum enim Castellum loco admodum edito situm est: nec vlli ibi equi aut asini, quorum ope in his talibus vterentur, sed omnia humanis humeris imposita eo baiulari necesse est.

Morborum ibi larga seges & materies amplissima, ob intensum calidissimi climatis æstum, cui nostri homines minime adsueuerunt, acciditque trium septimanarum spacio viginti viros è nostris interire, ad triginta autem variis morbis infestari: quanquam non est dissimulandum, multos suo sibi, quod aiunt gladio iugulum præcidere, qui veluti bruta proruentes in peregrinos cibos, ijs velut patrijs & aduetis utebantur. ita intemperantia & ingluuies, ut alijs ita his quoque morborum mater fuit.

Erat nobiscum præco verbi Dei, vir probus & doctus, cui Hermannio Ianfonio nomen erat: qui nostros homines ad temperantiam & parcitatem cibi potusque fideliter adhortabatur, sed irrisus fuit. Videns igitur sequem monitionesque suas ludibrio haberi, valedixit illis, nauemque vacuam ingressus, Hollandiam repetiit. Grande me tenebat desiderium, cum eo redeundi in Europam, sed non est mihi permissum: qui enim ægrorum in Castello hæctenus curam gesserat Chirurgus, mortuus fuerat, ut & discipulus eius: nisi igitur omnino vellent Præsidium in tanto ægrorum numero destitui medico, non poterant me dimittere. Dux tamen noster me præ cæteris comiter habuit, propriumque attribuit conclauem, vbi à petulantia militari intactus essem. Nec mora, ægrorum & fauciorum multitudo ad me confluit, quibus vermes in ipsa carne succreuerant, quique alijs noxijs vulneribus erant affecti. Has autem molestias duplex lenibat solatium: primo, quod mensa mihi satis lauta sternebatur apud Ducem; deinde quod Ordinum liberalitas medicamenta omnia mihi gratis præbuerat, proque ijs satisfecerat, quæ profecto beneficia, præterquam quod lautum percipiebam stipendium, ab alijs ne sperare quidem potuissem.

Hæctenus narratio mea stetit in ijs, quæ acciderunt antequam in Castellum peruenimus, nunc deinceps recitabo quæ sit ipsius Castellum ratio, quæ structura, qui situs. Abest igitur ab *Æquinoctiali* linea quinque gradibus versus *Polum Arcticum*, tribus non amplius milliaribus à munitissimo Lusitanorum Castro, *de Mina* dicto.

Prima eius fundamenta iacta sunt Anno à Christo nato millesimo sexcentesimo duodecimo, sub præfecto *Adriano Calantio*, cuius ductu & auspicijs ego quoque per triennium militaui. Situm est in edito colle, prospectu admodum iucundo, haud longè à mari, paulo supra oppidum *More*, quæ regio omnis regis *Sabu* imperio paret, cui nomen est *Henna Isafar Isafarj*. *Henna* enim barbaris regem sonat, *Isafar Isafarj* est verum ipsius nomen.

Africa æstum peregrinis noxijs.

Descriptio Castellum Nassouicum.

Cur autem Castellum hoc primitus extructum sit, hæc fuit causa. Batauis potissima cum Afris huius loci incolis intercedebant commercia, præfertim quo ad aurum; hi enim omnis generis peregrinas merces ad barbaros deferebant, & aurum quod ab Æthiopibus accipiebant, liberaliore permutatione compensabant, quam Hispani. Eratque perpetuum Batauis disfidium, imo bellum cum Hispanis, Castellum *Mina* præfidiarijs. Lusitani enim perpetuo quatuor triremes hic habebant in statione, in perniciem Hollandorum. Cæperant aliquando Bataui in terram egressi ædificare celocem. Ibi Lusitani adscitis in auxilium Æthiopibus celocem vna cum villa More igne cremauerunt, homines autem crudeliter trucidauerunt. Gubernator enim Lusitanicus barbaris pollicitus fuerat, se pro singulis Hollandorum capitibus certum auri modum daturum. Hoc tam cruento præmio illecti barbari Batauorum capitibus infidiati sunt, quæ & illis amputauerunt, vbicunque eos nacti fuissent. Sed ne demortuis quidem, quos Bataui morbo vel casu sublatos tumulauerant parsum fuit. Effossis enim præcidebant

capita (sed fere noctu, ne deprehenderentur) eaque pro recens interfectis offerrebant Lusitanis, quos hac ratione, morticinam è sepulcris pro mactata è macello carnem offerentes, velut canes deceperunt.

Sed

Sed ipsi Hispani Barbaris dignam paulo post mercedem persoluerunt. Tam duriter enim & immaniter eos tractauerunt, vt victa eorum patientia non amplius fuerint ferendo: insurgentes igitur ab omni parte in Lusitanos eos ita exagitauerunt, vt trepidi ab omnibus locis fugerent.

Cum autem Rex *Sabou*, cui hæctenus cum Batauis commercia intercesserant potissimum, ex commissarijs ordinum intellexisset, eos, si rex ipsis eo in loco vbi celocem ædificare voluerant, spacium aliquod terræ indulgisset, contra Hispanorum excursiones, quas quotidie in Afrorum tuguria faciebant, Castellum exædificaturos inq; eam rem *Mauritium Principem* iam consensisse: is igitur rex duos Legatos ad ordines in Batauiam misit, illisque locum ac territorium More oppidulo vicinum dono obtulit, vt ibi pro lubitu arcem ac propugnaculum extruerent. Legati Regis *Sabou* paulo post in Africam redierunt, duabus nauibus militariter instructis & duabus celocibus eos securitatis ergo deducuntibus. Hi omnes primo die Martij anni millesimi sexcentelimi duodecimi in eo loco salui & incolumes appulerunt, erantque omnino quingenti viri. Antequam autem appellerent, nacti in via triremem Lusitanicam, inuaserunt eam & expugnatam sui iuris fecerunt.

Inde

Inde omnes vnanimi consensu ad extruendum Castellum se accinxerunt, à vallo iaciendo initium facientes. Vt igitur exemplo aliis præiret Dux & Præfectus Hollandorum *Adrianus Callantius*, omnium primus rutrum arripuit, & fossionem ipse auspiciatus est. Hoc vallum siue munimentum succedente tempore in Castellum validissimum & prope inexpugnabile euasit, confluentibus vndique Afris, quibus intolerabile erat iugum Ibericum, & manum operi sponte admouentibus. Nomen inde ei inditum *CASTRVM NASSOVIVM*: ob eam causam quia Rex *Sabou*, *Mauritio Comiti Nassouo* solum illud, cui erat inædificatum, donauerat. Tribus propugnaculis firmissimis & prominentibus minatur hosti, vltra quæ aliud munimentum genus excarrit, cui à *Cornuta Luna* nomen inditum. Olim solis aggeribus munitum fuerat, sed nunc quadrato lapide & latere cocto extructis ædificijs graphice ornata & firmiter facta arx illa, facile vel accerrimam obsidionem ferre, suoque defendere potest. Mœnibus in circuitu caret, sed fossis altissimè depressis & vallo artificiosè non minus quam validè structo, eorum defectum copiosè facit: virgulis enim aggeres viuiradicibus coadunati, in maiorem subinde firmitudinem coalescunt.

Vnum est, quod eos ab initio, valdè sollicitos habuit, quod fontibus & aqua dulci destituerentur, Sed & hunc defectum ingenio suppleuerunt, fornice siue camera subterranea extructa, in quam magna vis aquæ pluuialis deriuatur, quæ ibi in varios vsus per integrum annum bona & omni putredine immunis conseruari potest. Capit autem aquæ vehes siue plaustra, vt nos loquimur circiter quadringenta. Cæterum alia aquarum dulcium copia haberi non potest, nisi duarum horarum itinere à Castello, infesto illo toto spacio latrocinij & alijs periculis.

In hoc tractu Castelloque adeò ipso, sicut & in prouincia Accarensi homines vidi, qui centesimum supra trigessimum annum iam attigerant. Hi mihi percunctantur narrabant: Castellum *Minamiam* ante multos annos à Gallis negociatoribus fundari extruique cœptum fuisse. Cum enim quotannis per tres integros menses assidui imbres cum validissimis ventorum turbinibus (quos imbres ventis mixtos nautæ *Trauadas* vocant) ibi dominentur, petiisse Gallos istos, vt sibi bona cum incolarum venia armamentarium vel domum seruandis mercibus extruere liceret: qui nihil mali suspicati, cum à Gallis læsi hætenus non fuissent, libenter indulserunt. Cæpta est inde domus mediocris magnitudinis excitari, in quam merces & bona sua à nauibus eo perducta congestere. Hinc Gallorum negociatio in dies felicius succedere, ob eam præcipuè causam, quod illo tempore rudiores Afri aurum neq; numerauerint neq; ad libram appenderint, sed ex bono & æquo, prout existimabant cum mercibus Gallorum permutauerint.

Lusitanis vbi hæc innotuerunt, felicitati Gallorum inuidentes, dira in eos consuluerunt. Nihil enim mali metuentes repente inuaserunt, occupataque domo earum, quicquid reperere mercium barbaris donauerunt, asserentes, se multo commodiore ratione commercia cū illis tractaturos quam Galli fecissent hætenus. Stolidam credulitatem hoc consilium ad animum admisit, adeo ut in gratiam prædonum Lusitanorum alios quoque peregrinos, qui post hoc tempus eo appulerant, promiscue interficerent. Lusitani domum illam mercatoriam demoliti, *Sacellum* (ne Castellum nomen inuidiosius esset) ex illa materia ædificauerunt, quod successu temporis adeo muniuerunt, vt libertatem & salutem popularium inde, magno miserorum damno, aliquo-

Initia Castellum de Mina.

aliquoties ex eo oppugnatum iuerint. Sicut enim Troiani equum *Epei*, armatis Heroibus plenum, per mœniorum ruinam, in urbem suo exitio induxerunt: ita nigri hi & insipidi Æthiopes suis manibus Castello excitato omnem diligentiam & assiduitatem præstitere, sed suo magno malo. Perfecto enim ædificio adiectisque munimentis Lusitani iam loco confidentes, & insolentiores facti, regi *Futuensium* vicino suo duas res vi ademerunt: Decimam piscium, & vectigal mercimoniorum: & quicquid iam antea è raptis Gallorum bonis donauerant incolis coacti sunt miseri præstantissimo auro, quod incolæ ipsi *Sicca Futu* vocant, rependere, quod in illis locis, vnde denominationem trahit inuenitur, & minimis granulis constat, instar sabuli aut arenæ. Habent præter hæc & maiora fragmenta auri, quæ æqualiter ab illis secantur, vt paris omnino omnia sint ponderis, quod est duorum granorum. Cum autem barbari inciperent auro destitui, Hispani violentis exactionibus illis institerunt, vnde formidine maioris mali miseri fugerunt, inque iueteriora regionis se abdiderunt, vitæ & saluti consulturi. Hinc desertus portus & statio, nec vlli appelabant mercatores, sed omnia cessauere commercia. Hinc Lusitani ingentes animo concepere iras, quas vt miserorum sanguine satiant, & simul auri sitim restinguerent, miserunt illico in Lusitaniam, naues petentes & milites. Quos nacti, coegerunt barbaros minis & verberibus ad inquirendum aurum. Sed vt nulla violenta potestas diuturna esse potest, ita quoque hæc Tyrannis citò finem suum adeptæ est. Nam Afri tot iniuriis læcessiti (vt est gens obstinata) in animum induxerunt, mori potius, quam carnificibus suis aurum quærere. Cessatum inde populariter, quasi edicto proposito, ab inuestigatione huius metalli. Quæ res, cum Hispanos tantum, non in rabiem egisset, constituerunt omnino vi armata regnum ingredi, & ipsum regem, prouinciæ caput, quærere. Sed hic, intellecto eorum consilio cum suis tempestiue euasit, inque abditiore regionis aufugit. Insequentibus autem Lusitanis, Æthiopes cæsis arboribus, quarum ibi ingens copia, vias omnes obstruxere. quibus amoliendis aperiendoque itineri cum vacarent Hispani, Afri alia via eos circumuentos, pari astu, obstructis itinerum viarumque admissuris, velut indagine cinxerunt, vt nec prodire vterius, nec regredi eodem itinere quo venerant, vlllo modo possent. Nigri autem hi nihil sibi ad omnem diligentiam reliqui facientes in cædenda materia & obturandis semitis strenue perrexerunt. Senferunt Lusitani, sed serius, astu se circum scriptos, cum primum aquæ inopia laborare cœperunt, iamque vix ferre valebant sitim, cum insuper solis Africani æstu torrerentur, & ecce noua fraude Afrorum pene deleti sunt. Arborea enim cæfas, virgultaq; & dumos igne subiecto incenderunt, vt Hispani duplicatis ignibus, hinc à Vulcano, inde à Phoebus vstularentur, in quam spem ipsi domo cum armis aduersus vtrumq; hunc diuum parum efficacibus, profecti non fuerant. Est autem id horum lignorum ingenium, vt si per triduum solum humi in illo solis æstu procubuerit, subiectum ignem statim concipiant, nec dimittant, donec omnino in cineres soluta fuerint. Desperabundi igitur infelices Lusitani, cum implacabiles haberent hostes, sitim, ignes, barbaros, misere periere. Nongenti circiter hoc Africano astu & æstu sublati fuerunt, nec vllus è tanto numero superfuit, qui tristem rei male gestæ nuncium ad eos, qui in *Castello Mina* relictæ fuerant, perferre posset, omnibus internecone deletis, qui profecti fuerant. Hunc habuit finem violentia & Tyrannicum Lusitanorum imperium, nec desiderium post id tempus cepit Hispanos, in aciem aduersus nigros prodeundi, eosque in syluis latentes pruestigandi. Qui supererant in Castro eos compar exitium manebat,

Equum Troianum.

Lusitani ab Æthiopibus circumuenti.

Nongenti Hispani dolo Afrorum sublati.

F nebat,

nebat, nisi *ἀπὸ τῆς ναυῆς* ex Hispanijs appulsa, milite & com meatu ipsos iuisset atq; recreasset.

Porrigitur autem hoc regnum ad septuaginta circiter milliaria secundum littoralem tractum in longitudinem, excurritq; ab occidente in orientem. Sed in mediterranea longissimo tractu se extendit, ad trecenta circiter milliaria versus *Ægyptum* & Sinum *Erythraeum*. Abest autem ab *Æquinoctiali* linea gradibus quasi quinque versus septentrionalem Polum. Terra ipsa collibus nonnullis asperatur, nec tamen nimis edita est, satis ferax fructuum arboreorum, non itidem frugum, qua Oceanum attingit, cultior & domibus frequentior, maior enim pars piscatu vitam tolerat. Sed qui aurum quærunt, nouem aut decem milliariibus à littore absunt, & interiora regionis colunt, qualia sunt oppida *Sabou*, *Fontaina*, & alia permulta: vbi & ipsi reges locum aulae suae elegerunt, propter amœnitatem & salubritatem, & fructuum copiam, quorum ne nomina quidem nota habemus. Agri colendi ratio apud ipsos commodissima, longeq; à nostra diuersissima. nec enim fodiunt nec occant runcantq; vti apud nos; sed vepreta dumosq; ab stirpe succidunt, relinquunt, in loco donec aruerint. Inde succendunt igne, cremantq; vnde duplex vsus; primus, vt regio virgultis horrida à densis illis vepribus purgetur planiorque reddatur; alter, quod carbones ab ustione illa residui & cineres, postquam diuturnis pluuiis cum subiecto solo misti fuerunt, ad instar fimi ouilli tellurem impingunt stercoreantque. Sunt autem certi pluuiarum, quæ apud ipsos continuis tribus mensibus decidunt quotannis, vnde siccitatem illo tempore non metuunt. Sementem autem facturi exiguos sulcos lyrasque paruas baculo aut alio aliquo leui instrumento deprimunt, quibus postquam semina crediderunt, ea terra cooperiunt. Quod si, vt fit, hanc factionem imbres consequantur, solo triduo ad Spithamæ altitudinem excrefcit, vt intra tertiam Septimanam ad viri altitudinem assurgat, nec spes messis vltra septimam aut octauam septimanam differatur. Triplex frumenti genus illis in vsu est. Nostrum autem, id est Europæum triticum ibi prouenire aut fœtificare recusat. Quaternis autem mensibus duabus gaudent messibus. Octo autem reliquis per annum summo æstu flagrant omnia, vt multoties fruges ac cætera terra nascentia æstu damnofo exurantur, haud secus ac apud nos frigore hyberno intereunt.

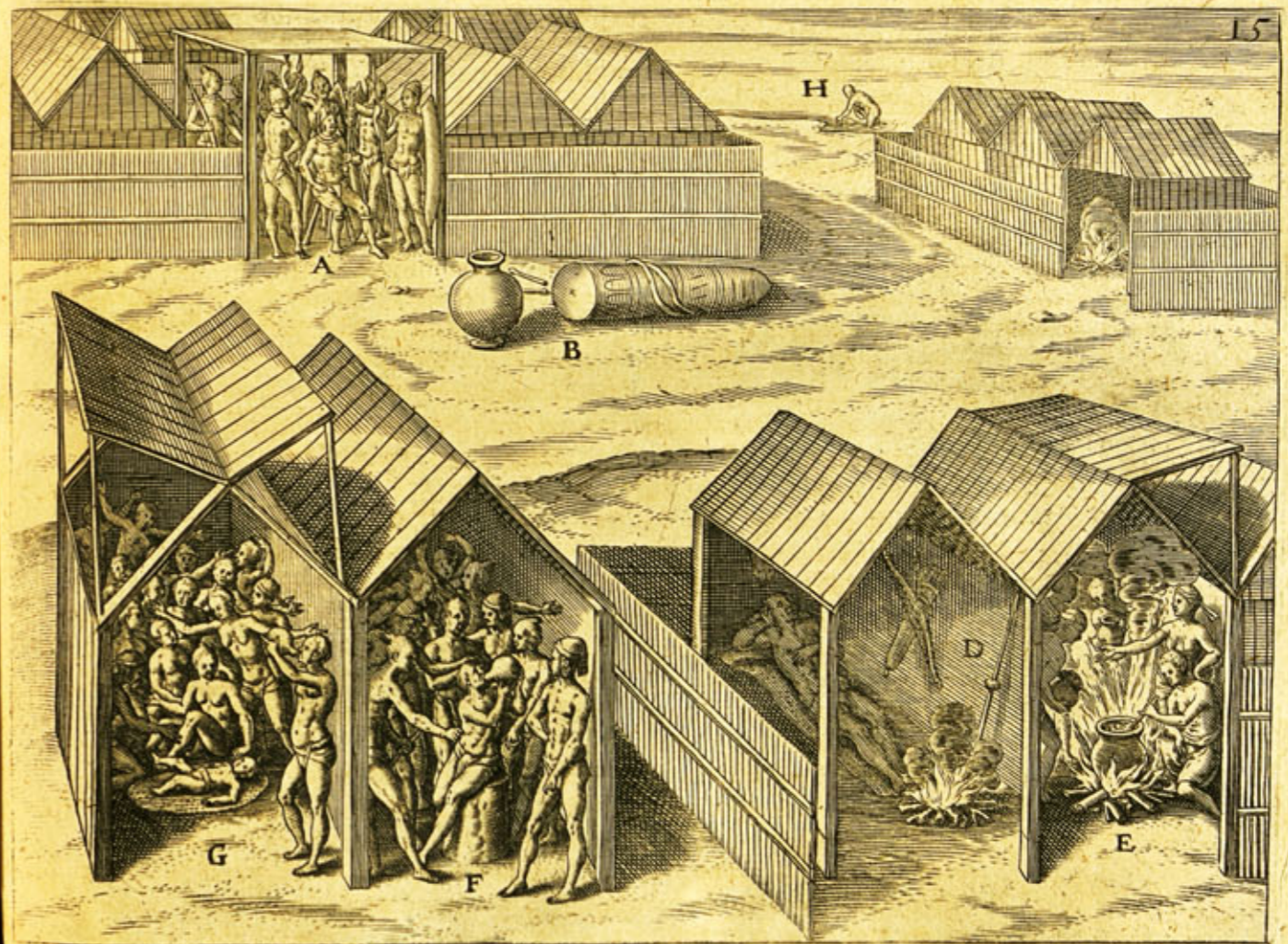
*Agricultura
modus apud
Sabuenses.*

Molendinis, siue sint *Aëromylæ* siue *Hydromylæ* omnino carent. mulieres autem terunt frumentum lapidibus, sicut nostri homines cultellos aliaq; ferramenta ad lapides terunt, acuendi gratia: & tamen hac ratione subtilissimam farinam conficiunt. Facturi inde panes mirum huncce modum obseruant, aqua coquunt ad ignem, furnis enim & fornacibus destituuntur penitus, sed antequam hoc faciant, primo massam subigunt deprimuntq; ex sola farina & aqua, adduntq; fermentum, cuius beneficio, cum assurgit & leuatur conspersio, viridi palmæ arboris folio eam inuoluunt, inq; ollam feruentis aquæ mittunt, vbi tam diu coquitur, donec in consistentiam coeat, tum eximitur ex olla, estq; cibus sciti saporis, quanquam crusta careat. Pauperiores, frumento destituti, certum genus radicis habent, quam *Canclin* vocant; vnde panem sibi conficiunt. Est & aliud genus in frequenti apud eos vsu, quod impositum carbonibus, assatumq; comedunt, multumq; valet ad sistendum alui intempestiuum profluuium. Barbari *Brodin* vocant.

Pagi atq; oppida ipsorum nec muris cincta nec vallo munita sunt. Et tamen singulari Dei beneficio, senticetis ac vepretis septem nouemq; pedes altis, ijsq; tam densis per circuitum cincta sunt, vt non tantum aditus homini non detur, sed ne sagitta quidem ab neruo missa penetrare possit. Ipsa virgulta adeo

adeo sunt lenta ac contumacia, vt ferri aciem diu respuant, nec facile cædi possint, & ob densitatem à longè intuentibus humilis siluæ speciem præferant. Portæ eorum tam angustæ, vt vix singulos homines introeuntes admittant, firmitatis autè tantæ vt dici satis non possit. Hoc muro naturali villæ & oppida eorum per circuitum vndiquaq; vallata sunt, & moeniorum firmissimorum defectum abunde suppleunt: vocantur autem à barbaris *Ohou*.

Sed rustici, qui lingua *Æthiopica* *Sansou* vocantur, id est *vinicola*, sparsim in agris & hortis habitant. Hi magna multitudine, ducenti & plures in oppida conueniunt, ad forum rerum venalium, vinum & frumentum secum ferentes, quod vendant. Vinum ita baiulant, asseres mediocri latitudine capitibus gestant, quibus asseribus vinum in ollis tribus quatuorq; satis capitibus imponunt, atq; ita ad oppida profecti ollas illas vino plenas auro præfenti vendunt, Olla autem vnaquæq; capit nostrates mensuras sex vel octo, & tantum singuli ferunt capitibus, vt asini dorso. Horum vititorum habitationes vilissimæ sunt, ramis arborum & stramentis compositæ, præter dicta huius regionis commoda, magnus quoq; ibi prouentus est cannarum siue

harundinum, in quibus Saccharum gignitur, vt iam nihil dicam de varijs generibus fructuum arboreorum, qui nobis ignoti sunt.

Gens ipsa simplex, timida, & fraudis ignara, quod si vel maximè nos decipere

Mores & habitus rusticorum in regno Sabou.

cupere vellent, certum tamen est potissimam damni partem ad ipsos reditū-
ram. Solent nostris vendere vinum suum, pro exigua parte vini destillati siue
ardentis, quod ipsi Aracā vocant, & cuius summo desiderio tenentur: ex qua
permutatione apparet, illos laborem suum in vino elaborando nihili facere.

Nudi penitus incedunt, sola verenda tecti subligaculo lineo, quod an-
gustius in latitudine, sed longius est decem vlnis nostratibus, quo pudendas
partes velant, residuo circa corpus collecto, nodoq; colligato. mulieres ta-
men aliquāto plus vestium circum se habent quam viri. Pileos mira ratio-
ne & satis simplici conficiunt. detractas capris pelles in acumen deformant,
inde modulo ligneo ad amplitudinem capitis humani facto, pellem illam
vdam & recentem arctè circumponunt, quæ postquam arefacta est, formam
modi retinet, pileiq; vsum è vestigio præbet.

Cum in superioribus de oppidis eorum mihi sermo esset, inq; mentio-
nem ædium siue domiciliorum horum hominū deuenissem, quædam dicta
sunt, non tamen satis explicuimus, è qua materia illa constarent, structuræ
enim illius modus dignus videtur qui consideretur. Igitur parietes defixis in
terram palis virgultiq; densissimè implicatis ac plexis constant, suntq; inte-
rius argilla rubicunda instar cæmenti aut tectorij incrustati illitiq;. Tectum
è folijs palmæ Africanæ, arboris. Fenestræ in tota domo nullæ, quarum loco
tectum exemptile est aut mobile instar valuarum. Solem igitur, aut lucem,
aut aerem frigidiusculum admittunt, vel alteram vel vtramq; tecti partem
sursum atollunt, subiectoq; bacillo fulciunt. Nec multum in subleuatione
hac laboris aut molestiæ, cum materia leuissima totum tectum constet. Ru-
bet autem tota domus ab interiore parte, non solum parietibus sed & pau-
mento argilla rubra inducto. Tot quisq; sibi domicilia vel ædiculas exstruit,
quot vxores habet siue concubinas, vnaquæq; enim earum separatim habi-
tat, ne sibi inuicè impedimento sint aut molestæ. Has omnes cum suis arcis
vir sarpimento munit & à publico dispescit. Ipse in medio suum constructum
habet domicilium. Vnumquodq; eorum conclauē speciem præbet singula-
ris domus aut ædificij, nec enim contigua sunt cubiculum, culina, penus.
Singulæ mulieres suos liberos secum habent, filios autem postquam aliquan-
tulum adoleuerunt, patres ad sese recipiunt.

Omnes autem horum Barbarorum miseras & infelicitates longè su-
perat, quod apertè sunt Dæmonolatæ, quanquam etiam in hac confusione
suam quendam seruent ordinem. Diem Martis festum agitant, vt nos Do-
minicum, quo non licet ijs piscatum in mare ingredi, aiuntque illi, sibi hoc à
Deastro suo, *Fisy* expresse prohibitum. Hoc Dæmonium miris modis for-
midant: & quoties grauiori aliquo morbo corripiuntur, conceptis verbis
vouent, ab esu carniū & potu vini aliquousq; abstenturos.

In matrimonijs contrahendis nec modum nec legē norunt. Nec enim
solum multas vxores ducunt, sed etiam immaturas puellas, sex aut septē an-
norū, quas tamē matres earum penes se retinent, donec adoleuerint. Quod
si dies nuptiarum solennitati dicatus adsit, sponsa magnū puellarum sibi ad-
iungit numerum, cumq; ijs proficiscitur in aream, vbi sponsus illius & paren-
tum eius aduentum præstolatur, quibus omnib. præsto existentibus, ornan-
tur suo modo ad nuptiale gaudium. Sponso de collo pendet annulus aureus
non exiguæ quātitatis, corpus ab humeris tectus est tænia alba, quæ pars est
Iodicis alicuius aut detriti linteaminis, quod à nostris acquisiuit, inque ma-
gno apud ipsos habetur precio. Caput ipsius & coma scobe aurea inspersa
fulget, sponsa prorsus nuda est, nisi quod Sabano circum ilia vsq; ad genua
demisso cingitur, in capillitio siue antijs habet nonnulla auri fragmenta illi-

Domus Sa-
buenisium
quales.

Sponsa sex-
ennis.

Ritus nup-
tiales Sabu-
ensium.

gata.

arripitur, & tam diu sub arcta custodia detinetur, donec ille debitor, qui su-
periori debitori obligatus est, veniat & æs alienum dissoluat. quo deserente
penitus vadimonium, ille, qui in vinculis detinetur, etsi hæc res omnino ad
ipsum nihil spectet, innocens venditur. Hic processus qui ipso iure nullus &
iniustus est, sæpe causam dedit magnis motibus, inter Æthiopes, quouis rege
subditos suos defendente, vnde quandoq; cruenta exarsere bella. Nec eos,
qui semel venierunt, redimere fas est, cum è vestigio in alias & longe distitas
regiones auhantur, vnde reditus in patriam planè desperāndus. nec ob hanc
solam causam, sed & quia facies eorum sædè deformatur, frontibus eorum
cauterijs notatis, aut vulneribus insignitis genis, vnde turpissimi euadunt.
Si quis furti reus peragitur, nec rem furto ablatam restituere potest, itidem
venditur, sed eum extra regnum deportare, per leges non licet.

Vxor adulterij conuicta & à marito accusata, exigitur domo & facul-
tatibus viri arcetur, adque parentes suos redire compellitur: quibus si ca-
reat, maritus illam secum retinet, sed ea pro serua & ære emta, non nupta
vtitur. Si vero vir extra limites matrimonij vagetur, ab vxore ad iudices de-
latus, damnatur in multam pecuniariam. quod si vxor adultera liberos ha-
beat è legitimo matrimonio procreatos, penes virum est, illi permittere, vt
liberos illos secum auferat, quæ indulgentia pro magno beneficio reputa-
tur, cum gens hæc præ cæteris sit admodum amans suæ sobolis.

Cum autem in superioribus à nobis prædicatæ sint diuitiæ & affluen-
tia auri in regno Guineæ, mearum partium esse duxi, in cursu narrationis
breuiter commemorare, quo pacto aurum inuestigetur.

Igitur iam primum magnum numerum mancipiorum in eā rem alunt,
qui peruestigant aurum non longè à CASTELLO NASSOVIO in sabulo.
Quo autem plures imbres aut largiores decidunt, eo melius collocant ope-
ram suam. quin & habitationes suas, & vias publicas multoties verrunt, vt
inde arenulas aureas proferant. Fuit tempus, cum circiter quingentos ser-
uos Æthiopes in littore vidi, aurum in arena quærentes, habent autem cer-
ta quædam indicia latentis auri, ne vaga & errabunda semper sit illorum
peruestigatio. Cum enim is color est terræ aut saburræ, qualis ochræ, certi
sunt latere ibi aliquid boni. Nec tamen omne aurum, quod in hac ora colli-
gitur tantum est, vt vel vnus naui grandioris expensas sarcire possit. Sed
Arambue & *Acanistæ* mercatores ad trecenta milliaria interiora Æthiopiæ
petunt, & inde multum auri aduehunt, quandoque ad mille libras. Cæte-
rum *Acanistæ* mercatoribus hæc lex dicta est, vt cum fines regnorum illo-
rum attigerunt, consistant nec progrediantur vterius sub pœna capitis. Huc
igitur delati mittunt ad regem illius regionis, non aliquem è suis sed ciuem
regni, cum mandatis, adesse se, vt peregrinas merces cum ipso auro per-
mutent. Auditis his, rex iubet omne aurum in patentem campum con-
ferri, ibi grande tugurium est instar horrei, in quod *Acanistæ* merces suas
exoticas deponunt. Tunc veniunt *IMBALLII*, id est homines limita-
nei, qui mercibus *ACANISTARVM* sublatis, aurum in paruis testulis ea-
rum in locum eo deponunt: quibus digressis, mercatores *ACANISTÆ*
accedunt, sublatoque auro domum proficiscuntur. Sic fit, vt *ACANISTÆ*
illos ne videant quidem, quibus cum negociantur, & à quibus aurum pro
mercibus suis accipiunt, cæca plane nostrisque hominibus in audita mer-
candi ratione. Nec quicquam adeò mirandum est, quam quod nihil fraudis
aut deceptelarum inter eos interuenit, neutra enim pars eo nomine de al-
tera conqueritur.

Pana ad-
ulterij.

Vnde tantum
auri Æthio-
pici adue-
hatur.

Acani-

Acanistiarum horum superioribus annis laudata fuit probitas & candor, sed ruentibus omnibus rebus in peius, & ipsi incipiunt fraudulenter agere, auro vitiato, cuius rei ipsi artifices perhibentur. Quod si mala fides eorum innotescat, detectaque sit fraus, ab præfecto rerum capitalium arrepti male verberibus multantur, publicatis insuper militi omnibus eorum bonis. Dimissi autem, postquam illos reuerti contingit, mirum in modum veniam admissorum expetunt. Insidentes enim genibus, utraq; manu pedem mercatoris, quem decipere conati fuerant, apprehendunt, & plantam illius vertici impressam ita leniter ducunt per occiput, frontem, totamq; faciem usq; ad pectus. Quo facto mercator gnarus moris parum vini distillati in signum factæ gratiæ ijs exhibet. Fuit autem superiori æuo Batauis negociatio in has Africae partes longè quæstuosissima. Nacti enim sunt, quantum vel desiderare aut optare vix ausi sunt. Vnde tot opibus affluentes negociatores Magnarij per Hollandiam: durauitq; eorum felicitas, donec vna societate vniti coniuncta opera negociarentur. Sed nostro tempore illa societas dissoluta est, qua discordia factum est vt multi inter Hollandos pauperes euaserint, contra *Nigrita* siue *Guineenses* facti sint diuites. Ante aliquot annos non plures quatuor nauibus eò appellere solebāt, iam verò vltra viginti, cum tamen prouentus auri multitudini nauium nequaquam respondeat, nec enim maior est quam antiquis temporibus. Id tamen consequuti sunt nostrates, vt propolijs suis & viliori mercium distractione alter alterum manifestè læserit & ad pauperiem perduxerit. Certa enim fides constat, Batauos quotannis ad tria millia pondo auri inde asportasse, præter id quod Lusitani ijs in locis nacti sunt.

Separatio
societatum
noxia.

Quemadmodum autem sacra auri fames in his regnis non tolerabiliter regnat: ita quoq; peregrini morbi & alij in locis ac regionibus inauditæ ægritudines dominantur, nec admiratione caret, cum consideramus, morbos illos, non porrigi vltra fines regni auriferi. Grassantur hic in corpora humana febres multæ ac diuersissimæ, quarum iniri numerus aut percenteri nomina nequeunt; præterque has dysenteria cum proluuie sanguinis, Cephalalgia, Hemigrania, lethargus, alij graues affectus, ob aëris puti malignitatem & intemperiem.

Æstus in
Guinea in-
credibilis.

Æstus enim in hoc Africae tractu tantus est, vt figuli vasa terrea non in furno igne excafacto, quod nos facimus: sed ad solē excoquant. Nec tamen obstat hic calor flagrantissimus, quin malus quidam humor ibi perseueret atq; dominetur, quod inde patuit, quoties gladios nostros vagina vacuos sub dio posuimus, atro colore infectum est ferrum, quem secuta rubigo, ipsum ferrum tantillo tempore erofit, quasi corrosiuo aliquo inunxissimus: qui effectus forte etiam in corpora humana dominatus est.

Inter cætera autem mala quæ mortales hic degentes affligunt, minimum non est hoc: quod *venenatum genus vermium* in musculis & carnosioribus partibus hominibus succrescant, puta in brachijs, lacertis, femoribus cruribusque siue suris, quin & inuenti sunt, quibus omnes corporis partes hoc malo infestarentur, præter linguam & oculos. Nec quisquam vel indigenarum vel aduenarum ab hac tam fœda lue immunis esse potest, quid quod deterius est, recurrit cum anno vertente malum hoc, vt singulis annis sit viuicuique sigillatim colluctandum cum his vermibus. Quidam simul ac semel à compluribus, puta nouem, septem, pluribus paucioribusue infestantur. Longitudo illis cum maxima vlnæ vnus & dimidiæ, crassities quanta maximo neruo in heptachordo. Dolor, quem creant, acutissimus, cum diris symptomatibus, inflammatione corporis & tremore partium, vt agri pu-

Descriptio
morbi vermi-
nantis.

tent se morituros æstu, si vel nihil sit aliud. Hæc inflammatio corporis cum cessauit, totum corpus oppletur pustulis, ea prope facie ac ratione, ac si perfusi essent aqua feruentissima, quæ pustulæ siue varioli, postquam euanuerunt, morbus vna cum dolore in crura vel alias partes singulares corporis migrat. ibiq; sedem figit. Ibi tumor exoritur, cum tanta partis inflammatione, vt homines in furorem aut maniam agantur. quàm primum autem vermis maturuit, prodit se exerto capite, & qui hætenus in ipsa carne latuerat, manifestus factus causam morbi aperit, qui quidem cessat, remittentibus feris illis symptomatibus: quo facto vermes prodeunt alius post alium. Qui hoc malo laborauerunt, fere tribus mensibus decumbere coguntur donec restituantur valetudini. Fitq; interdum, vt quibus quatuor aut quinque solum vermes subnascuntur, multo grauius affligantur, quàm quibus viginti aut plures. Me quoq; necesse fuit eodem malo conflictari, quanquam duos solos vermes extraxerim,

Cautè etiam admodum atq; sollicitè agendum est illi, qui vermes hos membris extrahere cupit, nam si durius apprehendantur, rumpuntur, quam rupturam sequitur horrendus atq; exitiosus tumor illius partis. Nam ex parte abrupta, quæ in carne hæsit, profluit albus quidam liquor, præsentis veneni, per omnia similis, qui è vulla cicuta aut Tithymallo prodit. qui

G

carnes

carnes contactas veneno suo inficit, unde inflammatio & putrefactio partium sequitur. Expectata vero maturitate, & blandè tractati ritè extrahi possunt. Exempti per cutem ubi sunt, vulnus facile coalescit & cicatricem ducit. Multi in ea fuerunt opinione, ex usu aquæ vel vini illius loci hoc malum oriri: qua de causa haut pauci è nostris, vt sibi rectè consulere, ab vtroque abstinere: sed frustra fuit, nam eodem cum alijs infortunio correpti sunt. Mea quidem fert sententia, progenerari vermes hos ex aère humido & supra modum calido, unde facile putredinem contrahit, quanquam, vt verum fatear, mihi potius sit credere, esse peculiarem Dei vindicis poenam.

Nunc videamus, si placet, quam rationem belligerandi obseruent: quæ quidem vix patebit melius, quàm ex ingenti illo prælio, quod aliquo modo describemus, commisso inter *Arambuenses* & *Acanistas* anno à nato bono publico millesimo sexcentesimo decimo octauo. in eo igitur prælio circa quadraginta millia ab vtraque parte cecidisse feruntur, cuius rei & stragis fidem fecit multitudo capitum abscissorum quæ quotidie attulerant quin & summa senectute viri in *Castello* & *Assouio* referebant, tantum tamq; atrox prælium à centum annis commissum non fuisse.

Hoc tam cruentum bellum secutum est aliud inter regem *Caramandinum*, *Fontinensem*, & *Sabouensem*. Vnde omnes viæ larrocinijs oppletæ securitatem iter facientibus omnino ademerunt. Grauiſſimorum horum bellorum sine dubio index & signifer fuit Cometa ille, qui paulo ante in cælo arserat, qui figura sua in illis partibus Africa visus, arcum cum nodo in extremitate representauit.

Quæ autem in eorum militia sigillatim in considerationem veniunt, breuiter percensebo. Præfecti igitur ac iudices oppidorum, sunt ordinum ductores, & auspicijs regis imperitant militibus, quibus nulla, vt apud nos, numerantur stipendia: cum omnes puberes obstricti sint militatum ire, præter effætos senes & mulieres, quæ interim domi seruant. Ductore igitur tympanum, quod è lignis concavis combinatum est, increpante tertium, omnes expediti sunt ad inuadendum hostem. Arma eorum potissima sunt *Assagaia* suæ hastæ missiles, quas manu tam certo, destinato & efficaci iactu iacere norunt, ac si tela essent ab arcu & neruo missa. Præter hæc hastilia paruos arcus secum ferunt, quibus venenatas sagittas tanta celeritate iaculantur, vt narratio omnem fidem sit superatura. Loco gladij lateri aptant cultrum longiorem, incuruum ad instar *acinacis Persicæ*, cuius anterior pars latior & ponderosior; posterior, quæ & capulo propior multo angustior leuiorque. His cultris ictus inferunt validissimos: vtuntur autem & clypeis scutisq; amplioribus, quibus pene totum corpus obtegere possunt. Iaculo aut telo alio venenato læsi, hoc modo vulnere medicinam faciunt, oleum feruens plagæ in fundunt, unde vis veneni extinguitur, aut amissis feruore viribus languescit. Quilibet inter eos saccum secum in prælium defert, hoc sine, vt si illos vincere contingat abscissa hostium capita secum auferre queant. Cæterum ordines nullos seruant, nec aciei struendæ gnati sunt. Sed nec possunt quidem explicata acie & sub vexillo ingredi. Viæ enim adeo sunt angustæ & tenues, vt ne binis quidem, sed tantum singulis incedentibus pateant, unde fit, vt longissimo tractu ingredi cogantur. Delati autè in patentes & Marti destinatum locum, celeriter in cuneos & cohortes cœunt, eo ordine obseruato, vt scutati hastatique in prima serie prælium auspiciantur, sagittarij postremos obtineant ordines, nec enim telum ab neruo mittentes hostem recta linea petunt, sed iaculum in altum mittunt: quod maiore vi

decidens

decidens in pugnantibus hostes penetrat fortius. Sunt autem in pugna animo forti atq; præſenti, nec facile cedunt hosti, nec stationem deserunt, donec nox dirimat prælium.

Interea temporis dum viri militiae sunt, mulieres domi ferta plicant, choreasque ac triputia agitant, scilicet vt viros victores è pugna redeuntes corollis victoribus conuenientibus ornent: *Fithysumq;* Dæmonium suum implorant, nec modus supplicationibus vllus, donec signum aliquod victoriae cernant, puta si quis ex ductoribus militum numerum aliquem capitum hostilium domum mittat, mulieres gaudio afficiendi gratia: quanquam hic nuncius interdum sit fallax, & boni illi Africæ penumero, vt est in prouerbio *πρὸ τῆς νίκης Παιδίνα*. Mars enim cum ferè sit *Ἀποπεδοαῖ*, illis quandoq; sub initium fauet, unde putant se iam victoriam in manibus habere, quæ tamen, cum sit alata, facile auolat, & in aduersa castra transit. Quod si autem verè vincant, omnibus hostibus, quotquot potiuntur abscindunt capita, tam viris quam mulieribus, quin & infantibus in utero materno latentibus non parcitur, tantum eo sine, vt magnum capitum hostilium numerum domum referat, gloria enim fortitudinis & laus bellica omnis dependet à numero capitum.

Hinc ordiuntur cantum & *ἐπιβίχιον* tam abſono & horribili clamore, vt audientibus tremor incutiatur & aures doleant. Nec finis aut quies ab hoc

G 2

tam

Bellum inter
Aethiopes,
admodum
atrox.

Hic Cometa
in Germania
quoq; conspe-
ctus eodem
tempore exi-
tiale ciuile
bellum de-
nunciavit.

Armatura
Aethiopum.

tam absurdo boatu, donec domum perveniant, aut raucescant guttura vociferantium. Delati ad patrios Lares capita hostilia in pavementum proiciunt, iracundis similes, eaq; pedibus calcant, quod idem & mulieres faciunt. Tandem capita illa aqua feruenti coquunt, carnesq; ac cerebrum studiosè auferunt, Cranium patrifamilias cedit, mandibulum iuferius cum dentibus seruo. Hoc factò solennes choreæ agitantur in omnibus villis pagisq;, vbi mulieres viris à bello reuersis donaria offerunt, inter quæ Accaras, id est fragmenta auri, quæ in ornatum capitis intexunt capillis, vt pugnando se vicisse significant. Mancipia eorum seruiq; mandibula inferiora bacillis alligant, quibus sublatis in altum saltando tantisper insaniunt, donec lassè in terram concidant & loquela priuentur. quæ quidem rabies hanc excusationem inuenit, quod dicant stolidissimi mortales, hac ratione se deastrum suum colere. Crania siue caluarias diligenter asseruant, è quibus vinum bibunt diebus festis, in monumentum partæ, vt aiunt, victoriæ, & ignominiam hostium.

Nos quoq; aliquando necessariò bellis illis impliciti fuimus, coacti illis suppetias ferre, qui nos beneficijs affecerant & fauorem nostrum promeruerant: præ cæteris autem bonam & fidelem operam præstitimus *Regi Sabou*, absque qua si fuisset, non est dubium quin à vicinis populis omni regno pulsus fuisset. Ingentes enim animo hi barbari conceperant iras, quod *Henna Iasar Iasarij* Hollandis locum commodum donasset extruendo tam munito Castello, in cuius loci præsidio ego quoq; per triennium stipendia feci. fuitque hoc Castellum vicinis gentibus instar lupati in ore, quo coherciti nec Hollandis nec *Regi Sabou* tantum excursionibus suis damni dare potuerunt. Regnum autem eius non adeò longè lateq; patet. Nam vicini Reges *Caramandinensis, Accarensis, & Commendensis* Hispanorum amici, hunc regem *Sabou* vi & armis ad tributum soluendum cogere volebant. Igitur *Caramandenses* primi regionem eius armati inuaserunt, magnam ipsius militum multitudinem occiderunt, cumque ijs ipsum regis filium: non tamen aperto prælio, sed perfidè & per insidias. Vnde magno timore perculsus rex, nostrorum auxilium trepidè implorauit. nec nos amico regi defuimus, missis ei subsidio triginta Hollandis Musquetarijs, probè armatis, sub ductu *Abrahami Petersonij Harlemensis*, signiferi nostri, & trecentis *Æthiopibus* è pago *More*, quibus cum Signifer ille hostem inuassisset, multum ei formidinis intulit & longè repulit.

Die quodam ad vesperam inclinante nostri milites oppidum *Sabou* petierunt: quibus rex imperauit, vt summo cum silentio montana *Caramandinorum* peterent, se cum omni exercitu reliquo, cum tempestiuum foret, omnino secuturum. Ita nostri omnibus rebus sibi prospexerunt, vt per diem sequentem durare possent: in primis autem magnam vim aculeorum tripartitorum è ferro sibi fabricarunt, quos in viam proiecerent, vt nudipedes Afri, nostros insequentes acrius, pedes ijs induerent: quæ res, quodue consilium effectu suo non caruit. Vt primum enim nostri milites in hosticum agrum peruenerunt, secutos, nihilq; minus quam internecionem metuentes inuenerunt *Caramandinenses*, sed mox senserunt Nigri illi, quid Musquetæ Hollandicæ possent. Ibi diuisi nostri vias infederunt, ne quis fuga elabi posset. Hoc initio factò trecenti illi, quos militibus nostris adiunxeramus, alacrius solito securos hostes inuaserunt, & horis non totis duabus tantam inter eos ediderunt stragem, vt trecèta circiter capita hostilia nacti fuerint: quamquam multa inter ea muliebria & puerilia. Ipsi enim *Æthiopes* narrant, multò expedite, mulieres & pueros necare, quam viros, ob eam rationem, quia mulierum potissimum ope gens inimica multiplicaretur, & pueri

vbi

vbi adoleuissent, parentum cædem essent vlturi. Orto autem die omnia terrore & formidine repleta sunt, & Nigri uostri plura capita attulerunt: neque enim fatigabantur hinc inde discurrendo, cum cursu sint tam celeri, vt vel cum damis aut ceruis curriculo certare valeant. Fama autem irruptionis nostræ ad regem delata, magnam vim suorum subditorum collegit, iustumque formauit exercitum, vt *Bataui* nostri in non exiguo metu fuerint & periculo. Nam Nigri nostri illucescente sole capita cælorum in vnum aceruum congesserunt, villas autem pagosq; *Caramandinensium* incenderunt. Quibus conflagrantibus, tanta hostium multitudo confluit, vt latissimum terræ spacium cooperirent. Contra nostri erant admodum pauci numero, tutiores tamen ob angustiam viæ, qua ad ipsos aditus patebat, vnde à multis simul inuadi non poterant. Non quidem negauerim, pulsos loco nostros à tanta multitudine, sed citra nostrorum damnū. Diuisi enim quadripartitò globis plumbeis, scilicet vt vno ictu ferirent plures, in eos assiduè iaculati sunt, magno cum hostium detrimento, plurimi enim tunc occubuerunt. Si quando hostes acrius impressionem facerent, ibi celeriter nostri aculeis istis dolosis in viam proiectis effecere, vt insequentium promptissimi quiq; grauius fauciati ne consistere quidem possent, sed confestim caderent, & ita corporibus suis, in sequentibus viam occluderent. Didicerunt & hanc euitandi globorū ictus rationem. Si se sclopetis peti animaduertunt, celerrimè humi se prosternunt, proni in ventre cadentes, cum autem errasse ictum, nec sese tactos intelligunt, eadem celeritate corpus terra leuantes erecti adstant.

Finito hoc prælio Hollandi nostri domum reuersi sunt cum magno triumpho, excepti à popularibus summo gaudio, cum non amplius vno viro in conflictu amississent, cui ceruices ipsi præciderunt, ne hostes potiti eius capite, ob cæsum vnum Hollandum magnifice sese efferre possent.

Duobus mensibus post hunc conflictum illustres ordines miserunt nobis in subsidium nauim militariter instructam, cui nomen *Geldria*, quæ feliciter portum nostrum intrauit, commeatum ferens & ad bellum necessaria. Hæc nauis nobis omnium prima nunciauit, *Fridericum Palatinum Electorem ab ordinibus regni in Regem Bohemia electum & assumptum fuisse*. Nos eo perfusi gaudio omnes machinas quæ erant in arce displosimus, nec minus illi tonuerunt, qui in nauibus subter ipsam arcem in anchoris stabant, adeo vt ingens fragor omnia vicina loca personaret. Lusitani auditis tam frequentibus tonitruis existimabant peregrinum aliquem hostem aduenisse qui nos oppugnaret, in quem finem aliquot Myoparones speculatum miserunt, qui referrent quæ causa esset, & quid rerum gereretur. Cum autem iam dies illucesceret, & ipsi propius ad nostras naues accedere non auderent, quas videbant adhuc quietas in statione subsistere, facile animaduerrere potuerunt, aliam aliquam huic rei subesse causam. Intellecto autem, nos nouum militem accepisse, mæsti se ad suos receperunt. Interim non desierunt nos de pace sollicitare, aut de inducijs, vt nostra intercessione cum *Rege Sabuensi* quoque pacem & fœdus ferire possent. Quod vt facilius impetrarent, iam aliquot auri libras Duci nostro dono obtulerant: sed omnia ficta erant atq; simulata. Nam nauis illa, quæ milites aduexerat, exonerata, & iam reditum in patriam parante, ad pristinas iniurias & insolentiam consuetam rediere. Cum enim nostri *Æthiopes* ad duo millia aquatum in Syluam densissimam profecti essent, nihil mali metuentes ab *Caramandiensibus & Fonteiensibus* Afris inuasi & inhumaniter trucidati sunt, qui è nigris nostris ad viginti cæcos capitibus spoliariunt, qui supererant, fuga sibi consuluerunt.

G 3

Rex

Nobis tamen cum classe illa nauigare non licuit, ipsi enim satis erant validi ad debellandum quemuis hostem. Iussus est igitur Nauarchus noster *Orientem* per mare mediterraneum petere, *Syriamq; & Alexandriam atq; Al-pum* adire, eratq; nobis adiunctus *Cornelius Pannius*, Legatus illustrium Ordinum, *Amsterodamensis*.

Igitur vigesimo tertio octobris die Anni superius commemorati, cum Amsterodami in Curia principis recensiti, lustratiq; essemus, & quiuis nostrum, tam ex militum quam nautarum numero, duorum mensium stipendium accepisset, vigesimo octavo Octobris die naus nostra Amsterodami soluit, & cum solis nautis *Texeliam Insulam* appulit. Naues enim militares Illustriissimorum ordinum ea sunt mole atque vastitate, mare autem siue sinus inter urbem Amsterdamsensem & *Insulam Texeliam* tam tenue est & vadosum, vt metallicæ machinæ cum com meatu & cæteris oneribus illis imponi non possint, sed est necesse, vt minoribus nauigijs imposita hæc omnia sigillatim ad maiores illas naues aduehantur, ibi demum naues iusto suo pondere onerantur.

Trigesimo illius mensis die milites cum ductoribus suis, nauem ingressi sunt, & ego vnà cum illis. Interim Dux noster siue Præfectus classis reliquas naues in Zelandia præstolata est: Quatuordecim autem dies insumti sunt,

sunt, in naues plenè exornandas & instruendas, ne quid rerum necessariarum ipsis decisset. Præter hæc omnia argenti signati vis non exigua nauibus imposita est, viginti octo scilicet arculæ plenæ Regalibus numis, qui simul sumti constituunt ducenties mille Imperiales Thalers.

Paratis igitur omnibus ad expeditionem, mandatum nobis est, vt mare mediterraneum ingressi versus orientem (quem vulgo Italica voce *Leuantem* vocant) vela dirigeremus *Syriamq; & Damascum, & Alexandriam* accederemus, deducturi eo Legatum (in illis locis Consulem vocant) Batauicum, vt supra à nobis narratum, eiusque nomen expressum est. Interea dum Capitaneus nauis nostræ cum Consule in pago *Hellera* prosperos ventos expectat, accidit vt Capitaneus morbo aliquo tentaretur. Vocatus ego è nauì ad illum accessi, qui consilio meo prosperè & salubriter vsus, Deo sit gloria, mox restitutus est. Et hæc erat causa, quod, etiamsi nulli mortalium, qui semel nauim ingressus est, redire in terram liceat, vetustissimo instituto (quia multos ad maris conspectum exhorrescentes formido ad fugam compellere posset) mihi tamen permissum sit, comparandorum quorundam medicamentorum gratia Amsterodamum recurrere, sed magno meo infortunio. Nam interea temporis, dum ego absûm, Eurus ventus diu desideratus, vela impleuit, cuius beneficio vìa tota classis sine mora sublatis anchoris patens mare petijt. Ego prospero vento intellecto, non diu traxi moras, sed festinus nauem meam petij. Cum autem *Texeliam* venirem, tota classis iam procul ab *Insula* altum mare nauigabat; tribus igitur horis tardius debito adueneram.

Altero autem die ventus acrius incubuit, vt illi quidem cceptum iter versus *Angliam* continuarent, ego vero ipsos insequi non possem, quæ causa fuit, vti tribus continuis mensibus mihi *Texelia* hærendum fuerit, à vigesimo tertio die Nouembris vsq; ad decimū tertium Decembris. Tandem nactus occasionem nauigandi cum nauì à *Medemblica* profecta, cuius Nauclerus *Bruno Volkerfonius* dicebatur, classem insecutus sum. quod si nauem assequi non potuissem, iam omnia perdita erant, quæcunq; superioribus tam periculosis nauigationibus, & toto triennio in *Guinea* atq; *Castello Nassonio* regnisq; auiferis acquisiueram.

Is igitur *Bruno, Brunonem* alium, me inquam, miro fauore complexus, gratis & sine naulo pollicitus est ad classem adducturum, quod & liberaliter præstitit. Sed non multo post, quàm vela ventis expandimus, ingens imber cum tempestate & procellis nobis incubuit, qui nos coegit in *Zeelandiam* vela derigere & portum aliquem petere. Ita decimo octauo Decembris die *Vlissingam* appulimus, vbi accepimus nuncium de nostra classe, stare illam saluam & incolumem in anchoris ad portum *Douerensm Angliæ*. Quo intellecto, celeribus & dispositis equis vsus *Sluisam*, hinc *Dammum, Brugas Flandriæ, Ostendam, Nouum Portum, Duinkerkam* perueni, inde traiecit freto in *Angliam* vigesimo tertio illius mensis die appuli: vbi totam classem nostram Batauicam inueni, quæ ibi Anglicanam præstolata fuerat. In nauem igitur meam postquam perueni, reperi ibi alium Chirurgum Anglicum, qui operam suam nauarcho meo addixerat. nemo enim crediderat me reuersurum, sed vsu occasione manendi in *Hollandia*, vtq; postquam è nauì dimissus fueram. Hoc intellecto, proposui conditionem Chirurgo Anglicano, vt si in locum meum succedere vellet, Cistam meam instrumentis Chirurgicis & medicamentis plenam sibi emeret, mihiq; pro ea præsentem pecuniam satis faceret, cæteroquin me eam nauì extractam in vicinum oppidum asportaturum. Nec enim medicaminibus nec instrumentis satis instructus erat, sed meis hæte-

H nus

nus vsus fuerat, vsurumq; se impostero spem conceperat. Cum autem precium illius mihi aut non posset aut nollet persolvere, dimissus ad suos redijt, ego verò in locum meum restitutus sum.

Vigesimo septimo illius mensis die, à portu Angliæ soluit tota classis, & in altum profecta est.

Sequenti die circa medium noctis adiunxit se nobis alia quædam nauis quæ inita nobiscum societate Alexandriam in Syriâ nauigatura erat. Cum autem densæ essent tenebræ, nauis illa imprudentia gubernatoris tam grauius in nostram puppim impedit, vt aliquot locis quassata, & ambulatoria grauius læsa, imò omninò deterfa fuerint, magnoq; labore vix separatis nauibus, satis nobis fuerit quod repararemus.

Annu 1621.

Sexto Ianuarij die anni noui, idest à Christo nato millesimi sexcentessimi, vigesimo primi tanta procella nos adorta est, vt malus anterior nauis cuiusdam nimio ventorum impulsu in mare prolaberetur: alia autem prægrandis nauis magnum velum suum penitus amitteret: ipsa autem classis, adeo in diuersas partes dissiparetur, vt non nisi vna nauis è minorum genere à nobis conspici posset, vsq; ad decimum Ianuarij diem.

Vndecimo autem serena nobis tempesta illuxit, nos cursum nostrum profecuti sumus, vt à meridie Hispania & caput *Sancti Vincentij* haud procul à *Gadibus* se nobis in conspectum daret. Vidimus insuper duas peregrinas naues, quas Piraticas aut Turcicas existimauimus. Quidam igitur è nostris nauis conscensa summa malo circumspiciens adhuc quindecim alias numerauit, quas & ipsas Turcicas esse arbitratus est, eo nomine, quod cursum suum recta ad nos dirigerent. Ipsi autem maturè obseruauerant, nos esse Batauos & ex eo numero, qui ipsas tutelæ & securitatis ergo (mercatoriarum enim naues erant) comitati multum profuerant. Amicè igitur nos salutauimus, & ita vtriq; discedentes illi suum nos nostrum iter profecuti sumus.

Fretum Herculeum siue Gaditanum.

Duodecimo huius mensis die *Fretum Herculeum* (quod hodie *Strictum* siue *Stretto de Gibraltar* vocant) ingressi sumus. Separat hoc Fretum Europam ab Africa angusto mari, & vbi Oceanus in mediterraneum mare admittitur, non nisi quatuor milliaria in latitudine habente. A parte sinistra ingredientibus est Hispania versus arctum, regio illis in locis omnium bonarum rerum ferax. At ex altera parte in *Mauritania* intra *Tisuanam* & *Tangieram* mons est præaltus, qui ob eam causam ludicrum apud Germanos nomen habet, quod in eo permulta simiæ & cercopitheci subinde conspiciantur, vt & Leones.

Rex Marocanus piratarum socius.

Cæterum oppida illa *Tisuanam* & *Tangieram* Lusitani incolunt, gentes autem à veteribus *Mauri* & *Mauritani* dicebantur. Hispanorum Rex sexto ab hinc anno validam ibi classem habuit: cum autem *Don Iohannes Vazarius* summus classis Imperator ætate ac annis grauis esset, Rex *Philiberto Allobrogum* principi illam dignitatem obtulit, eumque Admiraliū creauit, cui solennitati me quoq; tunc interesse contigit. Constabat autem illa classis triginta sex magnis nauibus militariter instructis, & triremibus viginti quatuor. Hac classe Hispani ex suis portibus soluerunt, illatoque bello *Regi Marocano*, famosum illum & capacem portum *Marmora* dictum occupauerunt, quod eo se scelerati Piratæ tanquam in securam stationem subinde recipere solebant, rapinasque suas ac spolia illuc congerebant. Ipse autem *Rex Marocanus* receptor erat piraticam exercentium, & prædæ in societatem turpi ratione veniebat. Mauris autem nauali prælio decertare ausis, præcipuè emicuit virtus Bataui cuiusdam, cui nomen *Iacobo Sturmio, Amsterodamensi*, qui tam forti-

fortiter & feliciter in hostem pugnavit, vt virtutè eius cognita, mille Regales nummos grandiores ei numerari iusserit.

At verò Hispani milites, qui in nauis huius *Sturmij* vehebantur, non lætati sunt hac gloria. Centum enim & sexaginta exijs, è Batauis autem sex pugnando occubuerunt. Nauis autem ipsa *Tygris* dicebatur. Idem hic *Iacobus Sturmio* Venetis postea operam suam approbavit, fuitq; adeò ab Duce & Senatu illius Reipublicæ cohonestatus, vt ei è publico ærario quotannis mille floreni, vsque ad extremum vitæ diem percipiendi, Senatus Consulto decreti sint. Ipsi quidem Iberi Piratas, qui fere omnes Christiani haberi volebant, occupato portu exegerunt: simul ac autem Hispani discesserunt, perditissimi nebulones ad Mahumetismum defecerunt plerique, vnde plus damni in mari post hæc tempora quàm ante dederunt: in societatem enim Turcarum, qui *Tuneti* & *Argerij* habitantes piraticam exercebant, venerunt, non tantum defertores & transfugæ Christianorum, sed & capitales hostes.

Non mirandum piratam Mammelucum fieri.

Habet aut *Rex Marocanus* in hac Mauritaniæ parte multa adhuc Castella & fortalitia, velut *Sophiam*, *Salcam*, & *Sanctam Crucem*: Hispani autem portum *Marmoram* firmiter muniuerunt, collocato ibi valido militum præsidio ad custodiam stationis.

Sex miliaribus ab hoc portu *Marmorensi* rudera vetustissimæ ciuitatis inueniuntur, quæ olim *Leonum Ciuitas* dicta fuit. Et nunc ruinis idem nomen hæsit, sed ob hanc puto causam, quod Leones ibi in subterraneis fornicibus siue cameris cubilia sua habeant, vnde nulli satis, quantumuis armato, tutum propius accedere.

Decimo quarto huius mensis die ventus contrarius nos ad *Malagam* in regno *Granatensi* appellere coegit, vbi naues nostras, quæ iam rimas agere incipiebant, refecimus, & armamenta purgauimus.

Sequenti die cum potissima pars populi è nauis in terram exscendisset, quidam è domesticis Consulibus siue Legatis, qui nouæ *Arminianorum Sæcæ*, (cuius nomen nimis frequens per Batauiam) addictus erat, *Aurangia Principi Mauritio Nassouio* inclementer dicere, eumque Salibus perstringere ausus est: inter alia hæc quoq; verba effutiuit: etiamsi ipsum vel mori è vestigio contingeret, Batauis eo nomine neque dolendum neque laborandum fore. Audiuit hæc gubernator nauis nostræ, & vt est nautarum natio violenta & ferox, profiliens, pugione confodit hominem, suo malo loquacem. post grauitatem facti considerans, in facellum quoddam propinquum, velut *Asylum* confugit. & ille quidem libertate hac tunc gauisus est, alius tamen gubernator nauis, neglecto illo priore, in locum eius est subrogatus.

Arminianus Mauritium principem casillo ladens confoditur.

Decimo nono Ianuarij die in portum *Malaga* appulit Proprefectus classis Anglicæ, cum nouem Regijs nauibus bellico apparatu instructis, qui *Argerio* veniebat, vbi grande consilium animo in piratas agitabat. Ad sexaginta enim naues piraticæ illum portum ingressæ fuerant. Has omnes igne concremare apud animum suum deliberauerat audax Anglus, sed noxio conatu. quadringentos enim milites perdidit, nec quod cogitauerat, effecit.

Vigesimo illius mensis die *Malaga* portum intrauerunt tres Gallicanæ naues *Massilienses*. Has inuaserant Turcæ: sed Galli adeò fortiter restiterant Piratis illis, vt se suaque omnia seruauerint: quin illud quoque addebant, (nescio vtrum iactanter more gentis, an verè) si vel exigua spes aut subsidium illos subleuasset, se mirabilia patraturos fuisse, fides sit penes historicos.

bulo, vbi machina tractoriâ siue haustrum erat, exantlandæ sentinæ, inueniunt tredecim Turcas latitantes, & insidentes genibus misericordiam hominum implorantes, qui spelunca illa extracti, vinctique loris ad Capitanum adducti sunt: qui constituerat omnino secundum leges sibi in Bataua dictas eos viuos submergere: sed Legatus exorauit eum, vt vinctos secum in Maltam Insulam deducere mallet. Captiui hi facti sunt, se nauem hanc ante mensē circiter Batauo Nauarcho ademisse. Altero die, qui primus erat Februarij mensis, oriente Sole à longe vidimus Maioricam Insulam, vbi duo nauigia minuti generis nobis obuauerunt: alterum erat Hispaniense, septimumq; iam meusem in mari errabat, vectores eius capti fuerant à Turcis & Argerij feruuerant: Alterum erat Anglicanum, vehens viginti omnino viros, & hi inter mancipia Maurorum fuerant. Illud *Barchinensem Hispania*, hoc *Massiliam Gallia* petebat.

Tertio Februarij mensis die vehemens flabat Eurus. nos eo vsi oblique relicta *Corfica Insula Sardiniam* appellere coacti sumus, vbi defunctos nostros, qui in prælio nauali interierant, humauimus haud longè à littore, iuxta *Pharum*, siue turrim editam, vnde noctu ardens ignis nauigantes instruit. Nec enim nobis à Sardis Calarensibus permissum fuit, vt in cæmeterio eos tumulareremus.

Ptores *Sardinia* qui *Calari* residet, nobis aliquot cados vini donauit, panesq; recentes suauissimos, vt eo donario ægri reficerentur: collaudauitque nostrorum militum fortitudinem.

Septimo eiusdem mensis ventus ab Occidente spirauit, celeriter igitur sublatis anchoris cutsum nostrum *Maltam* versus tenuimus.

Nono die iterum Turcica nauis conspectui nostro se obtulit, sed visis nobis subito ex oculis nostris se subduxit.

Separatione
minim.

Decimo die Februarij *Siciliam Insulam* conspicati sumus. Eodem die circa vesperam cæteræ naues quæ hactenus nobiscum vela fecerunt, nos deseruerunt, vna quidem *Candiam* petens reliquæ vero *Calabriam* & *Apuliam* extremas *Italiae* regiones.

Sequente die nauem aliam conspeximus, quæ nos per totam noctem insequuta fuerat. Cum autem proram illi obueteremus, inuasuris similes, repente fugit ac disparuit. Ita eodem die *Sicilia* littus legimus, (vbi *Ethnam montem*, qui hodie *Monte Gibello* dicitur, de nocte horrendum in modum ardere, fumumq; fauillis mixtum euomere vidimus) & circa vesperam *Maltam* (siue *Meliten* potius) propè accessimus, quo etiam sequenti die peruenimus.

Mos peregrinos percunctandi in Malta Insula.

Sub primum nostrum aduentum quatuor triremes armatis plenæ nobis in occursum prodierunt, quæ vbi ad nos accesserunt propius, percunctatus est earum rector, qui homines, & vnde? Vix hæc dixerat, cum vexillum Turcicum in summa naui conspexit, vnde facile fuit ipsis coniectura assequi, quid rerum gestum esset. Hinc iniecto rudente, quia venti altum silebant, quatuor ille triremes, remigio vsæ, nostram nauem, velut quadrigæ currum, in portum traxerunt. Nemo tamen ex ijs nauem nostram ingredi ausus est, donec satis euidenter demonstrassemus, nos ex locis contagione laborantibus pestifera minimè profectos fuisse.

Igitur portum vbi ingressi sumus, aliquoties illos machinis grandioribus salutauimus, qui & ipsi nihilo magis pulueri pyrio parcerunt, sed responderunt, tam ex triremibus, quam ab arce *Sancti Elmi*, quod præcipuum Castellum est illius Insulæ.

Die

Die decimo tertio multi ex Equitibus Melitenibus scaphis circa nostram nauem vecti eam studiosè perlustrauerunt. Vtraq; enim nauis, tam nostra quàm ea quæ in potestatem nostrâ venerat è Turcarum manibus, variè tormentorum ictibus lacerata fuerat: quæ res ipsis non parum admirationis attulit, multo autem magis obstupuerunt, postquam intellexerunt, centum & duodecim viros (tot enim omnino eramus in vniuersum Bataui) contra trecentos exercitatissimos piratas pugnauisse, ijsq; & victoriam & vitam extorsisse: accedente insuper machinarum ænearum numero, quo nos longè superarant, cum nostra nauis non nisi triginta duobus, illi autem quadraginta duobus grandioribus tormentis instructi essent.

Decimoquarto huius mensis die, cum nemo è nostrorū numero laboraret morbo aliquo, sed omnes essent integri & sani (præter faucios) nacti sumus licentiam *Maltam* ingrediendi, cum morem illum à maioribus acceptū diligenter obseruēt, vt quicumq; nauis appellat ad portū, in oppidum atq; adeo ipsam Insulā minimè admittantur, nisi exploratum certumq; sit, in omni nauigantium numero ægrum aut cōtagioso aliquo morbo infectum nullū esse.

Mos Melitenis sum in cuncta contagione.

Decimoquinto die Capitaneus noster captiuos illos Turcas, quos in nauis à nobis expugnata se oculuissè, ac postmodum in latibus suis deprehensos fuisse supra diximus, ad *Magnum Rhodia militie Magistrum* misit vt eos tantisper in carceribus asseruaret, donec totidem Christianos in Turcicis triremibus seruietes adipisci posset, vt vorura atque permutatione facta Christianos cum Mauris mutaret. Qui autem eo tempore summum, inter Equites *Melitenes* Imperium tenebat, Gallus erat.

Inuenimus etiam *Malta* Nobilem quendam Germanum, *Jacobum Christophorum ab Andlou*, qui nuper eo venerat, loca Sancta religionis gratia aditurus. Magnus ille Magister ordinis comiter admodum & benignè nos habuit, iussitque, vt sui fabri nauem nostram, quæ tam masculè pugnauerat, diligenter reficerent. Quin & donis muneribusq; nos affecit, misso vino *Syracusano*, commendabilis bonitatis, ad plaustra quatuor, duobus item bobus, duodecim veruecibus, viginti quatuor Gallopauonibus, & è Gallinaceo genere, vltra cennum; dedit præterea pulueris nitrati doliola octo, pomorum auratorum & Limoniorum vim magnam; satisfecit in super pharmacopoeo pro omnibus medicamentis, quæ ad vsū ægrorum, quos curabam, ex pharmacopolio petieram. Erat enim princeps magnanimus & liberalis, amator virorum fortium.

Hæsimus in hac Insula vsq; ad vigesimum quartum superioris mensis diem. Ibi cum, proficiscendum nobis esset, tribus instructis triremibus nos deduxerunt, cum autem in alto essemus, ingens vtrinq; editus est fragor & tonitru è machinis igniuomis, qua ratione alij alijs valediximus. Nos perreximus in Orientem, petitur in *Cretam Insulam*.

Vigesimo octauo die Februarij circa vesperam apparuit nobis promontorium extremum *Cretæ*, eratq; cælum sudum & serena tempestas.

Primo die mensis Martij relicta ab læuolatero *Cretæ* (siue *Candia*) Insulâ, *Rhodum* versus atq; *Cyprum* proras direximus.

Martij mensis.

Quarto Martij Turcicam nauim è minorum genere prope *Rhodum Insulam* vidimus, sed Turcæ cum vento vterentur admodum secundo, illius beneficio euaserunt, & celeri fuga se subdixerunt.

Quinto die detexit se *Cyprus Insula*, olim Venetorum nunc Turcico Imperio subiecta; vt & postero die *Famagustam Caput & Regiam Cypriarum urbium* conspicati sumus. Venti erant vehementiores, donec septimo die *Portum Antiochensem* procul conspeximus.

Cyprus Insula.

Octauo

Octavo Martij die nauem Gallicanam, quæ *Massilia* veniebat, in via assecuti sumus, quæ nauis & ipsa *Alexandriam* petebat.

Nono die superioris mensis *Alexandriam* peruenimus, circa vespertinum tempus, vbi in portu offendimus naues quatuor Hollandicas, sex Gallicanas, & prægrandem illam molem, quam *Gallionem Sancti Marci Veneti* vocant; hi omnes frequentibus tonitruis ex ære cauo emissis nos salutauerunt, quibus & ipsi respondimus.

Vndecimo die Consul siue Legatus Batauorum scapham ingressus, in terram deuectus est, cum prius omnibus Capitaneis & nauarchis, qui tam in nostra quam alijs nauibus erant, valedixisset: quo discedente, omnes ordine naues è grandibus tormentis centies quinquagies sexies horrendum in modum tonuerunt. Præstolabantur huius Legati aduentum prætoriani Turcarum milites, *Ianizari* dicti, cum armis, qui eum *Alepum vsq; Syria* deducerent.

Duodecimo huius mensis die numerosum præsidium & longum viatorum agmen ab *Alepo & Baiazethi* oppido venit, ultra trecentos Camelos secum trahens, qui omnes sericum & vestes Damascenas aliasq; merces preciosas dorso ferebant. Nec enim tutum est, iter per Syriam facientibus solis ingredi, sed *Ianizaros* secum habeat necesse est, quicumq; suæ incolumitatis studiosus est.

Decimoquarto Martij duæ Turcicæ naues portum ingressæ sunt Turcas Græcosq; vehentes, qui ab oppido *Baiazethi* venerant.

Decimo quinto die Princeps quidem Turca è portu soluit, *Cyprum Insulam* petiturus, nauis suæ indiderat nomen *Malo punico*.

Decimo sexto, Magna illa Triremis Veneta, *Sancti Marti* nomen gerens, vt & tres naues Hollandicæ *Alexandria* soluente *Cyprum Insulam* petierunt, etsi venti minimè secundi spirarent.

Vigésimo primo Martij mensis die circa *Mesonyction* ingens tempestas cum procellis nos obruit, vt nauis tribus anchoris proiectis firmata vix constiterit; contigit & *Myoparonem* ab *Rhodo Insula* proficiscentem in loco vadoso mergi, quo naufragio sexdecim homines, partim Græci partim Turcæ perierunt.

Vigésimo tertio die Bassa quidam Turcicus è purpuratorum numero *Constantinopoli Alexandriam* venit, illic cum imperio futurus. Cui honoris ergo omnes naues, quæ in statione erant, multis machinis displosis cum ingenti fragore, vt moris est, aduentum felicem gratulati sunt.

Sacro Paschatis die Præfectus nauis nostræ siue Capitaneus, adhibitis in conuiuium mercatoribus, qui quatuor illis nauibus onerarijs nos hæcenus comitati fuerant, valedixit eis, vbi bibitum est largius, & inter potandum *Mauritij principis salus*, ad Cyathorum numerum subinde repetita: boantibus iuterim horrendum in modum machinis igniuomis. Cumq; semel adhuc tonere vellent, machina vi ignis percalefacta crepuit, adeo vt in multas partes dissiliret hinc inde volitantibus fragmentis, vnde viginti quatuor partim milites partim nauis vulnerati, tres autem ita ambugi sunt, vt instar *Æthiopum* toto corpore nigrescerent. Puer Capitanei tunc ministrabat mensæ, huic fragmentum æris crus abstulit, fædo facto vulnere.

Decimo quarto die Aprilis *Alexandria* discessimus, & nobiscum duæ naues Hollandicæ, cumq; aliquantum profecti essemus, tempestas procellis mixta nos inuasit, quæ citra noxam grauiorem deferbuit.

Duodevigésimo circa vesperam duas naues *Rhodias*, & duas *Gallicanas Massilienses* in itinere obuias habuimus.

Vigési-

Vigésimo huius mensis die alia nauis Batauica gubernatoris inscitia nostræ nauis tam grauiiter illisa est, vt prora illius cum parte carinæ fædè laceraretur, adeo vt parum à certissimo naufragio abesset.

Primo & vigésimo Equites *Melitenenses* triremem turcicam nacti, inuasertunt & expugnauerunt, nactiq; sunt ingentem prædam, quæ ultra centum millia ducatorum æstimata fuit. Nos ab illa pugna nauali tam propè aberamus, vt boatus tormentorum aures nostras ferirent, etsi ab ictibus immunes essemus: nauigabamus autem haud procul *Cypro Insula*.

Postero die Græcos omnes, quos in illo nauigio nacti fuerant, in terram exposuerunt, Turcis secum *Maltam* abductis.

Vigésimo secundo Martij paulo post meridiem portum *Salinensem* plenis velis intrauimus, inuenimusque ibi ingentem illam nauem *Venetam*, *Gallionem S. Marci*, & aliam *Ægyptiacam*, quæ nobis in *Mari Iberico* multum damni intulerat, vt superius commemorauimus.

Tertio die Maij mensis magna illa nauis Veneta, *Sanctus* inquam *Marcus* ab portu *Salinensi* soluit, desertaq; *Cypro Venetias* petijt. Æstimatum fuit illius nauis precium viginti quinq; auri tonnis (vt cum vulgo loquamur) vehebatque sexcentos homines, sexaginta grandes machinas ære fufas optimo, eratque longe omnium instructissima. Sed hæc tanta moles, montis opus, tanti precij, incuria eorum qui *Tabacum* biberant (vel fufum potius hauserant) flammam corripuit, estq; in ipsis aquis marinis concremata penitus. Quinto die Maij intrauerunt *Portum Salinensem* quinq; naues Turcicæ, quæ ab *Alexandria* venerant, omne genus preciosis mercibus onustæ. Has naues bellicæ *Melitenium* diu fuerant persecutæ, sed venti secundi beneficio factum est, ne eas assequerentur.

Octavo die à *portu Salinensi* soluimus, & vela versus *Limasolam* fecimus. Postero die nauem quandam assecuti sumus, nauigantibusq; in ea magnum terrorem incussimus. Cum autem ex classe *Rhodia* esset, missos eos fecimus optantes, vt à *Melitenibus* securitatis ergo deduceretur.

Eo qui sequebatur die, appetente iam vespera *Limasolam* appulimus, vbi tantisper nobis expectandum fuit, donec socij nostri sua expedirent negotia. Eodem quoq; venit paulo post triremis Turcica, cuius trierarcha Capitaneo nostro quatuor dolia ficibus plena dono dedit, orauitq; vt se cum triremi sua, (quoniam nauis nostra contra piratas satis erat instructa,) *Rhodum* deduceret. quod ipsi negatum fuit, legibus ita exigentibus, quas *Illustres Ordines* nobis patriâ proficiscentibus dixerant.

Vndecimo & duodecimo Maij die multitudo magna Turcarum nauim nostram, permittentibus nobis, ingressa fuit, visisque machinis nostris è metallo puro & solido fufis obstupuerunt, nec in minorem admirationem eos rapuit structura nauis nostræ atq; firmitas: nec enim ante eum diem nauem Hollandicam viderant vllam.

Tertiodecimo, comitantibus nos sex alijs nauibus Hollandicis *Limasola* deserta, vela ventis dedimus, cursum nostrum ad *Maltam Insulam* dirigentes.

Decimo quinto apparuerunt nobis præalti illi montes, quos *Harmoidas* hodie vocant, qui perpetuis cooperiuntur niuibus, distantq; à *Rhodiorum Insula* milliaribus quasi triginta.

Vigésimo primo rursus *Creta* appropinquauimus, vbi parum abfuit quin duabus nauibus Turcicis potiremur: fuissetusq; illas planissimè assecuturi, nisi superueniens nox tenebras nobis offudisset.

I

Vige-

Soliditas
noxia.

Vigesimo septimo die deseruimus *Creta* littora, proris velisq; in Occidentem versis.

Iunij Mensis.

Quarto Iunij die, oriente Sole *Malta* nobis Insula apparuit. Circa meridiem sex naues prægrandes militariter instructas, & quinque trirèmes videmus haud procul ab Insula; nos illos Turcas aut Hispanos credidimus, & ipsi nos pro non dubijs habuere hostibus. Armis igitur celeriter expeditis, nihil iam animo aliud quàm prælium nauale agitantes, eas petiuimus: nec illi fecius in nos magno animo iuerunt. Sed fuit hic terror Panicus: Statim enim alteri alteros agnouerunt: Præerat autem illis nauibus *Gualsto Enchusinus, Capitaneus*, cuius supra facta est mentio. Porro hæ naues militares aduentum nostrum præstolata fuerant, vt nobis securitatem aduersus Turcas & Piratas præstarent. nec erat hæc sollicitudo de nihilo. quinque enim è nauibus nostris magnis Theauris & mercibus præstantissimis erat plenæ, quarum precium triginta quinque auri tonnis (vt vocant) æstimabatur. Cum igitur vtrinq; pro hostibus amicos & ciues offendissemus, pleni lætitiæ & gaudii machinarum ænearum mugitu nos salutauimus, vnde tantus audiri fragor, quantus vix confligentium esse solet. Erat nobis cordi, *Malta* Insulam denuo petere, ad repetendam nauem captiuam Turcicam, quam piratis extorseramus, & in huius Insulæ portu reliqueramus. Cum autem bellum glisceret inter Batauos & Hispanos non ausi sumus appellere.

Relicta igitur *Malta* quinto die Iunij *Siciliam* petijmus, vbi de nocte vidimus flammam *Aethna montis* (quem Itali *Mont-gibello* nominant) horrendum in modum ardens. Postero die iuxta *Drepanum* nauigauimus.

Duodecima dies huius mensis *Sardiniam Insulam* nobis ostendit.

Vigesimo quinto die Iunij quinque trimes Hispanicæ se nobis ostendere, quas omnino inuadere erat animus. Sed Commendator intercessit.

Sequenti die vnam & viginti peregrinas naues conspicati sumus quas intrepidè petere institimus. Propiores autem facti animaduertimus classem Anglicam esse, vtrinque igitur multi tormentorum boatus auditi sunt, quibus nos inuicem amicè salutauimus. Summus huius Classis Britannicæ Imperator omnes nostrorum militum Præfectos & centuriones ad se vocauit. qui postquam comparuerunt, viderunt, quam malè Angli ad Argerium accepti fuerant; naues quippe eorum variè laceratæ, cladem aliquam loquebantur, & quidem non leuem. Nam ad sexcentos milites è suis amiserant: ipsi contra sex piratarum naues militares combusserant. Sed iactura siue damnum ab Anglorum parte multò erat grauius, nec sex nauigijs reparandum.

Angli magna elude ad Algeriam accesserunt.

Vigesimo septimo die alia classis se oculis nostris obtulit, quam incitato cursu petijmus; Angli omissis nobis *Granata regnum* petiere.

Quæ sequebatur dies, errorem nostrum detexit. Classis enim illa, quam pridie videramus, non erat hostilis nec piratica, sed ex meris constabat nauibus onerarijs, quæ mercatorum Hollandicorum erant: eæ se omnes nobis adiunxerunt, vna nobiscum in patriam nauigaturæ.

Iulij Mensis.

Secundus Iulij mensis dies nos *Malagam in Regno Granatensi* perduxit. Est id oppidum duobus Castris atque propugnaculis apprime munitum, vnde tormentis in nos iaculati sunt. Vt igitur vitaremus periculum, recepimus nos ad Molonis promontorium, quod vno milliari à Malaga distat.

Postero die multi piscatores Hispani scaphis suis ad naues nostras accesserunt, qui nugis & mendacijs nobis persuadere conabantur, vt desertis nauibus in terram egredieremur. nos, quibus *Iberica fides* nota erat, nihil horum credidimus, quanquam eos interim nullo pacto læserimus,

Eodem

Eodem die circa meridiem tres naues longæ siue trirèmes *Magni Ducis Hetruria* Malagæ portum ingressi sunt, anchorasq; haud procul nostra classe firmauerunt. Nos in amicitia signum eas explorato tormento salutauimus. Anglicana Classis in portu ad *Malagam* aliquandiu substetit, vbi varijs donis & munusculis ab Hispanis Britanni honorati sunt, nos verò ne presente quidem pecunia quicquam rerum necessariam adipisci potuimus, qua re factum est, vt vale dicentes inuidæ terræ, vela ventis impleuerimus, rectoque cursu *Fretum Herculeum* petiuimus.

Cum quintus dies illuxisset, tota nostra classis, viginti quatuor nauibus constans, sex militaribus, Illustr. Ordinum sumtu instructis, & octodecim mercatorijs, quibus ingentes diuitiæ constipatæ vehebatur, ad portum iuxta oppidum *Gibraltar* in ipsis faucibus *Freti Gaditani* appulimus, fuitque necessario ibi diutiuscule hærendum, donec clementior ventus adspiraret. Estque hoc illud *Fretum*, in quo notabile illud prælium nauale inter duas instructissimas classes, Hispanicam & Hollandicam anno à nato bono publico millesimo sexcentesimo nono commissum est: Batauis Imperante *Iacobo Hemskerchio*, Hispanis autem *Luca Vassardo*, estque cum interitu vtriusque Ducis acerrimè pugnatum, sex Hispanorum militum millibus cæsis siue submersis. Octo longæ naues Hispanicæ inusitata magnitudinis, partim quinqueremes, partim septirèmes ab Neptuno absorptæ sunt.

Sextus Iulij mensis dies duas *Barquas* Hispanicas bono auspicio nobis obtulit, quæ ad *Gades* properabant, quas cum occupauissemus, captiui facti sunt, se à *Gubernatore Granatensi* missos vt summa celeritate *Gades* contenderent, classemque Hispanicam, quæ ibi erat, in statione de Batauarum nauium præsentia edocerent, cauerent sibi, atque quæ ad pugnam necessaria sunt sollicitè expedirent. Cum autem classis nostra sub ipso Castello oppidi *Gibraltar* in anchoris staret, vnde globis ferreis nonnullæ ex nostris nauibus peti poterant: ne duplex nobis oriretur bellum, hinc cum Castello præfidiarijsque, inde cum classe Iberis; & verò ne in hoc Fretum *Herculeo* quidem *Hercules contra duos*. Soluimus inde, dum incolumibus discedere licebat, & ex angustijs illis emergentes naues nostras retro montem aliquem subduximus, vbi nec ex arcè neque ex oppido quicquam à machinis nobis erat pertimescendum periculi.

Septimo Iulij die *Batauus* quidam *Hispanizatus*, qui in oppido *Gibraltar* habitabat, officio molitor, comitatus duobus Hispanis ad Nauarchum nostrum venit. Hi conabantur nos mendacijs circumuenire, vti superius piscatores *Granatenses*; dicebant enim, inducias inter Regem suum & Ordines Belgij in quadrimestre tempus prorogatas esse, integrum igitur nobis esse, citra vllius periculi metum in terram egredi, ibique mercari pro nostro libitu, quidquid ad vsus nostros esset necessarium. Quidam igitur ex nostris proditorijs illius Hollandi verbis prope fidem adhibuissent. Sed Hispanus quidam (quod iure mireris) candidior & melior *Batauo* in nos, monuit credulos istos, ne fiderent his verbis. Simulac enim oppidum ingrederentur, capiendos. Nec verum esse quod de procufis inducijs mentiti fuerant plani illi, quinimo ad atrox bellum omnia spectare, inque eum finem vndique cogi militem, & iam magnum numerum confluisse. Mutato igitur consilio arma expediuimus, excubiasque diligentissimè egimus, vt si forte vis hostilis ingrueret, ad excipiendam eam ac repellendam parati essemus.

Decimo huius mensis die seruatim egregiè ordinibus vela fecimus, diuisi in tres velut acies siue cohortes; quarum singulæ binas naues militares &

I 2

fenas

BATAVUS Hispanizatus.

senas mercatorias continebant, ita ut unaquæque acies diuersi coloris vexillis uteretur, quod sanè spectaculum visu erat iucundissimum.

Hoc ordine procedentes inter Hispaniæ & Mauritaniam littora nauigauimus vsi vento satis prospero. Ab longo spacio ostenderunt se nobis Insulam, quæ *Flandrica siue Azores* dicuntur, quarum caput *Angra*.

Ibi nauis quædam nobis oblata est, quæ ex India Occidentali rediens Hispaniam petebat: sed Commendator *Gualto* & propræfectus classis suis nauibus illam assecuti ceperunt. In captiuorum turba quatuor erant *Iesuita*. hos Dux uoster in naui sua secum retinuit, deque suis militibus totidem in captiuam nauem misit. Paulo post tamen, mutato consilio, omnes dimisit, libertatiq; restituit, reddita insuper nauē, ut ire possent quo uellent. quodq; milites nostros pessimè habebat, iussit ijs omnia restituere, quæ uelut hostibus iure ademerant. Ægre ferebat hoc omnes, non ignari, si Hispani illi nostros ita in potestatem suam redegerent, pari clementia & benignitate in eos vsuros haudquaquam fuisse. *sed nauis abant & ringebantur frustra.*

*Liberalitas
Batani ducis
in Hispanos.*

*Augusti
Mensis.*

Augusti mensis die tertio decem naues, inter quas & illa qua ego uehebatur, facto diuortio ab reliqua classe secesserunt: cæteræ, quæ adhuc erant quindecim iunctim nauigare perrexerunt: tardiores enim erant, nec tam celeriter vela facere norant uti nos.

Octauo illius mensis, cum haud procul Terram Angliam nauigaremus, dimisso perpendiculo profunditatem mensi sumus maris, deprehendimusq; orgyias centum sexaginta, ut nihil periculi esset à vadosis & breuibus. eleuatio Poli erat graduum quadraginta octo cum dimidio versus Arctum.

Nono Augusti ut & sequente die, cum aquæ subinde minueretur, tandem sexaginta orgyias in altitudine deprehendimus. Circa meridiem, cum Sol clarissimè luceret, extremæ partes Angliæ se nobis ostendere. Unde lati quinque omnino nauibus, *Portum Falmosum Angliæ* intrauimus. Cum autem venti parum essent ex voto, expectauimus ibi prosperiores. Tandem non sine singulari Dei gratia feliciter in Hollandiam usque peruenimus, re bene gesta, salui & incolumes, ubi præfecti rei Marinæ nobis non solum quæ debebant egregiè soluerunt, sed etiam donarijs auxerunt.

FINIS Navigationis Quarte.

SAMVELIS

SAMUELIS BRUNO-
NIS CIVIS ET CHIRURGI
BASILEENSIS EXPERIENTISSIMI NA-
uigatio quinta, quam animo in Asiam proficiscendi suscepit,
sed in itinere naufragium perpeffus, cum in Lusitaniæ
littus uix euasisset, ibi subsistere, & post in
Germaniam redire coactus est.

*Quam ob causam hæc Nauigatio in postremum hunc locum ab ipso auctore
reiecta est, licet, si annorum seriem & rationem spectes, non
quinta, sed tertia fuerit.*

ANNO à nata salute generis humani millesimo sexcen-
tesimo decimo sexto, cum à secundo itinere meo Afri-
cano Amsterdamum in Batavos rediissem, eadem
uſus nauis, qua ex Hollandia profectus fueram, quæ etiam
in conflictu illo nauali iuxta promontorium Afri-
cæ, quod *Capo Lopez* *Consalues* uocant, haud procul sancti
Thomæ Insula, (uti in secunda nauigatione nostra com-
memorauimus) grauitet læsa ac quassata fuerat: reuersum igitur me ex Gui-
nea Africæ nonnulli nauarchi, quibus apprimè notus eram, interq; eos præ-
cipuè *Henricus Wilhelmi* conuenit, rogauitque, nunquid cum illo uellem
in Lusitaniam *Vlyssipponem* uersus, postea per *Fretum Gaditanum* & mediterraneum
mare in *Italiam*, *Graciam*, *Thraciam*, *Constantinopolim* nauigare, aliaque si-
mul loca inuisere, ubi merces suas commodè distrahere & propitio Mercu-
rio lætoq; lucris uti posset.

Anno 1616.

Erat autem ille *Henricus Wilhelmi* ciuis *Roterodamensis*, nauis uero suæ
nomen imposuerat *Malo poma aurata ferenti*. Ego qui desiderio flagrabam ex-
teras regiones lustrandi, præsertim orientalia regna, non multum temporis
consultando traxi, sed operam ei meam addixi. Pacti igitur una, decimo sex-
to Iunij anni supra commemorati Amsterdamo relicta *Texeliam Insulam* nau-
igauimus, expectatisq; uentis secundis cum classe Batauica inde soluimus
& altum perijimus. Sed uentus tam valide nobis incubuit, ut nolentes etiam
uersus Angliæ regnum ad Insulam *Vectim* raperet: ubi nobis per integrum
decendium commorandum fuit. Eodem tempore exigua nauis piratica ui-
tempestatis in portum illius Insulæ delata fuit. quod cum sensissent duo ex
nostris Capitaneis, *Ellardus Thoma* *Amsterodamensis*, & *Ianus Tiffonius Hornanuis*,
nauiculam illam inuasērunt expugnaturi si resisteretur. sed piratæ animadu-
uerso hoc deseruerunt nauigium, & in terram euaserunt, fuga hinc inde di-
lapsi. Capitanei autem nostrates, cum nauigium diligenter perscrutati fuif-
sent, quia tam exiguum erat, & non nisi quatuor tormentis mediocris ma-
gnitudinis instructum, inutile sibi iudicantes, Gubernatori illius Insulæ do-
no obtulerunt.

*Vectis Insula
Britannica.*

I 3

Nauis

Navis ea, qua ego vehebar, capax erat Lastarum (ita vocant) bis centum & quadraginta, eratq; ei satis prospectū de machinis grandioribus, quas omnino triginta sex habebat, sed viros paucos, nimirum sexaginta omnino. Nec hoc adeo mirandum est: cum mercatores multoties naues habeant satis firmas, & tormentis bellicis affatim instructas, quibus tamen non multos imponunt milites, quia auarum & tenax hoc genus sumptibus parcat: vnde saepenumero fit, vt naues hęc mercatorię à piratis vel expugnentur, vel in extrema pericula deducantur. Nec tamen est dissimulandum, mercatores quandoq; selectioribus militibus & fortioribus suas naues instruere, quam Capitaneos bellicarum nauium. Malunt enim veteranis & exercitatoribus lautius stipendium soluere, quam tyronibus & rudibus militię marinę minus. Sed qui conscribuntur magno numero in naues militares, confusi ferè sunt, nec ratio habetur aptitudinis sed numeri. Cuius rei ego oculatus sum testis, quippe qui viderim, quandoq; sexaginta viros in nauis mercatoria pugnando in hostem plus praestitisse, quam centum aut plures tyrones in nauis militariter instructa.

Anavitia
sibi ipsi noxia.

Celer & expedita nauis
gatio.

Cum autem venti propitij nobis adspirarent, deseruimus littus Anglicanum, ipsoq; die qui antiquitus *iohanni Baptista* dicatus est, altum petiimus, nec quicquā aduersi passi sumus, donec Lusitanıę regnum in conspectu habuimus: fuitq; tam expedita nostra nauis, vt non totis sex diebus trecenta milliaria confecerimus. At verò cum iam terram Lusitanicam propè intrueremur, ventus plane in contrarium mutatus est, tempestas item ac procellę cteuerunt non per gradus, sed per parasangas, quę res tam nauarchum quam gubernatorem nauis nostrę non parum sollicitum habuit, metuentes extrema pericula. Adnixi igitur sunt vterq; , vt ab littore quantum possent, amolirentur, ne vi fluctuum & ventorum continenti illideretur. Sed hic conatus superabat vires eorum. Venti enim magis magisque furebant, contempta omni nauarum arte & diligentia, vt tandem coacti fuerint duas anchoras ab puppi proicere firmadę nauis ergo, ne littori illideretur, praesertim cum nox & tenebrę ingruerent. Aer erat crassus & caliginosus, & mare fluctibus coopertum, vnde prę strepitu vndarum & ventorum sibilis alter alterius verba nec audire, nec imperiū accipere aut iussa capessere poterat. Fluctus cooperiebant quandoq; ipsum nauigiū, quod iam tantū saluauerat, vt ad mesonyction vsq; aqua fuerit exhaurienda. Ex Anchoris altera fracta erat, altera laxata, cum sabuloso fundo dentem siue vncum figere satis firmiter non posset. Ibi gubernator grandius plumbum perpēdiculare fune in æquor demisit, cuius concavę parti seuo bouillo plenę, terrę nonnihil adherere solet, vnde iudicium faciunt nauę peritiores, in qua versentur regione. Inueniunt igitur aquam adhuc satis altam, nempe orgyiarum triginta. Nauclerus igitur iussit adhuc vnam Anchoram demittere, vt si fieri posset, nos ab internecione praeseruaret: nihil enim remittebant à feritate sua venti, nihil tempestas. Anchora autem quam dimiseramus, frustra erat, cum impressa arenosę terrę herere non posset: insuper rudens, cui alligata erat alia anchora rumpebatur, adeò vt in tota nauis omnia terrore & trepidatione plena essent. Tandem nauarchus & gubernator sacram, id est vltimā anchoram demittere statuerunt, sed omnia frustra erant, inualescentibus enim in singula propè momenta ventis, nauis nostra summa vi terrę impacta est. Vnde tantus timor omnes inuasit, quantus esse potest eorum, qui mortē non dubiam ante oculos vident. Cohortati igitur sunt ceteros ij qui cordatiores erāt, vt Deo se cōmitterent, à quo solo esset expectanda salus in reb. deploratis. Ipse gubernator apertè professus est, toto vitę suę tempore pertinaciore & horribilio-

ribiliorem tempestatē se non expertum: consuluit igitur nobis, vt qui vellet vitę suę nando aut alia ratione consulere, sibi tempestiue prospiceret, se qui iam vir esset senio prouectiori, mansurū ad clauum suū siue gubernaculum.

Huius tam grandis infortunij nuncius ominosus fuit murium domesticorum, maioris generis, insolitus stridor & veluti gemitus (permulti enim erāt in nauis nostra) qui & post longas querelas duabus circiter horis antequam nauis terrę impingeretur, ex illa fugerant. Quo omine conspecto senex noster gubernator claris verbis pronunciauit, scire se certo certius nauem perituram, nec à naufragio seruari posse. Mature igitur imperauit, vt actuaria nauicula & scapha in mare demitteretur, vt homines earum beneficio seruari possent, ipse quidem primo renuebat actuariam ingredi, tandem vero persuasus à nauarcho ceteros secutus est. Sic igitur nos omnes vehebamur

Omen futuri
naufragii.

parua actuaria terram summa ope annexi petentes. Sed non diu hęc nobis spes constitit. Nam ingens fluctus decumanus scapham ita obruit, vt prope modum impleuerit aqua. quidam terrore perculsi, è nauigio in mare insilierunt, scilicet vt natando vitam seruarent, vnde scapha aliqua parte oneris leuata est. Vigiles nocturni in Pharo siue turri littorali ingentem ignem accenderant, nos autem vltra duas horas ita errabundi in aquis ferebamur donec tandem terrę appropinquarem.

Cum

Mirus casus
Authoris.

Cum autem fluctus littori illisi, ut fert eorum natura, resiliunt, ibi celeriter deserto nauigio quiuis ad terram properauit, antequam redirent decumani. Mihi vero impossibile fuisse terra potiri, nisi DEVS euidenti auxilio subuenisset. Cum enim me ingens fluctus correptum in terram proiecisset, ego verò me iam erigerem & in pedes consisterem, idem ille fluctus à terra ad mare refluens me denuo corripuit, inque mare retraxit. Vbi cum iam me ipsum pro perduto deplorarem, ingens mali nostræ fragmentum ab aquis ad me delatum est, quod auide arripui, eoque vsus ad littus euasi, cæterum tanta tristitia & trepidatione animum meum obruente, ut narranti nemo credere possit, nisi qui similia expertus est.

Diuinitus igitur his tantis periculis ereptus, inque Lusitanico solo tam eleganti & calido collocatus, in collem quendam conscendi, vbi stabat turris ex ijs, quæ ignes noctu sustinent, vbi corpus lassum & viribus exhaustum herbido solo applicui, ibiq; decubui vsq; dum illucesceret: ignorabam autem penitus, in qua regione, aut apud quos homines versarer. Sole igitur iam lucente quidam milites ex vicinæ arcis præsidio, cumque ijs nonnullæ mulieres versus mare viam capebant, an aliquid in mari rei nouæ conspici possent. Erat autem hic locus admodum editus, vnde longe lateq; prospectus in mare patebat: quos cum viderem ad me accedentes propius, quia solus eram, (nec enim quenquam è nostris Batavis cernebam) formidabam eorum præsentiam, ne forte aliquid mali mihi ab illis perpetiendum foret. Conabar itaq; corpus humo tollere, & aliquantum secedere, ne tam opportunus essem iniurijs. Sed defectæ vires & nutantes terrore ac formidine poplites incessum mihi negabant. Decubui igitur rursus, & expectaui quid de me futurum esset. Cum igitur milites illi cum mulieribus ad me venissent, omnium primò ex me sciscitanti sunt, nunquid *Christianus* essem? (nam non rarò contingit, ut Turcæ quoq; in hoc littus vi ventorum compellantur,) ad quæ verba ego debili voce, Hispanica lingua vsus respondi, esse me. Apprehenderam enim idioma illud in Africæ regnis, *Angola & Guinea*. Ipsi verò pergebant quærere, quis casus aut, quæ fortuna me huc detulisset? Quidve perpeffus essem, & cur ita solus? Aderat his etiam mulier quædam Hispanica, *Moladina* nomine, coloris subfulci aut flauescens, patre procreata Lusitano, matre autem Numidicâ, attri coloris. Igitur illa *Moladina* & ipsa percunctata est me, nunquid *Christianus* essem? Cui cum itidem affirmassem, esse verò, perrexit rogare, vti domum ipsius venirem, oblato familiariter hospitio. Mihi non ingrata erat hæc benigna inuitatio, sequutus igitur sum ut potui, nam admodum debilitatus eram, nauseante ventriculo ob aquarum marinarum copiam, quam inuitus hauseram. Multis me beneficijs affecit mulier illa domi suæ, nec alio ferè affectu complexa est, quàm si filius essem. Plusculis igitur diebus cum illa commoratus sum donec Dominus siue (ut vocant) Patronus nauis nostræ me peruestigaret, & sciscitaretur ex me, haberem ne aliquid nummorum? Cui respondi, me de argento ne cogitare quidem, agere autem ingentes Deo grates, qui me viuum seruasset, esse me affatim contentum, quod destitutus ære, vita fruerer. & vicissim illum percunctabar, vectores ne omnes, qui vna nauigauerant, salui euassissent? Respondit, sedecim adhuc viros se desiderare, quos diu perquisitos inuenire non possent: narrabat præterea, quosdam iam vsos Barqua Hispanica *Lyssabonem* abiisse: tandem quærebat ex me, vellemne secum eodem proficisci? Negavi mihi superesse vires ad conficiendum aliud iter, cum superioris molestias nondum concoxissim, debilitato mirum in modum toto corpore. Ita factum

Author subleuatur à muliere Hispanica.

etum est, ut tribus Septimanis integris hospitio *Moladina* benefactricis meat vterer, donec recuperata valetudine pristinis viribus meis restituerer.

Altero post naufragium die cælum serenum erat & omnia tranquilla, piscatores Lusitanici scaphis & lintribus ad naufragam ratem accessere, inde peturi, quicquid adipisci possent: qui inter reliquas res, quas nacti fuerant, etiam arcam meam, rebus ad artem meam Chirurchicam pertinentibus plenam piscati fuerant. Hanc se restituros mihi negabant, nisi duos nummos Regales grandiores illis è vestigio soluerem. Sed hæc postulatio superabat facultates meas: carendum igitur illa in perpetuum fuisset, nisi liberalitas mercatorum mihi eam redemptam velut de nouo donauisset.

Igitur optima mulierum *Moladina*, cum vires bona ex parte recollegissem, deduxit me nauigio *Lyssabonam* vsq; in sacellum Germanorum. Ibi *Germani, Galli, Itali & Angli* vno & eodem vtuntur sacerdote, qui collegam habet, quem Capellanum vocant. Huius partes sunt homines peregrinos naufragos excipere, & omni beneficentiæ genere prosequi. Igitur Sacerdos ille, *Petrus* nomine, natione *Belga* me comiter acceptum deduci curauit ad Chirurgum quendam in vrbe habitantem, cui *Viennæ* in Austria nato nomen erat *Iohanni Ammano*, vti mei porro curam gereret, pollicitus, se ex redditibus Sacelli ei satisfacturum: nec quicquam obstabat liberalitati huius sacerdotis, quod interroganti & patriam & nationem meam constanter fassus eram, meq; *Basileensem Heluetium* dixeram.

Germanus
Chirurgus
Lyssabonæ
habitans.

Huic Chirurgo pari ratione *Vlyssipponem* habitare contigit, annitentibus nempe mercatoribus, qui cum in Lusitaniam secum deduxerant: alias rara auis est, *Germanum Chirurgum* in illis oris oppidisq; inuenire. Vir iste multa in me contulit beneficia, mihiq; quatuor integris mensibus hospitium præbuit, quo nomine me ipsi per omnem vitam obligatum fore fateor.

Cæterum non possum hoc loco præterire, quin narrem, quod non parum ad rem præsentem facere videtur. Moris est per omnem Lusitaniam, quoties nauis aliqua vi tempestatis & ventorum illi littori appellitur, Dominus nauigij statim desinit esse possessor illius, nec ius fasq; ultra obtinet illius dominium vlllo pacto sibi vendicare, nisi singulari fauore magistratus impetret, ut commodo precio sua sibi nauis præsentem pecunia denuò vendatur. Iam uauis illa qua nos vecti fueraus, quæque nos prope omnes perdiderat, triginta millibus florenorum Hollandicorum emta fuerat, in cuius æris computum non veniebat, quicquid pecuniæ in grandiores machinas, earumque instrumenta expensum fuerat.

Ius Lusitanicū iniustum.

Eodem tempore in portu ad *Lyssabonam* quatuor naues *Hollandicæ* in anchoris stabant: duæ *Roterodamenses*, vna *Enchusina*, & itidem vna *Akerslotensis*. Erat autem in his nauibus ingens argenti signati copia: sed non licet quicquam auri aut argenti Hispaniæ regnis exportare, solis ijs mercatoribus exceptis, qui frumentum aut alia ad vitæ sustentationem necessaria Hispaniæ inuenerunt. hi enim peculiari gaudent priuilegio. Cæteris omnibus mercatoribus vna eademque lex dicta est, ut quacunq; tandem ratione merces mercibus commutent, pecunias autem nequaquam exportent: transgressoribus atrox constituta est pœna, ut qui secus faxit, veneat ipse, adque remum adhibeatur, nauis verò cum omnibus mercimonijs fisco regio addicatur. Proditori, qui ad magistratum præuaricantes detulerit, tertia pars precij cedat. Igitur quatuor illæ naues, vti dictum est, multum auri argentiue vehebant, è quibus tres maturè sibi consulentes, è portu abierunt, asportatis secum plurimis pecunijs: quarta autem *Roterodamensis*, in qua

Hispania pecunia tenax.

K viginti

viginti quatuor millia regalium nummorum grandium erant, nec non gemmæ complures Orientales, quarum precium centum millibus ducatorum æstimabatur, adhuc in anchoris subsistebat. Huius nauis dominus *Cornelius Hoppo*, vir magnæ apud suos autoritatis ob probitatem & candorem, scriba utebatur, iuvene procacis & malitiosi ingenij. Petebat hic scriba quodam die ab hero suo quingentos nummos regales: quia autem volebat aperire, quo pacto illa pecunia vsurus esset, non impetrauit. Plenus igitur irarum ob repulsam abiit, herumque suum ad magistratum detulit, quod contra leges Lusitanorum tam grandem thesaurum regno exportare vellet. Cum dicto aderant quatuor triremes Hispanicæ, milite armato plenæ, qui nauim diligentissimè scrutati omnes abstulerunt pecunias, cæterisq; mercibus miseram nauem penitus spoliauerunt. Nec proditor de hac perfidia diu lætatus est, cum ei nequaquam tertia pars prædæ repræsentata fuerit, uti sperauerat, locumque etiam in suo scelere fecit pro uerbo, *PRODITIONEM amo, Proditorem non laudo*. Illa ipsa nauis postmodum mercatoribus quibusdam Germanis ab Gubernatore urbis vendita est, quæ deinde Nauarchi mei, viri peritissimi & maximè industrii, fidei commissa est.

Eodem tempore contigit tres prægrandes naues, quas Lusitani *Caraguas* vocant, ex Orientali India Vlyssipponis portum ingredi: sunt autem hæ naues tam vastæ molis & magnitudinis, ut singulæ nongentis lastis onerentur, vectores autem circiter mille tollant, cum primum ab Lusitania soluunt. His igitur nauibus appellentibus, omnia lætis acclamationibus personuerunt, inque signum publicæ lætitiæ omnes oppidi Campanæ pulsatæ sunt, tonantibus frequenti boatu machinis æneis, quæ ubiq; per urbem dispositæ erant.

Quarta post hæc die alia tam grandis nauis appulit, quæ circiter bis mille milliaria nauigando confecerat, sed quia per errorem propositum cursum non tenuerat, peregrinis mercibus & lucro destituta portum ingressa est, nec ullus ei ob infelicitatem habitus honos.

Sexto octobris die in eodem portu Lyssabonensi appulit prædiues illa classis, argentum illud ferens, quod pro regno Lusitaniæ in Occidentali India colligitur. Constabat autem nauibus omnis generis circiter quadraginta, vectorum autem numerus erat ad nouies mille. Omnes hæ naues argentum & exoticas merces magna copia uehebant, præter sex magnas naues Regias, quæ ut cæteris præsidio essent, non onerata mercimonijs, sed instructæ erant militariter.

Ingressæ autem sunt hunc Lusitaniæ portum, non quod Nauarchi & Gubernatores ita statuissent, sed necessitate coacti. Viginti enim naues Piraticæ Turcarum, omnes ad bellum expeditæ, tormentis, maioribus & milite instructissimæ, hanc classem inuaserant, quæ nisi furori & potentiæ Piratarum cessisset, & summa celeritate hunc portum subijisset, procul dubio de ea actum fuisset.

Cautione igitur & celeritate hic opus erat. Ingentes enim atque adeo incredibiles thesauri his nauibus uehebantur: abundabantq; pleriq; omnes, qui nauigauerant, adeo argento, ut pro vnus noctis diuersorio regalem nummum grandiore soluere non dubitauerint. Pocula eorum atque cætera vasa, quæ in quotidianum apud eos usum veniebant, omnia ex solido argento facta erant.

Cum autem omnium thesaurorum, quæ ex vtraque India exportantur, quinta pars Regio fisco cedat, præter utensilia, & quæ in supellectile

compu-

Scriba perfidus hero existit.

Classis argentea ex Occidentali India.

computantur, qualia sunt vasa omnis generis, disci, patinæ, pocula, coclearia, phialæ, gutturnia cum epistomijs, pelues, & quicquid in hunc censum venit: Hæc enim omnia à decimatione, vel quintatione potius, (ut ita dicamus) immunia sunt, negociatores hunc actum inuenere, ut ea utensilia crassa admodum & ponderosa apud Indos ruditer sibi fabricari curent, ut Falcidiam siue Trebellianicam hac ratione euitent.

Cum igitur nauarchus meus onerasset nauim mercibus, quas adipisci potuerat, nempe mille quingentis Sacchari cistis, & quinquaginta saccis coriaceis cinnamomo plenis, (Lusitani *Fardos* vocant) interrogauit me, an vellem cum eo Venetias proficisci? Mihi verò nondum commodum erat, adhuc Neptuni fidei me committere. Commoratus igitur sum Lyssabonæ ad Natale vsq; festum Christi.

Interea & alia nauis Hollandica aduenerat, cui *Aureo Falconi* nomen erat. Hæc nauis recens fabricata erat, eoque firmior & pulchrior, sed Chirurgi destituebatur. Dominus eius non diu ibi moratus celeriter mercibus potitus est, quibus nauem oneraret: nempe mille ducentas saccharo plenas cistas, & quinquaginta culeos cinnamomo plenos. Et hic ex me sciscitatus est, an vellem in sua naui Chirurgi officium obire, pollicitus liberale eo nomine stipendium, seque curaturum de suo, ut medicamentorum mihi semper suppeteret copia. Mihi hæc postulatio non admodum cordi erat: quia tamen operam ei addixeram, illectus bonitate stipendij, quod nouem Regales nummos menstruos mihi fuerat pollicitus, copiamque insuper fecerat de meo peculio negociandi, mihiq; priuatim lucrandi, si fortuna faueret, faciendum omnino fuerat quod promiseram. Acceptis igitur duobus stipendijs mensuris, quæ mihi velut arrhabonem futuræ solutionis dederat, id argentum in scenore collocaui.

Stipendium Chirurgi in nauigatione.

Cæterum adhuc quatuor aliæ naues se nobis adiungere, sociæ futuræ vtriusque fortunæ, duæ Lusitanicæ, quæ *Angole Regnum in Africa* petebant, multique mercimonijs rebusque præstantissimis onustæ erant, quarum precium sexaginta millibus ducatorum aureorum æstimabatur: & duæ Anglicæ, quæ constituerant in *NVMIDIAM* nauigare, siue (ut hodie satis Barbarè vocant,) *BARBARIAM*.

Itaque sexto Ianuarij die anni millesimi sexcentissimi decimiseptimi, cum secundi nobis adspirarent venti, à Lyssabonæ portu soluimus.

Anno 1617.

Cuius anni mensisque die nono, cum è natis quidam summam malum conscendisset, speculaturus, an aliquid peregrinarum nauium cernere posset: subito exclamauit, videre se quinq; prægrandes naues, quæ cursum suum tenerent in confinio *Baticæ & Lusitaniæ*, haud procul à promontorio quod vocant *Caput Sanctæ Mariæ*. Nos quidem tum eas naues Hispanicas esse existimauimus, sed magno errore, ut post patuit. Illæ igitur quinque naues, conspectis nobis, plenis nos velis rectoque cursu petebant. Archithalassus igitur noster signum conueniendi dedit, tonitruo è machina emisso. quo audito naues nostræ se coniungere propius. Ibi Dux classis nostræ quæsiuit è singulis, quid eis esset animi, vellentne secum pugnae aleam subire, si ita res & vsus ferret. Ibi omnes eodem consensu responderunt, pollicitos se esse eandem subituros cum eo fortunam, præstituros reapse quod promiserint. Collaudata eorum prompta voluntate Dux noster iussit, ut celeriter expedirentur arma: quod pari alacritate factum est. Interim quinque illæ naues nobis appropinquauerunt, cum Turcicæ classis Archithalassus tormento nos prior petijt.

Pirata Turcici in mari Lusitanico.

K 2

Tum

Tum primum nobis signa atque vexilla in summitate nauium illarum indicium fecerunt, Turcas esse qui nos appetierant, quanquam diuersarum nationum homines nauibus illis ueherentur. Proclamauit quispiam e nauis praetoria eorum: *qui hominum & unde?* Respondit Dux noster, quae re praesenti videbantur. Perrexerunt ipsi interrogare, *quas ueheremus merces?* Responsum est, nos *farre & adorea* onerasse carinas. Haec autem eò dicebamus, quia naues frumentarias à Piratis haud facile appeti noueramus. Ceterum hac fraude parum profecimus.

Naues enim duae e nostratibus pulcritudine sua & recenti fabrica illis desiderium accenderant. Denuo igitur *Stentor* ille acclamauit nobis, ut citra pugnam nos dederemus, se nos abducturos Argeriam, & Patrono precium nauis persoluturos. Respondit Archithalassus noster: nauem hanc suae concreditam fidei, non uti eam venderet, sed ut ad extremum usque Spiritum defenderet. quin sine sanguine & caede promercationem illam non futuram. Milites se esse, non caupones aut fabros.

Igitur Turcarum Dux, videns se frustra licitari rem minimè venalem, e suo nauigio horrendum in modum in nos fulminare cepit. Erat autem hoc minimum e quinque; illis Piraticis quae nos inuaserant, uehebatque machinas viginti quatuor, milites autem bis centum. Duae, quae hanc magnitudine aliquantum superabant, instructae erant Vicenis octonis tormentis aeneis, & ducentenis quinquagenis militibus. Duae autem, quae maximae erant, habebant singulae triginta sex tormenta maiora, & ter centum milites. At nobis in uniuersum plures non erant viri quam bis centum viginti quinque, & machinarum aenearum numerus sanè modicus. Furente igitur utrinque Marte acrius, duarum Hispanicarum nauium ductores atrocitatem praelii horrentes fugam arripuerunt. quorum exemplo pauidi facti duo Nauarchi Angli idem fecere: quae desertio atque perfidia, etsi nobis aliquantum terroris attulit, ingenti tamen nostro bono facta est, ut mox patuit. Nam tres naues Piraticae fugientes infecuta à reliquis duabus se seiunxere, nec destitere illas in alto Oceano persequi, donec sol ad occasum inclinaret.

Tandem circa vesperam hora diei inclinati tertia, piratae quatuor illis nauibus potiti sunt; etsi enim diu se defendissent: consistere tamen in praelio diutius non potuerunt, pauci contra multos, mercatoriae naues contra bellicas, negociatores contra piratas exercitatissimos.

Cum autem Turcae superiores facti praeda illa potiti fuissent, & iam recta ad nos quoque contenderent, non praecipiti fuga aut effusa, sed sensim robori & furori eorum cessimus, usque ad hoc obsequio venti prosperrimi. E praetoria nostra nauis emissus grandis globus ferreus malum anteriorem alicuius Piraticae nauis perfregerat, quae ideo coacta est ab oppugnandis nobis desistere. Absque quo si fuisset, sine dubio pirata ille nos pugnando tam diu distinuisset, donec reuersi fuissent tres illae naues, quae iam duas Anglicas & duas Hispanicas expugnauerant: quae quidem res cum praesentissima nostra clade coniuncta fuisset. Quod si sciuisset, nostra nauis tantos thesauros vehi, quae ultra *quatercenties mille aureorum ducatorum* conficerent, accedente insuper magna preciosi coloris copia, quem Couchenillam vocant, & plusculis sacculis margaritis selectissimis plenis: haec inquam si illis innotuissent, nullum dubium est, quin omissis quatuor illis fugitiuis nauibus nostram unice inuasissent, in qua sola tantum praedae futurum erat, quantum vix in ceteris nauigijs omnibus.

*Praetorium
Nauale*

*Grandes the-
sauri in nauis
Lusitanica*

Libe-

Liberati igitur tam immani & praesenti periculo, actis Deo gratijs vela ventis denuo permisimus, *Gades* Insulam Hispaniae vicinam, (quam nauitarum vulgus *Calas*, siue *Cales Males* vocat) cursu petiuimus, ad quam etiam postero die appulimus. Ibi classem Hispanicam offendimus, quae nostras naues explorauit. Animaduerso autem, quod cum Turcis pugnauissemus, loquentibus non tantum faucijs hominibus, sed & ipsa nauis periculi magnitudinem ostendente, Archithalassus Generalis Hispaniae, *Philiberus Allobrogum Princeps*, nostram vicem misertus, aliquot cados vini praestantissimi nobis dono milit, aurea item mala cum pomis citrijs magno numero, ad reficiendos aegros: liberaliter insuper pollicitus, si nobis in animo esset, piratas illos à quibus laesi essemus, peruestigare atque insequi, se nobis triremes nonnullas milite ac ductoribus ceterisque rebus ad bellum necessarijs affatim instructas adiuncturum, quorum ope latrones illos concidere, & ultionem de illis sumere possemus. Sed dux noster honesta excusatione gratias egit: dixitque se nihil tale in mandatis habere, sed ut iter suum quam primum maturaret, & in patriam properaret: In hoc enim se mercatoribus fidem dedisse, quibus grauius esset obligatus, nec sibi integrum esse, tanto fauore & gratia principis uti.

Postero die, mutato animo & affectu misit ad nos apparitores suos, qui nobis regis Hispanorum nomine profectioe omnino interdicerent, neue clam ipso discedere possemus, ademit nobis omnia vela, eodemque in loco nos per tres continuas septimanas detinuit.

Dum hic moras praeter arbitrium necimus, aduenerunt duae illae naues Anglicanae, quas à piratis superius diximus expugnatas fuisse. Boni hi Angli narrabant nobis, praeterquam quod omnia perdidissent, se admodum male habitos à Turcis, grauiusque verberatos fuisse; inter cetera conquerebantur admodum de tribus ingenuis ac perelegantibus pueris, quos sibi ab Piratis illis raptos fuisse asseriebant.

Classis autem illa Hispanica, quam sub *Gadibus* in anchoris haecenus stetit supra commemorauimus, tandem soluit, in altumque prouecta est. Sed malo alite. Nam eodem die, ante crepusculum perijt ex ijs praegrandis quaedam nauis militariter instructa, vehens quadraginta grandiores machinas, unde magnitudinem eius coniectura assequi facile possis. Delata enim in scopulos, ad extantem quandam rupem, quae *PORCVS* dicebatur, tam vehementer illisa est, ut rumperetur, haud ita longe à portu, quo globus aere cauo emissus pertingere posset.

Eo, qui hanc classis profectioem secutus est, die restituta sunt nobis vela nostra, addita honesta excusatione: consilium illos cepisse inuadendae Argeriae, veritosque fuisse, ne nos interim profecti illorum deliberationes interturbaremus. Sed vanum & mendax genus haec finxerant. Interim haec erat vera causa. Intellexerant enim viginti quatuor naues *Germano milite plenas* Oceanum Cantabricum nauigare, sub ductu & auspicijs *Comitis à Nassau*, perque fretum Herculeum & mare mediterraneum Venetias petiuros esse. His *Germanis* se in illo freto *Gaditano* opponere statuerant *Hispani*. Sed ut post patuit, irrito conatu. Nauigauerunt enim milites *Nassonici*, & feliciter Venetias, bonis perpetuo ventis usque, peruenerunt.

Septimo igitur Februarij die anni superius commemorati ab *Gadibus*, (siue *CALLES MALES* magis placet) solutis nauibus, bona commodaque tempestate nauigare cepimus. Non procul inde vecti dolium ingens

K 3

nostri

*Nauis Lusit-
anica nauis
fragio perijt.*

nostri nauæ adepti sunt, quod plenum erat ferramentis omnis generis, extraxerant nostri homines illud, arbitrati vinum aut oleum inesse, sed vt diximus, decepit eos spes hac vice, ne tamen frustra laborem suum impendissent honorario quatuor regalium nummorum donati sunt.

Post hæc, cum ad Promontorium *Numidia*, *Capo Sparto* dictum peruenissemus, contrarijs ventis vexatis sumus: nobis igitur lentè progredientibus obuiam venerunt quædam nauiculæ exploratoriæ, ab oppido Gibraltar, vt specularentur quales naues haberemus. Hispani enim qui illis sunt in præsidio, arbitrabantur, nos omnes Batauos esse, nostrasque naues esse militares, & ad bellum inferendum profectas. Tota igitur Classis, quæ illis in statione erat, plenis velis nos petiit, quoue plures essent, Anglicam nauem coegerant secum excurrere. Nolente autem nauarcho Anglo in Hollandos (vt ipse opinabatur) quicquam inimici moliri, in Prætoriam Hispanorum nauem vinculus deductus, ibique custodiæ mancipatus est: quindecim autem Hispani eius loco nauis Anglicæ impositi sunt. Itaque, vt dictum est, circa medium noctis tota illa classis inimico animo in nos inuicta est. Anglicanum autem illud nauigium ad nos non venit, vnde Dominus eius siue nauarchus magna sollicitudine affectus, timuit, ne forte quindecim illi Hispani ab Anglis iuis in mare præcipitati perijissent. Mane factò propius ad nos accesserunt, clangentibus tubis, & animos militum ad capeffendum Martem incitantibus.

Sed cum tam propinqui facti essent, vt alter alterum noscitare penitus possent, deceptos se suapte sententia animaduertere, statim enim patuit nos non esse Batauos, sed è Lusitania venire. Hoc non obstante, Archithalassus eorum quosdam ad hanc rem idoneos in naues nostras misit, quorum consuetudo est, *nihil afferre, multum auferre*: nec fas est ipsis hoc vsurpatiuo suo iure vrentibus impedimento esse.

Igitur Nauarchus noster, vt Ducis Hispani gratiam exambiret, dono ei obtulit nonnullas pernas Westfalicas & Cascos aliquot Hollandicos, sed Parasiti eius aliquem insuper sacchari modum postulabant, viderant quippe nos multum indurati illius liquoris nauibus nostris vehere. quibus rebus impetratis dimiserunt nos, ipsi in portum regressi.

Postero die fretum ipsum ingressi venimus iuxta proiecturam quandam terræ, quam ipsi *Capo de Pallas* appellant. Eadem nocte duæ naues Piraticæ ad nos ad nauigauerunt: nocte autem densis tenebris obscura, abiierunt, & nos missos fecerunt. Nos ad aliud promontorium, cui *Caput passeris* nomen est, peruenimus. Distat autem decem miliaribus ab Malta Insula.

Erant in nauis summi præfecti nostri Equites aliquot Ordinis Sancti Iohannis, militiæ *Melitenfis*. Hos ille discupiebat in littore Malta Insulæ, quo illi properabant, exponere. Ventis autem secus videbatur, qui importunis flatibus nos ab Insula arcebant. Erat ergo ei animus, eos secum Syracusas in Siciliam deuehere.

Sed hæc profectio equitibus illis minimè placebat. Dum sic vtrinque deliberando tempus teritur, conspiciamus nauem quandam è minorum genere ad littus Insulæ: & iam venti conticescebant parumper visum est igitur Duci nostro, nobiles illos *Melitenfes* scaphæ impositos ad Insulam deferre. Sed dum diligentius rem consideramus, videmus tres *Fregatas* (paruum nauigij genus) cum illa nauis acriter pugnare, quæ dum tribus illis viriliter resistit, tandem igne correpta, dicto citius nobis adspicientibus conflauit.

Post

Pugna naualis ad Mal- tam Insulam.

Post exiguum tempus tres illæ *Fregatæ* nobis repente ingruerunt, comitata quatuor alijs nauibus: nos aliud agentes non animaduertimus eorum tam improuisam præsentiam. Imperitabat autem septem illis nauibus Anglus quidam, illustri loco natus, *Dominus Warrus* dictus, qui à nobis contendebat, vti nos dederemus. Responsum fuit ei à nostris, nos naues frumento onustas trahere. Quo audito creditoque, missos nos fecit. Frumentum enim vili tum vendebatur per omnem Britanniam precio.

Sequenti die idem Anglus volebat, vti secum nauigarem, quæ postulatio Duci nostro admodum displicebat, metueuti, ne quid mali in nos consilij latitaret. Deprecatus igitur hanc societatem iter suum porro profectus est, vsusque prosperis ventis peruenit nobiscum *Venetias*: vbi in loco quidam, qui *Mamaluca* dicitur, *Dominica Palmarum* appulimus, ibiq; ad festum vsq; *Pentecostes* conqueuimus.

Eodem tempore viginti quatuor naues aduenere è *Germania*, ferentes *septem millia Germanorum militum* ductu & auspicijs *Iohannis Comitis Nassouij*, vt supra quoq; commemoratum à nobis est: narrabant hi, classem Hispanorum aulam non fuisse, inuadere Germanos, quanquam omninò ita facere constituisent.

Venetis cum hæreremus, interdictum est nostro nauarcho profectio, quin & Reipublicæ nomine ab ipso petatum est, vt nauis sua classem Venetam in hostes profecturam comitaretur, & hoc officio studium suum Reipublicæ approbaret. Sed Nauarchus honestâ excusatione vsus hanc petitionem à se amolitus est: Primam hanc esse profectioem suam in exteris regiones asserens: bellum sibi rem peregrinam, homini in patria hæctenus versato: multos in eodem portu esse, qui aliquoties Venetijs negociati fuerint, non sine ingenti lucro, quos eo nomine compellari posse iustius, & seruire rectius. Hæc cum verisimiliter dicere visus fuisset, approbata eius oratione dimissus est. Noster autem Archithalassus cum alijs magni nominis Nauarchis & Ordinum ductoribus, inter quos & *Iacobus Sturmium* ille fuit, vir strenuus & raræ fortitudinis, cuius etiam in superioribus à nobis facta est mentio; hi, inquam, in stipendia Reipublicæ Venetæ venerunt, addicta opera sua, probatisq; studiis.

Tandem spes nobis facta est, nauem nostram mercibus oneratum iri, vel *Hydrunte in Apulia*, vel *Callipoli in Calabria*. Deserta igitur Venetiarum vrbe, altero die festo *Pentecostes* vela fecimus, intra *Coreyram* (quæ Homero *Phæacum* Insula erat, hodie *Corfu* vocatur) & *Apuliam*, recta *Callipolim Calabria* petaturi. Quo cum peruenissemus, decem naues Anglicanas ibi offendimus, quæ nobiscum societatem inire, eandemque fortunæ aleam experiri volebant. Sed nauarchus noster iusto superbior, quod nauis nostra optimè velis vteretur, & machinis præclare instructa esset, recusauit. Sed pœnituit eum hæc peruicacia paulo post; parum enim aberat, quin vacuis nobis redeundum fuisset, adeò difficile erat negociatores reperire, qui mercibus nauem onerarent. Et sanè spe nostra hic quidem fœdè lapsi sumus.

Redeundum enim nobis *Hydruntem* fuit in *Apuliam*, vbi trecenta dolia olei oliuarum plena nacti sumus, ingentes siquidem in illa regione Syluas meris oleis confitas inuenies, vt iam nihil dicam, de incredibili illius terræ, etiam quo ad cæteras res, fecunditate.

Mendacium tempestiuum & vtile.

Germani milites Venetis auxilio missi.

Phæacum Insula, deina de Cyrenis, post Coreyram hodie Corfu dicta.

Die

Die Iulij vigesimo discessimus ab littore Appulo, multumque viæ mari emensi, tandem ad *Strictum* siue *Fretum Gaditanum*, ad promontorium siue *Caput Sparti*, haud procul oppido *Gibraltar* peruenimus. Ibi undecim naues procul se conspectui nostro obtulerunt. Nos magno errore arbitrari eas esse Anglorum naues, qui nobiscum in portu *Callipolitano Calabria* substiterant, post tres horas experti sumus, non amicos aut socios sed Piratas nobis imminere. Nam plenis velis, & tanto cum impetu, vt omnino hostes agnoscere posses, in nos ferebantur.

Undecim naues Piraticæ in Fretò Gaditano.

Ingens periculum auctoribus & sociorum.

Cum autem faciliè intelligeremus, pugnando nos nihil salutare effecturos, cum multitudine, & robore, & apparatu nauium nobis essent longè superiores; fugam necessariò arripuimus. Accedebat metus grauior, si nos subegissent, non tantum de fortunis nostris, sed de libertate omnium actum fore, quibus seruitus seruienda foret per omnem vitam, quouis mortis genere miserior & calamitosior. Quod mihi quidem, (vt de me profiterar) adeò pertimescendum non erat; alius me metus habebat, ne ægrum me ac debilem membris pro inutili carinæ pondere in mare præcipitent, & Neptuni pecus pascere iuberent. Persecuti sunt nos hi Piratæ per integrum diem, vsque ad mediam noctem, sine fine clamitantes: *Arnielamine Berragan*, id est, si nostra lingua dicas: *Dedite vos, dedite vos, ô canes*. Quos nos clamores furda aure & tacito ore excepimus, Dei auxilium serijs gemitibus implorantes, vt nos ab horum latronum furore tueretur. Tandem nobis tam propinqui facti sunt, vt machinas aliquot in nos exploderent. Læsa quidem parumper nauis est; cæterum è vectoribus tactus nemo. Pertenderunt igitur nos porrò insequi, donec aurora diem præfiguraret. Ibi Boreas, velut Triarius in extrema subsidia nobis seruatus, tanta vi flauit, vt piratæ, qui leuiter onerauerant carinas suas, metuerent, ne euertentur naues. coacti igitur sunt ob Aquilonum vehementiam vela quædam complicare: nos vero contra, qui grandia vehebamus onera, plura vela expandimus, quæ res nobis celeritatem nauigandi attulit.

Cum autem sequendi finem non facerent, iussit nauarchus noster, vt præfectus rei tormentariæ, eas, quæ in puppi erant, machinas, prouide in hostem dirigeret, ac iacularetur. Et hoc multum faciebat ad promouendam cursus nostri celeritatem. Quoties enim machina aliqua ænea disploderetur, repercussa violento igniti pulueris motu, nauim simul propellebat: contra, quando Piratæ nos tormentis suis petebant, naues eorum, resiliente tormento, retrò agebantur, qua ratione factum est, vt quo crebrius in illos fulminaremus, eo celerius progredieremur, ipsis vero ictuum frequentia tarditatem attulit. Hæc fuga nostrorum, & persecutio crudelissimorum hostium, nec non reciproci ab vtrisque dati acceptique ictus è grandibus tormentis, cum oriente Sole cœpissent, durauerunt vsque dum idem astrum inclinaret ad vesperam. Ita Deus nos iam rursus clementissimè è faucibus horum luporum eripuit, quia enim fugiendo illos tam diu fatigaueramus, certum est, si nobis viuis potiti fuissent, eos nec modum nec finem crudelitati ac sæuitiæ posituros fuisse, fuit igitur hæc liberatio nostri miraculo planè similis, & omnibus modis digna, vt Deo Opt. M. immortales gratias ageremus. Altero die Galli quidam piratæ cum Myoparone ad naues nostras accesserunt, tentaturi, an prædæ aliquid se ipsis offerret. Simulac autem viderunt machinas nostras æneas de foraminibus exserto capite prospicientes, mirati, retrò abierunt.

Sauitii Piratarum.

Nos igitur vsi secundis ventis cursum nostrum continuauimus, vsque dum ad extremum Angliæ finem peruenimus, quem Britannica lingua

SVRES

SVRES vocant, estque exigua Insula, sed tam lapidosa & plane faxei litroris, vt nauibus eò per imprudentiã delatis, flantibus ventis impossibile sit, se inde expedire. Scopuli enim subter aquã latentés, & cæcæ rupes præsentem incidentibus nauibus perniciem afferunt, quos scopulos nos vitauimus prætereundo. Cumque ad passus circiter mille progressi fuisset, in tanta deuenimus pericula, vt parum abfuerit, quin omnes interneccione periremus. Nebula enim tam densa nos cooperuit, vt omnem vsum oculorum nobis adimeret; sed repente disparente caligine ista, fulgida lux apparuit, vt mirabilem Dei gratiam nec agnoscere nec prædicare satis potuerimus.

SVRES Insula iuxta Angliam scopulosa.

Fuerunt in vulgo nauigantium quidam, qui minus rectè de his improuisis tenebris iudicarent: veneficarum aut Sagarum malitia, ope Cacodæmonis illas in nostram perniciem excitatas fuisse. Sed Nauclerus, rectori disciplina imbutus, reprehendit eos, comminatus etiam, si quis post hac impie parumque Christianè de his rebus sentire aut loqui ausus esset.

Nota de tempestatibus iudicium.

Perpessi igitur infinitos terrores, angustias & calamitates, vigesimo quarto Augusti die Anni 1617. in Hollandia salui & incolumes omnes apulimus, exhaustis mille periculis, è quibus nos ineffabilis clementia Benignissimi Dei potenter eruit, cui & hoc & mille alijs nominibus sit laus & gloria in æternum.

Autor rediit in Hollandiam.

FINIS Nauigationum Samuelis Brunonis, ciuis Basileensis, in Africam, Guineam, Angolam, Congum, Syriam, Egyptum, Italiam, Granatam, Lusitaniam, aliasque regiones atque insulas.

L

AMICE

AMICE LECTOR,

Quoniam Authori harum peregrinationum, earundemque descriptionum, viro honorabili, *Samueli Brunoni Basileensi*, cui eiusdem Republicæ, & in patria Iatro Chiruriam cum laude facienti, visum est, publicis testimonijs narrationum suarum fidem adstruere cum ipsum non fugeret, permultos esse etiam inter ciues suos, qui tam insulsi & insipidi, adeoque Corrobo stultiores sint, ut que ipsi non viderint, alijs narrantibus minimè credant: si præsertim à nostris terris, moribus, viuendi ratione & consuetudinibus sint paulo alieniora, quæ recitantur: nos quoque in hac versione ne illis quidem testimonijs lectorem latinum fraudare, sed ea ex inferioris Germaniæ dialecto translata, Romana toga donare voluimus. Vbi tamen non est dissimulandum, authorem potuisse & alijs magnorum virorum testimonijs instructum in medium prodire, in primis autem Illustrissimi Principis *Mauritij Nassouij*. Cum autem illius animi constantia in periculis, fortitudo in bellis, diligentia in curandis faucijs atque ægris, tot millibus mortalium apprime nota sint, & teste Marco Tullio, cum viuorum hominum testimonia habemus, nil opus sit tabularum fidem desiderare: existimauit ipse, hæc quæ sequuntur instrumenta, æquo Lectori suffectura: quem rogamus, ne ijs percurrendis tædio afficiatur, qui sine roncho & rhinocerotis naso, ut *Martialis* ait, ipsam peregrinationem iam perlegerit.

Primum

Primum Testimonium,

Anno à nato Christo Seruatore nostro millesimo sexcentesimo decimo tertio, duodecimo die Octobris mensis, coram me *Dauid* Mostardo, publico, & à ciuitate *Amsterdamensi* misso ac nominato, à Curia autem *Hollandiæ* recepto & approbato Notario adhibitis conuenientibus testibus, quorum fides nota, & nomina infra adscripta sunt: Coram nobis inquam comparuerunt *Speetabiles & honesti viri*, *Franciscus Steenhufen*, *Petrus Schellingius*, *Lucas Van-der-Vennius*, & *Iohannes Francus*, omnes negociatores, exercentes mercimonia sua in tractibus littoralibus *Africæ & Angolæ*, & veracibus verbis, ut sunt viri honestissimi, asseruerunt, *Virum doctum probumque Samuelem Brunonem Basileensem*, postquam ipsis operam suam addixisset, in naui eorum, cui nomen **VIRO MARINO** fuerit, pro Chirurgo fideliter inservisse, totoque illius peregrinationis tempore usque ad reditum in *Hollandiam* ea fecisse, quæ virum probum honestumque, studiosum insuper & industrium Chirurgum deceant, cuius diligenti & fideli opera se libenter posthac denuo vsuros, si ipsius res & rationes ita ferant. Quapropter se vnanimiter à me *Dauid* Mostardo contendere, ut adstruenda dilectæ veritatis ergo hæc omnia, quæ ex ipsis intellexeram, ad mentem reuocarem, memorieque infigerem, ipsiusque *Samuelis Brunonis* commodo & vsui literis publicis, vnus vel pluribus in solemni forma aperti Instrumenti conciperem. Quæ petitio ipsorum, cum honestissima fuerit, optimis fundata rationibus, mei officij iudicavi, eam non recusare, sed tantis viris, exigente Notariatu meo, per omnia consentire.

Acta sunt hæc in adibus meis *Amsterdami*, coram me *Dauid* Mostardo, Notario publico, & hisce testibus, *Lamberto Iacobi* & *Guilielmo de Borſelle*, qui in hunc finem peculiariter rogati & exorati comparuerunt.

In protocolli inferiore parte erant consignata hæc nomina.

Franciscus Steinhufen,
Petrus Schellingius,
Lucas Van-der-Vennius,
Iohannes Francus.

Ita testor ego mea manu, & impresso Sigillo Notariatus mei, *Dauid* Mostardus, Notarius Publicus, anno & die, ut in principio annotatum est,

L 2

I I. Testi-

I I. Testimonium.

Illustrissimi Principis & Domini, D Mauritij, Principis Aurangienfis, Comitis in Nassau, Cattimelibocorum, Viandæ, Diezj, Marchionis Veræ & Vlyssingæ, Baronis in Breda & Grimberg, Gubernatoris prouinciarum Germaniæ inferioris fœderatarum, Geldriæ, Hollandiæ, Selandiæ, Suthphaniæ, Vltraiecti & Transifulaniæ regionis, Archithalassus Generalis Ordinum Belgij, &c. iussu, ductu & auspicijs: Ego Iacobus Arenzius Calantius, Gubernator arcis & munimenti NASSAV, in Guinea Africa, notum facio omnibus & singulis has literas lecturis, & testor bona fide, Virum honestum & probum Samuelem, Brunonem Basileensem, sub Imperio meo, in prædicto Castro Nassau, & præsidio militum illic stipendia merentium, Chirurghi munere circiter triginta tres menses summa cum fide & dexteritate functum esse, sauciorum ægrorumque curam fidelem habuisse, cunctisque experientiam & industriam suam ita probauisse, vt doctum bonumque medicum ac Chirurghum facere conuenit, quo nomine merito ab omnibus qui ipsius probitatem & diligentiam experti sunt, magna ei debentur gratiæ. Cum autem stipendia ipsi sint emerita, elapso tempore, quod ei præstitutum erat, & quo ipse operam suam addiderat: petijt à me, non tantum honestam missionem sed & vite sue apud nos in dicto Castello toto prope triennio honestè ac legitime acta verum testimonium, & literas commendatitias, quibus adiutus patriam repetere posset. Quæ ipsius petitio, cum mihi visa fuerit honesta & bonis suffulta rationibus, statui illam ad animum reuocare, ipsique gratificari, quod & presentibus hisce literis facio: Orans omnes Legionum, cohortiumque summos præfectos, equitum magistros, duces Ordinum, Centuriones, Tribunos, & quicumque sunt cum imperio militari, nec non Gubernatores Oppidorum, Castrorum, portuum, munimentorum, in vniuersum denique omnes magistratus, vnumquemque pro conditionis ac status sui qualitate, ne quid impeditenti aut damni, vel per se vel per suos, dicto Samueli Brunoni, Basileensi, terra vel mari iter facienti, inferant aut inferrî sinant, sed ipsius potius itinera & nauigationes benignè adiuuent ac promoueant, ipsumque omni Comitæ & beneuolentia complectantur: idque faciant nostrâ gratiâ, qui vicissim pollicemur, nos eadem humanitatis officia exhibituros omnibus, qui ita ferentibus temporibus, ab ijs pariratione nobis commendati fuerint: sed & alijs se offerentibus occasionibus nos gratos atque memores futuros, In cuius rei fidem presentes literas

manu

manu mea subscripsi & visitato sigillo impresso roboravi. Acta sunt hæc Amsterodami, vigesimo octauo die Iulij, Anni mill sexcent. vigesimi,

Iacobus Arenzius Calantius, Gubernator
Castri Nassouij in Guinea Africa.

I I I. Testimonium.

Nomine Illustrissimi & Excellentissimi principis, Mauritij principis Vraniensis, Comitis in Nassau, &c. Supremi Gubernatoris Geldriæ, Hollandiæ, Selandiæ, Zutphaniæ, Vltraiecti & terre Trans Isalam, Admirallij Generalis omnium inferioris Germaniæ confederatarum prouinciarum &c. Ego Thomas Peterffonius, Amsterodamensis, Præfectus & Capitaneus vnius nauis militaris, cuius nomen Edam, Testor omnibus & singulis has literas lecturis, Samuelem Brunonem, Basileensem, latorem presentium, sub meo ductu, inque meæ fidei commissa nauis, Chirurghi medicique munus summa diligentia obiuisse, toto illo itinere, quo Orientem versus nauigantes, Ægyptum, Syriam, Insulasque Cyprum, Cretam, Maltam aliasque regiones ac vrbes exoticas adiuimus, sed & in reditu versus Hollandiam, vbi per tempus decem mensium & octo dierum non tantum ea præstitit, quæ doctum, peritum, diligentem Iatro-Chirurghum decent, vnde ab omnibus merito gratiam reportare debet: sed & ea fecit, quæ promptum & intrepidum militem in periculis ab hoste imminentibus facere conuenit, vitæque de cætero probè ac laudabiliter egit. Cum autem fors ita tulerit, vt reducta in patriam naue, & elapso constituto tempore stipendia nobis emerita sint, & iuramentum expirauerit, ex auctoritate dimissoque milite, conuenit me dictus Samuel Bruno Chirurgus, petens diligentie sue, fidei in Ordines, & totius vite nobiscum per decimestre tempus honestissimè acta publicum testimonium, litterasque commendatitias, quibus adiutus patriam Heluetiam commodè & cum laude repetere posset: Quod quidem bono illi viro negare nec volui nec iure potui, sed eum verissimo hoc testimonio ornare debui. Rogo itaque omnes, qui tam militiæ quam in oppidis cum imperio præsunt, cunctosque adeo magistratum gerentes, pro vnius cuiusque status & conditionis exigentia, vti ne huic Samueli Brunoni Chirurgo

K 3

terrestre

terrestre vel maritimum iter facienti, vel per se vel per suos impedimento sint, sed potius operam dent, ut benignè ac comiter ubique accipiat, & rationes itinerum eius promoueantur, sicut meritis est, & merebitur imposteriorum de vnoquoque pro viribus. Nos autem ipsi vicissim non erimus ingrati, sed pari benevolentia complectemur omnes, qui nobis pari de causa à superioribus suis commendati fuerint. Cui rei plenior fidem facturi literas hasce publicas & apertas manu nostra subscripsimus, & signo, quo in his talibus utimur, impresso firmavimus. Acta sunt hæc feliciter Amsterdami, decimo sexto die mensis septembris, Anno à nato Christo Domino nostro, millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

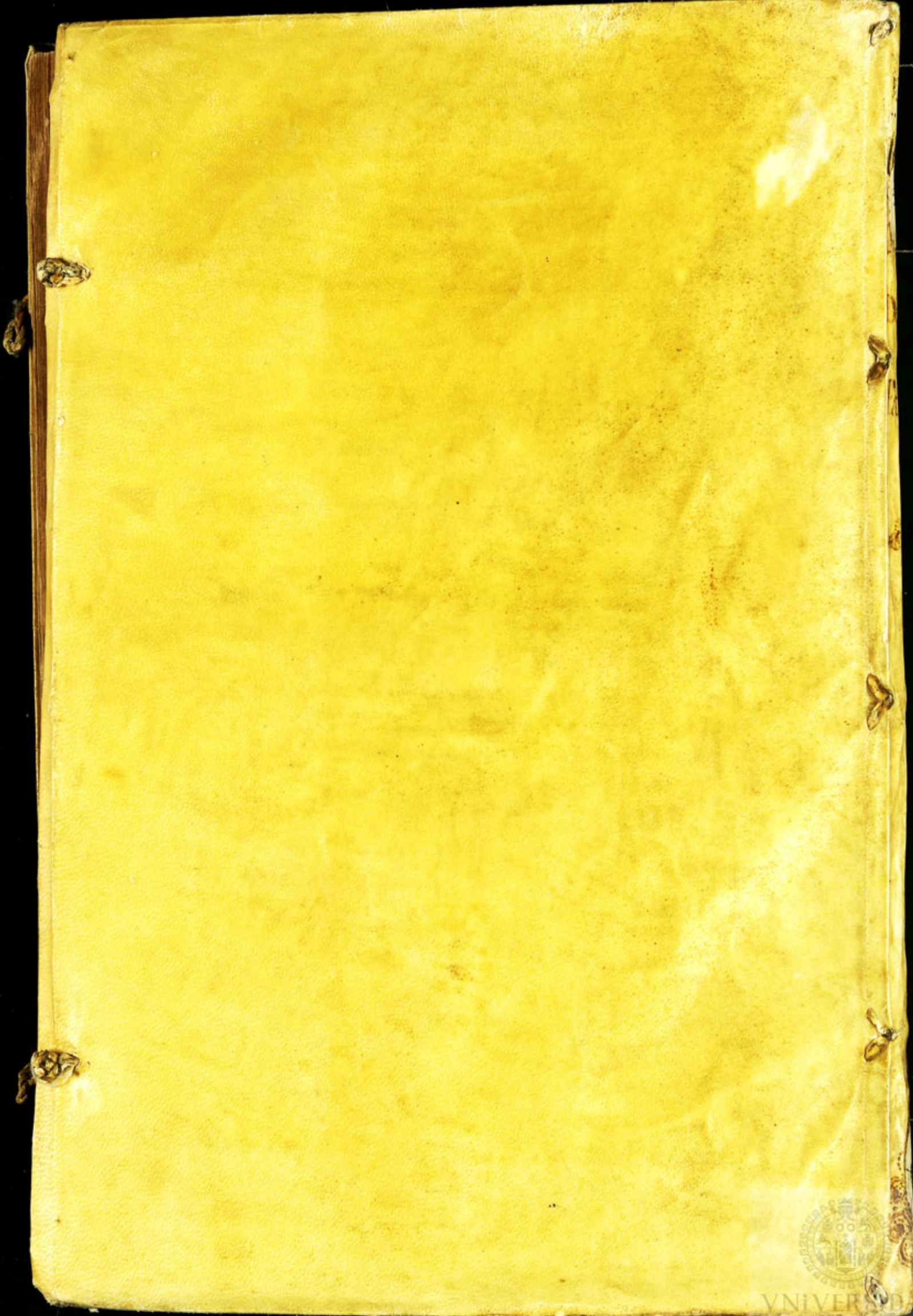
Thomas Peterffonius, Capitaneus.

SOLI DEO GLORIA,

VNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA
GREDOS USALES